

”TYÖTÄ VOIN TEHDÄ MINÄKIN”

Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksia työelämästä suomalaisessa yhteiskunnassa

Ronja Ihalainen

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Syksy 2018

TIIVISTELMÄ

”TYÖTÄ VOIN TEHDÄ MINÄKIN”

Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksia työelämästä suomalaisessa yhteiskunnassa

Ronja Ihalainen

Yhteiskuntapolitiikka

Pro gradu -tutkielma

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Marita Husso

Syksy 2018

Sivumäärä: 89 +liitteet

Suomessa maahanmuuton lisääntyessä mielenkiinto maahanmuuttajien kotoutumista ja työelämään integroitumista kohtaan on kasvanut. Tutkimukset maahanmuuttajien kotoutumisesta ja työllistymisestä lisääntyvät, mutta maahanmuuttajien omat kokemukset aiheesta ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksia työelämästä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksessa kysytään, miten pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kertovat työelämään hakeutumisesta ja työelämästä Suomessa, ja minkälainen merkitys pakolaistaustaisten maahanmuuttajien omalla toimijuudella on ollut työllistymisessä. Tutkielman taustana on suomalainen maahanmuuttopolitiikka, kotouttamispolitiikka sekä tutkimukset maahanmuuttajien työelämästä. Keskeisiä käsitteitä ja näkökulmia ovat kotouttaminen, eriarvoisuus, rasismi, syrjintä ja toimijuus.

Tutkimusaineisto koostuu kahdeksan pakolaistaustaisen maahanmuuttajan teemahaastatteluista. Tutkielmassa on käytetty laadullisia menetelmiä, ja aineiston analyysissä on hyödynnetty abduktiivista sisällönanalyysiä. Analyysissä on jäsenetty kuusi pääluokkaa, jotka ovat: epäoikeudenmukaisuus, haasteet, kieli, apu, tyytyväisyys ja toimijuus. Analyysin tulokset osoittavat, että tässä aineistossa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemukset työelämästä sisälsivät eniten kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta sekä vähiten kerrontaa tyytyväisyydestä. Analyysin perusteella voi myös todeta, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työllistymisen kokemuksissa omalla toimijuudella oli suuri merkitys.

Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kokevat eriarvoisuutta, rasismia ja syrjintää suomalaisessa työelämässä. Toisaalta voidaan todeta, että yhteiskunnan tukirakenteet olivat vaatimattomassa asemassa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työllistymisen kokemuksissa. Tulokset osoittavat, että yhteiskunnan tarjoamien tukirakenteiden hyötyjä on tärkeää selvittää myös maahanmuuttajien omien kokemusten näkökulmasta. Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kohtaamasta epäoikeudenmukaisuudesta työelämässä tarvitaan lisätutkimusta, jotta voidaan löytää tapoja ratkaista työelämän eriarvoisuutta tuottavia ongelmakohtia.

Avainsanat: pakolaisuus, maahanmuutto, työelämä, kotoutuminen, toimijuus

Sisällys

1 Johdanto.....	5
2 Maahanmuuttopolitiikka, maahanmuuttajien kotouttaminen ja työelämä.....	7
2.1 Suomalaisen maahanmuuttopolitiikan historia.....	7
2.2 Kotouttamispolitiikan piirteet ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuus.....	9
2.3 Maahanmuuttajat ja sijoittuminen suomalaiseen työelämään.....	11
2.4 Maahanmuuttajien työurat Suomessa.....	14
3 Keskeiset käsitteet.....	17
3.1 Pakolaisuus.....	17
3.2 Integraatio.....	18
3.3 Kotoutuminen ja kotouttaminen.....	19
3.4 Eriarvoisuus.....	22
3.5 Rasismi ja syrjintä.....	24
3.6 Toimijuus.....	28
4 Tutkimuksen toteuttaminen.....	30
4.1 Tutkimustehtävä.....	30
4.2 Tutkimusetiikka.....	30
4.3 Aineisto.....	32
4.4 Haastattelut.....	34
4.5 Metodit.....	36
4.5.1. Laadullinen sisällönanalyysi.....	36
4.5.2 Kokemusten tutkiminen ja fenomenologia.....	38
4.6 Analyysin kulku.....	40
5 Analyysi pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista Suomessa.....	43
5.1 Epäoikeudenmukaisuus.....	43
5.2 Haasteet.....	49
5.3 Kieli.....	54
5.4 Apu.....	58
5.5 Tyytyväisyys.....	63
5.6 Toimijuus.....	66
6 Johtopäätökset.....	73
6.1 Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemukset.....	73
6.2 Yhteenveto ja pohdinta.....	78

Lähteet	84
Liitteet	90
Liite 1.....	90
Liite 2.....	93
Liite 3.....	94

1 Johdanto

Maahanmuutto on Suomessa tunteita herättävä aihepiiri. Maahanmuuttoon liittyvien keskustelujen voidaan nähdä polarisoituneen kahteen ääripäähän; puolesta ja vastaan. Tämä kahtiajakautuminen näkyy Suomessa maahanmuuttokriittisten toimijoiden aktiivisuudessa ja toisaalta myös maahanmuuttomyönteisten toimijoiden aktiivisuudessa. Maahanmuuttoa käsitteleviä keskusteluja analysoineiden Suvi Keskinen, Anna Rastaa ja Salla Tuorin (2009, 14) mukaan useita yhteiskunnallisia kysymyksiä tarkastellaan yhä enemmän talouden näkökulmasta. Tämä tuottaa niin kutsuttua hyötyajattelua, liittyen ihmisiin ja heidän perusoikeuksiinsa. Hyötyajattelussa erityisesti maahanmuuttajat nähdään yhteiskunnassamme ainoastaan lisäkustannuksena. Erityisesti pakolaiset ja turvapaikanhakijat nähdään negatiivisessa valossa eli taakkana Suomen taloudelle. Hyötyajattelu heijastuu erityisesti keskusteluissa työperäisestä maahanmuutosta, joissa ilmenee ajatus siitä, että vain Suomelle hyödylliset maahanmuuttajat ovat tervetulleita. Tällaisten maahanmuuttajien oletetaan tulevan Suomeen ilman perhettä, ainoastaan tekemään työtä koskaan sairastelematta. Maahanmuuttajien myös oletetaan palaavan lopulta kotimaahansa. Suomalainen keskustelu maahanmuutosta sisältää paljon ristiriitaisuuksia: toivotaan veronmaksajia ja työvoimaa, mutta toisaalta maahanmuuttajien pääsy työmarkkinoille on hankalaa. (Keskinen, Rastas & Tuori 2009, 14)

Maahanmuuttajat ovat tutkimusten mukaan haavoittuvaisessa asemassa suomalaisilla työmarkkinoilla. Wreden, Nordbergin ja Forsanderin (2010, 276) mukaan työelämän haavoittuvaisuus on vain yksi maahanmuuttajien kokema yhteiskunnallisen haavoittuvuuden muoto. Vastaanottajamaan yhteisöön kuulumisen taloudellisesti, kulttuurisesti, poliittisesti ja sosiaalisesti voidaan myös nähdä olevan ehdollista. Kotimaastaan pois muuttanut henkilö on muuttaessaan luopunut yhteiskunnallisista siteistään ja todennäköisesti pyrkii muodostamamaan uusia yhteiskunnallisia siteitä uudessa ympäristössään. Monelle Suomeen saapuvalla maahanmuuttajalle maastamuutto ei ole vain yksilön valinta, vaan se voi olla myös pako pois ahdingosta sekä hyppy tuntemattomaan. (Wrede, Nordberg & Forsander 2010, 276)

Tässä tutkielmassa on tavoitteena selvittää, miten pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kertovat työelämäänsä hakeutumisen prosessista ja työelämästä Suomessa, ja minkälainen kokemus

pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla on omasta toimijuudestaan ja sen merkityksestä työllistymisen prosessissa.

Peilaten maahanmuuttajien haavoittuvaista työmarkkina-asemaa polarisoituneeseen keskusteluun maahanmuuttajiin liittyvistä kysymyksistä, halusin tutkia juuri pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksia. Erityisesti vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen kysymykset pakolaisten kotoutumisesta ja työelämään integroitumisesta ovat herättäneet erityistä huomiota politiikassa ja mediassa. Kuitenkin itse pakolaistaustaisten maahanmuuttajien omien kokemusten kuuleminen on jäänyt varsin vähäiseksi. Tämän vuoksi pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksia työelämästä on perusteltua tutkia. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on siten tuottaa lisää tietoa siitä, miten pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kertovat kokemuksistaan työelämään hakeutumisesta ja työelämästä Suomessa, sekä selvittää minkälainen merkitys pakolaistaustaisten maahanmuuttajien omalla toimijuudella on ollut työllistymisessä.

2 Maahanmuuttopolitiikka, maahanmuuttajien kotouttaminen ja työelämä

Tässä luvussa esittelen aikaisempaa tutkimusta liittyen maahanmuuttopolitiikkaan sekä maahanmuuttajien kotouttamiseen ja työelämään Suomessa. Ensin esittelen maahanmuuttopolitiikan historiaa. Tämän jälkeen kerron suomalaisen kotouttamispolitiikan piirteistä sekä työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuuden tutkimuksesta Suomen mittakaavassa. Tämän jälkeen siirryn esittelemään tutkimusta liittyen maahanmuuttajiin ja heidän sijoittumiseensa suomalaisessa työelämässä. Lopuksi esittelen tutkimusta maahanmuuttajien työurista Suomessa.

Maahanmuuton lisääntyessä Suomessa, myös maahanmuuton tutkiminen on lisääntynyt ja monipuolistunut. Erityisesti vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen kiinnostus maahanmuuttotutkimusta kohtaan on lisääntynyt selkeästi. Monikulttuurisuutta, etnisiä suhteita ja maahanmuuttoa on tutkittu eri tieteenaloilla paljon. Ihmistieteissä maahanmuuttoa on tutkittu esimerkiksi erilaisilla haastattelututkimuksilla. Kotouttamista ja maahanmuuttopolitiikka on tutkittu myös Suomessa laajasti. Omana tutkimuskohteenani ovat pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ja heidän kokemuksensa työelämästä, joten maahanmuuttoon, kotoutumiseen ja työelämään liittyvät tutkimukset ovat tutkielmani näkökulmasta merkityksellisimpiä.

2.1 Suomalaisen maahanmuuttopolitiikan historia

Tässä tutkielmassa keskitytään tutkimaan maahanmuuttoon ja pakolaisuuteen liittyviä teemoja Suomen mittakaavassa. Tämän vuoksi onkin tarpeellista kartoittaa aluksi, mitä suomalaisen maahanmuuttopolitiikan tausta pitää sisällään. Suomen sisäministeriön mukaan maahanmuuttopolitiikka ja siihen liittyvä lainsäädäntö pohjaa Euroopan Unionin yhteiseen maahanmuutto- ja turvallisuuspolitiikkaan, kansainvälisiin sopimuksiin sekä Suomen hallituksen linjaamiin tavoitteisiin. Tärkeimpiä sopimuksia ovat Geneven pakolaissopimus, lapsen oikeuksien sopimus, kidutuksen vastainen yleissopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus. Suomi tukee siis omalta osaltaan EU:n linjauksia kohti hyvää

maahanmuuton hallitsemista ja ottaa osaa yhteiseen maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikan kehittämiseen. (intermin.fi/maahanmuuttopolitiikka)

Pasi Saukkosen (2013, 86-87) mukaan Suomi ei ole ollut aiemmin muuttoliikkeiden kohteena maailmanlaajuisella tasolla, jonka vuoksi suomalainen maahanmuuttopolitiikkakin on ollut suhteellisen vähäistä. Maahanmuuttopolitiikka onkin siis kehittynyt Suomessa hitaasti, ja ensimmäinen suomalainen ulkomaalaislaki on säädetty vasta vuonna 1983. Vuoden 1983 ulkomaalaislailla parannettiin maassa asuvien ulkomaalaisten oikeusturvaa, mutta lakia jouduttiin muokkaamaan paremmaksi hyvin pian Suomen liityttyä Euroopan neuvostoon ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen vuonna 1989. Vuonna 1991 toimeenpantiin uusi laki, jossa määriteltiin määräaikaisen ja pysyvän oleskeluluvan edellytykset sekä perustettiin turvapaikkalautakunta ja parannettiin säilöön otettujen ulkomaalaisten henkilöiden oikeusturvaa. Vuoden 1991 ulkomaalaislakia kuitenkin muokattiin useampaan kertaan, kunnes vuonna 2003 säädettiin kokonaan uusi laki. Ennen uuden lain säätämistä Suomi oli kerennyt liittyä Euroopan unioniin ja Schengenin sopimukseen vuonna 1997, jonka myötä henkilöiden rajatarkastukset poistuivat käytöstä. Myös 2003 vuoden lakia on muokattu useasti esimerkiksi turvapaikkahakemusten käsittelyissä ilmenneiden tarpeiden johdosta. Merkittävä käänne suomalaiselle maahanmuuttopolitiikalle oli 2000-luvun jälkeinen aktiivisen maahanmuuttopolitiikan korostaminen humanitaarisille kysymyksille painottuneen politiikan ohella. Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelmassa vuonna 2003 ilmaistiin selkeästi tavoite edistää työperäistä maahanmuuttoa vastauksena väestön ikääntymisestä johtuvaan tulevan huoltosuhteen mahdolliseen heikkenemiseen. Valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2006 hallituksen maahanmuuttopoliittisen ohjelman, jonka tavoitteina oli esimerkiksi kehittää humanitaarista maahanmuuttoa, kanavoida inkerinsuomalaisten paluumuuttoa työmarkkinoiden tarpeisiin sekä tukea ja opastaa maahanmuuttajia kotoutumisessa. (Saukkonen 2013, 88-89) Suomen maahanmuuttopolitiikka on siis kulkenut pitkän tien kohti nykyistä tilaansa ja useat maahanmuuttoon liittyvät poliittiset toimet, kuten esimerkiksi kotouttamislaki, on toimeenpantu suhteellisen myöhään.

2.2 Kotouttamispolitiikan piirteet ja työvoimapoliittisten toimenpiteiden vaikuttavuus

Pasi Saukkonen on tutkinut monikulttuurisuutta ja maahanmuuttoa laajasti sekä tarkastellut maahanmuuttoa erityisesti kotouttamisen näkökulmasta. Saukkonen on mm. tutkinut suomalaista kotouttamispolitiikka vertaamalla sitä muuhun eurooppalaiseen integraatiopolitiikkaan. Saukkosen (2013, 91) mukaan eurooppalaiset integraatiopolitiikat ovat hitaasti kehittyneitä, koska maahanmuuttajien pysyvään jäämiseen ei olla osattu tai jopa haluttu varautua. Kuitenkin Euroopan sisällä integraatiopolitiikoissa on paljon variaatiota, koska jokaisella Euroopan maalla on omat poliittiset traditiot sekä erilaiset kansalliset identiteetit. Euroopan eri maiden yhteisöjen, yksilöiden ja yhteiskunnan välisten suhteiden variaatioiden ja painotusten kirjo on omalta osaltaan myös vaikuttanut erilaisten integraatiopolitiikkojen muotoutumiseen. Toiset maat painottavat voimakkaammin esimerkiksi kansallista yhtenäisyyttä, kun taas toiset painottavat yhtenäisyyttä kulttuuriset ja etniset erot huomioiden.

Teoksessaan *Erilaisuuksien Suomi* (2013,91) Saukkonen on jakanut eurooppalaiset integraatiopolitiikat kolmeen kategoriaan joita ovat: 1) Assimilaatio- eli sulauttamispolitiikka, 2) Vierastyöläismalli ja 3) Multikulturalismi. Assimilaatio- eli sulauttamispolitiikalla Saukkonen on viitannut sellaiseen integraatiopolitiikkaan, joka tähtää maahanmuuttajan sulauttamiseen maahanmuuttomaan yhteiskuntaan niin, että maahanmuuttajien integraatiolle on asetettu odotus muuttomaan kulttuuriin sulautumisesta. Vierastyömallilla Saukkonen on viitannut sellaiseen integraatiopolitiikkaan, jossa maahanmuuttajia pidetään ikään kuin vierastyöläisinä, eikä sopeutumiselle aseteta kielellisen tai kulttuurisen sulautumisen paineita, koska oletetaan maahanmuuttajien palaavan tulevaisuudessa lähtömaahansa. Tällainen integraatiopolitiittinen ideologia on juontanut juurensa toisen maailmansodan jälkeisen runsaan työperäisen maahanmuuton seurauksista. Toisen maailmansodan jälkeen maahanmuuttajia ei ole alun perin kohdeltu tulevana kansalaisina, joten vierastyömalli viittaa siis integraatiopolitiikan vähäisyyteen. Saukkosen mukaan multikulturalismilla taas tarkoitetaan sellaista integraatiopolitiikkaa, jonka strateginen logiikka sisältää seuraavia elementtejä: 1) yhteisöjen eroja ja niiden säilymistä pidetään positiivisena asiana, 2) julkiselle vallalle asetetaan päämääräksi poistaa väestöryhmään kuulumisesta johtuvaa taloudellista ja sosiaalista

eriarvoisuutta, 3) julkisen vallan tehtävänä on omalta osaltaan edistää monimuotoisuuden ylläpitoa ja 4) yhteiskunnan jakautumista erilaisiin kulttuurisiin ja etnisiin ryhmiin pidetään hyväksyttävänä. (Saukkonen, 2013, 65-68) Suomen kotouttamispolitiikkaa voidaankin kuvailla multikulturalistiseksi integraatiopolitiikaksi. Saukkosen (2013,97) mukaan multikulturalistiseksi muotoutunut kotouttamispolitiikka juontaa juurensa suomalaiseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, jonka keskeisiä piirteitä ovat avoimuus ja suvaitsevaisuus. Muita taustalla vaikuttavia tekijöitä kotouttamispolitiikan multikulturalistiseen luonteeseen olivat muiden maiden kuten Ruotsin ja Alankomaiden esimerkki, sekä yleinen vähemmistöpoliittinen kehitys. (Saukkonen 2013)

Kotouttamiseen liittyvien työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuutta ovat tutkineet Simo Aho ja Ari Mäkiäho tutkimuksessaan *Maahanmuuttajat ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuus* (2017). Vaikuttavuudella tarkoitetaan tutkimuksessa työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin ja kotouttamiskoulutukseen osallistumisen vaikutusta maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan. Tutkimuksessa on käytetty aineistona kattavia ja edustavia rekisteriaineistoja ja siinä on keskitytty tarkastelemaan sellaisia maahanmuuttajia, joille on tehty kotouttamissuunnitelma vuonna 2003 ja 2008. Ahon ja Mäkiähön tutkimuksesta on selvinnyt, että kotoutumiskoulutuksen lisäksi myös muihin toimenpiteisiin osallistuneet maahanmuuttajat sekä ne maahanmuuttajat, jotka olivat osallistuneet pelkästään muihin toimenpiteisiin, työllistyivät paremmin verrattuna niihin maahanmuuttajiin, jotka eivät osallistuneet mihinkään toimenpiteisiin. Erityisesti tämä tutkimustulos osoittautui pätevän tutkimuksessa niihin maahanmuuttajiin, jotka saivat palkkatukea tai osallistuivat ammatilliseen työvoimakoulutukseen. Ahosen ja Mäkiähön tutkimuksesta on ilmennyt myös, että yleinen työllisyystilanne vaikuttaa maahanmuuttajien työllistymiseen muuta työvoimaa enemmän. Kotouttamistoimenpiteiden jälkeen työllistyminen on ollut mahdollisempaa hyvässä taloudellisessa tilanteessa. Tutkimuksessa on havaittu esimerkiksi, että finanssikriisin jälkeinen tarkastelujoukko työllistyi edeltävää tarkastelujoukkoa huonommin. (Aho & Mäkiäho 2017, 65-70)

2.3 Maahanmuuttajat ja sijoittuminen suomalaiseen työelämään

Työllistymistä pidetään yleensä julkisessa keskustelussa mittarina maahanmuuttajien kotoutumiselle. Myös Annika Forsanderin (2013, 220) mukaan työtä pidetään yhtenä tärkeimmistä indikaattoreista yhteiskuntaan kiinnittymisen suhteen. Ahon ja Mäkiähon (2017, 9) mukaan itsenäinen toimeentulo ja työllistyminen ovat erityisen tärkeitä osa-alueita maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallistumisen kannalta, jonka vuoksi Työ- ja elinkeinoministeriö onkin osallistunut ohjaamalla resurssejaan parantaakseen maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla esimerkiksi kotouttavilla toimenpiteillä. Tilastotietojen ja tutkimusten perusteella on todettu, että maahanmuuttajien työttömyysaste on korkeampi ja työllisyysaste alempi verrattuna koko Suomen väestöön (Aho & Mäkiäho 2018, 14). Buskin, Jauhiaisen, Kekäläisen, Nivalaisen ja Tähtisen (2016,58) mukaan taustatekijöillä on merkittävä vaikutus maahanmuuttajien työurien kehitykseen ja ylipäätään työllistymiseen. Aikaväli maahanmuuttopäivästä ensimmäiseen työpäivään voi olla Busk ym. (2016,58) mukaan lyhyt, mutta suuriakin eroja esiintyy nimenomaan työurien pituuksissa maahanmuuttajien eri sukupuolten, muuttokohorttien ja maaryhmien välillä. Heikoimmassa työmarkkina-asemassa ovat Somaliasta ja Lähi-Idästä saapuneet maahanmuuttajat, kun taas vahvimmassa asemassa työmarkkinoiden suhteen ovat Etelä- ja Länsi-Euroopasta sekä Virosta saapuneet maahanmuuttajat. Näiden erojen taustalla ovat maahanmuuton syyt ja erilaisten maahanmuuttajien taustatekijät. Myös sukupuolten välillä on havaittu ero työllisyystilanteessa miesten eduksi. Maahanmuuttajanaisten tilanne suomalaisilla työmarkkinoilla on heikompi kuin maahanmuuttajamiesten. (Busk ym. 2016, 58)

Maahanmuuttajien sijoittumista työelämään suomalaisessa yhteiskunnassa on tutkinut Annika Forsander (2013). Tutkimuksessaan Forsander (2013, 220) on todennut, että maahanmuuttajien työmarkkinoille sijoittumiseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa kahteen eri kategoriaan: sisäsyntyisiin eli endogeenisiin tekijöihin sekä ulkoisiin eli eksogeenisiin tekijöihin. Endogeenisiä tekijöitä voivat olla esimerkiksi maahanmuuttajan tausta, ja ne resurssit ja ominaisuudet, joilla he pyrkivät työllistymään ja rakentamaan uraansa. Eksogeenisiä tekijöitä taas ovat yhteiskunnan rakenteet ja olosuhteet, kuten esimerkiksi työmarkkinoiden rakenne, joiden sisältä maahanmuuttajat hakevat omaa paikkaansa. Forsander onkin käyttänyt

työmarkkinoiden rakenteeseen viittaavaa käsitettä “sisääntuloammatti”, jolla tarkoitetaan niitä ammatteja, joihin työllistyminen on suhteellisen vaivatonta myös marginaalisessa asemassa oleville ihmisille. Näitä sisääntuloammattaja yhdistää yleensä seuraavat tekijät: työsuhteiden epävarmuus, matala kielitaitovaatimus ja matala vaatimus ammattitaidolle. Forsanderin (2013, 222) mukaan marginaalisessa asemassa olevina ihmisinä maahanmuuttajat työllistyvätkin usein juuri sisääntuloammattaihin, varsinkin hakeutuessaan suomalaiseen työelämään ensimmäistä kertaa. Sisääntuloammattaiissa maahanmuuttajilla on mahdollisuus kehittyä kielitaidon sekä muun osaamisen suhteen, joka tulevaisuudessa voi ohjata heitä lähemmäs sellaista työtehtävää, joka vastaa enemmän heidän motivaatiotaan, koulutustaan tai ammattitaitoaan. Forsander (2013, 222-223) on luokitellut osan sisääntuloammattaiista “etnospesifeiksi ammatteiksi”, jolla hän on viitannut sellaisiin ammatteihin, jotka ovat syntyneet maahanmuuttajapalveluiden rinnalle, ja jotka edellyttävät tietyn kulttuurin ja kielen osaamista, sekä tiettyyn etniseen ryhmään kuulumista. Etnospesifejä ammatteja ovat esimerkiksi omakielinen kouluavustaja, opettaja, ohjaaja tai asioimistulkki. Näiden etnospesifien ammattien piirteisiin kuuluu usein työsuhteiden epävakaus, vaikka ne ovatkin hyvää koulutusta ja ammattitaitoa vaativia toimihenkilöammattaija. Etnospesifien ammattien epävakaus johtuu esimerkiksi niiden ”etnisestä spesifiydestä”, eli siitä että yhteisöstä tai ryhmästä riippumattomiin tehtäviin ei ole liikkumavaraa, eikä tällaisissa ammatteissa työskentelevillä yleensä ole muodollista pätevyyttä uudessa maassaan. (Forsander 2013, 222-223)

Östen Wahlbeck (2007) on tutkinut maahanmuuttajien sijoittumista suomalaiseen työelämään yrittäjyyden kautta. Maahanmuuttajien keskuudessa yrittäjyys on yleinen työllistymisen muoto suomalaisilla työmarkkinoilla. Östen Wahlbeck (2010, 36) on kirjoittanut teoksessa *Vieraita työssä: Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*, että Suomessa yrittäjyys on maahanmuuttajille hyvä vaihtoehto, koska muita työllistymisvaihtoehtoja on hyvin niukasti. Verohallinnon tietojen ja kaupparekisterin tietojen mukaan Suomessa maahanmuuttajat ovat aktiivisia erityisesti ravintola-alalla. Wahlbeck onkin tutkinut yrittäjinä työskenteleviä turkkilaisia maahanmuuttajia. Tutkimukseen on valittu juuri turkkilaisia maahanmuuttajia, sillä heidän joukossaan on huomattavan paljon yrittäjiä. Wahlbeckin tutkimuksessa haastateltiin 27 turkkilaista yrittäjää, joita haastateltiin puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Tutkimuksen haastattelumenetelmänä käytettiin laadullisia haastattelumenetelmiä, jotta voitiin saavuttaa

kokonaiskuva siitä, miten yrittäjät ymmärtävät itse oman tilanteensa suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että maahanmuuttajien yrittäjyyskokemuksia tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon sekä sosiaaliset että taloudelliset näkökulmat. Tutkimuksessa nousi esille, että turkkilaisten maahanmuuttajien keskeinen motiivi yrityksen perustamiselle oli heidän kohtaamansa ongelmat suomalaisilla työmarkkinoilla. Yrittäjyys ”valitaan” usein sillä perusteella, että se on yksi harvoista työllisyysmahdollisuuksista, joka maahanmuuttajille on tarjolla. Tutkimuksen pohjalta Wahlbeck on todennut, että yrittäjyys tuottaa maahanmuuttajille positiivisen sosiaalisen statuksen sekä myönteisen minäkuvan, jotka molemmat ovat hankalasti saavutettavissa suomalaisessa yhteiskunnassa. Yrittäjyys siis tarjoaa mahdollisuuden jonkinasteiseen integroitumiseen sellaisessa yhteiskunnassa, jossa maahanmuuttajiin suhtaudutaan negatiivisesti. Tutkimuksen mukaan yrittäjyys voi olla positiivinen kokemus maahanmuuttajille, siitä huolimatta, että se usein pitää sisällään myös taloudellista epävarmuutta. Yrittäjyys voi tuottaa maahanmuuttajille myönteisen sosiaalisen statuksen uudessa asuinympäristössä. (Wahlbeck 2010, 36-42)

Akhlaq Ahmad on tarkastellut maahanmuuttajien heikkoa työmarkkina asemaa teoksessa *Vieraita työssä: Työelämän etnistyvä eriarvoisuus* (2010). Ahmad (2010, 73) on painottanut, että maahanmuuttajien heikko työllistymisen ei ole vain seurausta heidän taitojensa rajallisuudesta. Ahmad on puhunut työelämässä tarvittavista taidoista inhimillisenä pääomana, johon sisältyvät esimerkiksi koulutus, kielitaito sekä ammattitaito. Ahmadin (2010, 73) mukaan inhimillinen pääoma on ehto maahanmuuttajien työllistymiselle Suomessa, mutta puutteet inhimillisessä pääomassa eivät kuitenkaan riitä selittämään maahanmuuttajien korkeita työttömyyslukuja tai heikompia työllistymismahdollisuuksia. Ahmad (2010, 73) on esittänyt, että osasyynä maahanmuuttajien työmarkkinoille pääsyn vaikeudesta onkin peräisin työnantajien asenteista. Ahmad (2005) on tutkinut maahanmuuttajien työnhakua osallistuvan havainnoinnin keinoin empiirisen aineiston pohjalta. Tutkimuksessa haettiin pääkaupunkiseudulla sijaitsevaan neljänsataan erilaiseen työpaikkaan, joiden työtehtävät ja toimenkuvat sisälsivät variaatioita ammattitaitoa vaativista tehtävistä suorittaviin työtehtäviin. Haetut työpaikat olivat luonteeltaan sellaisia työpaikkoja, joita maahanmuuttajat usein hakevat. Tutkimuksen tarkoituksena oli havainnoida työnantajien rekrytointikäytäntöjä, joita maahanmuuttajat kohtaavat työnhaussa. Tutkimuksensa perusteella Ahmad on tehnyt

huomion, että työmarkkinat eivät ole vain neutraali tila, jossa työmarkkinoiden eri osapuolet ostavat ja myyvät työvoimaa kysynnän ja tarjonnan perusteella. Hänen mukaansa työmarkkinat on sosiokulttuurisesti rakentunut tila, jossa sosiokulttuurinen todellisuus muokkaa kysynnän ja tarjonnan lakia. Tutkimuksen tuloksien mukaan maahanmuuttajat löytävät harvoin työtä sanomalehtien tai työvoimatoimiston kautta, sillä virallisten tahojen kautta haetut 400 työpaikkaa tuottivat tutkimuksessa kuusi työtarjousta. Uusklassisen taloustieteen mallin mukaan pätevyyden ja aikaisemman työkokemuksen tulisi vaikuttaa positiivisesti työllistymismahdollisuuksiin, mutta edellä esitetyt tutkimustulokset viittasivat siihen, että nämä ansiot eivät riitä, kun kyseessä on ulkomaalaistaustainen työntekijä. Tutkimuksen tuloksissa näkyy siis se, että rekrytointiprosessiin vaikuttivat inhimillisen pääoman sekä rationaalisten kriteereiden lisäksi muutkin tekijät, kuten esimerkiksi työnantajien mieltymykset ja niitä ohjaavat sosiokulttuuriset imperatiivit sekä henkilökohtaiset motiivit. (Ahmad 2010, 78-87) Ahmad (2010, 89) on painottanut, että maahanmuuttajien heikkoa työmarkkina-asemaa ei voida selittää ainoastaan puutteellisella inhimillisellä pääomalla, vaan siihen vaikuttavat myös institutionaaliset ja sosiaaliset tekijät.

2.4 Maahanmuuttajien työurat Suomessa

Maahanmuuttajien työuria Suomessa ovat tarkastelleet Henna Busk, Signe Jauhiainen, Antti Kekäläinen, Satu Nivalainen ja Tuuli Tähtinen tutkimuksessaan *Maahanmuuttajat työmarkkinoilla: tutkimus eri vuosina Suomeen muuttaneiden työurista* (2016). Tutkimuksessa tarkasteltiin laaja-alaisesti maahanmuuttajien työuria tilastollisen analyysin sekä rekisteriaineistojen avulla. Myös maahanmuuttajien ansiotulojen kehitystä tarkasteltiin maassaoloaikana. Tutkimuksessa Busk ym. ovat käyttäneet aineistonaan Tilastokeskuksen kokonaisaineistoa Suomeen muuttaneista ulkomaan kansalaisista vuosina 1995,1996,2000,2001,2005 ja 2006. Näinä edellä mainittuina vuosina Suomeen muutti lähes 58 000 henkilöä, joiden työurien kehitystä seurattiin vuoteen 2013 asti. Tarkastelun kohteina olevat henkilöt olivat iältään 18-64 vuotiaita. Tutkimuksessa on ilmennyt, että maahanmuuttajien työllistymisen ja työurien kannalta merkittäviä vaikuttajia ovat maahanmuuttajien taustatekijät. Tutkimuksessa on havaittu myös, että maahanmuuttajien työurissa on merkittäviä eroja maaryhmien, sukupuolten ja muuttokohorttien välillä. Myös työskentely ja

työmarkkinoille kiinnittyminen on maahanmuuttajien keskuudessa polarisoitunutta. Busk ym. (2016,28) mukaan työssä ollaan koko vuoden ajan tai ei olla työssä ollenkaan. Tutkimuksesta on käynyt myös ilmi, että naisten työllisyystilanne on selvästi huonompi kuin miesten, minkä myötä naisten tulotkin ovat miehiä pienempiä.

Tutkimus on osoittanut myös, että maassaoloaika vaikuttaa positiivisesti miesten ja naisten työuran pituuteen sekä työllistymiseen. Jokainen maassaolovuosi siis kasvattaa maahanmuuttajan työllistymisen mahdollisuutta. Buskin ym. mukaan (2016, 58) työuran pituus tai työllistymisen mahdollisuus suhteessa maassaoloaikaan ei kuitenkaan kasva lineaarisesti kaikilla maahanmuuttajilla. Maakohtaisia eroja löydettiin esimerkiksi Somaliasta ja Lähi-idästä muuttaneiden henkilöiden kohdalla, joiden työurat olivat aineiston mukaan muiden maiden kansalaisiin verrattuna lyhyempiä. Tutkimuksessa on huomattu myös, että sukupuolesta riippumatta korkeasti koulutetuilla maahanmuuttajilla on suurempi todennäköisyys työllistyä, ja heidän työuransa olivat pidempiä. Busk ym. (2016, 59) mukaan perhetekijät vaikuttavat miesten ja naisten työuriin eri tavoin esimerkiksi naimisissa olo vaikutti positiivisesti miesten työuriin, kun taas naisille naimattomuus ja lapsettomuus edistivät työuraa. Tutkimuksen mukaan tämä tarkoittaakin sitä, että tulevaisuuden maahanmuuttopolitiikassa juuri maahanmuuttajanaisten tukeminen tulisi ottaa paremmin huomioon. Muita työllistymiseen ja työuraan vaikuttavia tekijöitä olivat tutkimuksen mukaan myös talouden ja yhteiskunnan tila, jotka vaikuttavat maahanmuuttajien kohdalla riippuen muuttovuoden taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta. Esimerkiksi tutkimuksessa on havaittu, että myöhemmin maahan muuttaneet henkilöt ovat korkeammin ansaitsevia ja heidän työuransa ovat pidempiä verrattuna aiemmin muuttaneisiin henkilöihin. Talouden ja yhteiskunnan tilalla näyttäisi siis olevan pysyvä vaikutus maahanmuuttajien tuleviin työvuosiin. (Busk ym. 2016, 58-60)

Työelämän etnistyvää eriarvoisuutta ovat käsitelleet Sirpa Wrede, Camilla Nordberg ja Annika Forsander teoksessa *Vieraita työssä: Työelämän etnistyvä eriarvoisuus* (2010). Wreden ym. (2010, 277) mukaan maahanmuuttajat kohtaavat työelämässään etnistä vieromista, johon liittyy ulossulkemista sekä työelämän mahdollisuuksien puutetta. Suomalaisessa työelämässä arkisten toimintatapojen voidaan nähdä normittavan toivotun työntekijän etnisiä ominaisuuksia. Maahanmuuttaja pääsee osallistumaan työelämään silloin, kun muuta vaihtoehtoa ei ole tarjolla

tai silloin kun hän voi tehdä etnospesifiä työtä. Etnospesifi työ nivoutuu usein maahanmuuttajapalveluiden ympärille syntyneisiin tehtäviin, tai muihin työtehtäviin joissa odotetaan tiettyyn kulttuuriin kuulumista tai tietynlaista kieliosaamista. Maahanmuuttajat kohtaavat eriarvoista kohtelua työelämässä myös asenteiden tasolla. Maahanmuuttajien odotetaan olevan suostuvaisia työskentelemään muita heikommilla työehdoilla sekä pienemmällä korvauksella työstään. Wreden ym. (2010, 277) mukaan työelämän vieromisesta aiheutuu maahanmuuttajille sekä taloudellisia että psyykkisiä seurauksi, joka on seurausta siitä, että maahanmuuttajat joutuvat kohtaamaan työelämään pyrkiessään huomattavan määrän torjuntaa. Työelämässä maahanmuuttajien hyväksyntä voi näyttäytyä ehdollisena: odotetaan maahanmuuttajien olevan joustavaa työvoimaa, joka vetäytyy työmarkkinoilta, mikäli työvoimassa esiintyy ylitarjontaa tai jos työpaikat ovat vähissä. Wrede ym. (2010, 277) ovat kutsuneet maahanmuuttajia uudeksi puskurityövoimaksi, johon talouden suhdanteet heijastuvat suoraan. Tällä tarkoitetaan sitä, että maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla heittelee talouden suhdanteiden mukana niin, että noususuhdanteessa maahanmuuttajat työllistyvät viimeisenä, mutta kuitenkin laskusuhdanteen aikana he päätyvät ensimmäisinä ulos työmarkkinoilta. (Wrede, Nordberg & Forsander 2010, 277)

3 Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa esittelen keskeiset käsitteet, joita käytän tutkielmassani. Esittelen ensin tutkielmani toteuttamisen kannalta tärkeän käsitteen- pakolaisuus. Tämän jälkeen määrittelen tutkimuskysymyksiin kiinteänä osana liittyvät käsitteet, joita ovat: integraatio, kotoutuminen ja kotouttaminen. Lopuksi määrittelen tutkielman tuloksiin liittyvät keskeiset käsitteet, joita ovat, eriarvoisuus, rasismi, syrjintä ja toimijuus. Käytän tässä tutkielmassa kaikkia edellä mainittuja käsitteitä taustoittamaan tutkielmaani, jäsentämään sitä johdonmukaisemmaksi sekä välineinä kuvaamaan pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämäkokemuksia.

3.1 Pakolaisuus

Tämän tutkielman kannalta pakolaisuus on yksi keskeisimmistä käsitteistä. Suomen maahanmuuttovirasto Migrin sanaston mukaan pakolaisella tarkoitetaan ulkomaalaista, jolla on perusteltu syy pelätä vainotuksi joutumista esimerkiksi kansallisuuden, uskonnon, alkuperän, tiettyyn yhteiskuntaryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Pakolaisasemassa olevalla henkilöllä on joltakin valtiolta saatu turvapaikka, tai hänet on katsottu olevan pakolainen Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön eli UNHCR:n taholta. Sellaisia pakolaisia, jotka UNHCR on katsonut pakolaisiksi, ja joille valtioneuvoston arviossa vahvistetussa pakolaiskiintiössä on myönnetty oleskelulupa, voidaan kutsua kiintiöpakolaisiksi. (migri.fi)

Turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi Suomessa vuonna 2015 edellisvuosiin verrattuna historiallisen nopeasti. Turvapaikanhakijoiden määrän nopea kasvu johtui esimerkiksi maailmalla pitkittyneistä konflikteista ja niiden seurauksista. Konfliktien myötä myös kriisimaiden pakolaisia vastaanottavien naapurimaiden kantokyky on alkanut ylittyä, minkä vuoksi pakolaiset ovatkin alkaneet siirtymään Etelä-Eurooppaan sekä yhä enemmän Pohjois-Euroopan valtioihin. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottaminen ovat kuitenkin ilmiöinä Suomen mittakaavassa sekä kansainvälisellä tasolla suhteellisen uusia. Pakolaisuus on tullut tutuksi suomalaisille vasta somalipakolaisten saavuttua Suomeen 1990-luvun alussa. Muuhun Eurooppaan verrattuna maahanmuutto Suomeen on ollut suhteellisen vähäistä. Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden määrä onkin vaihdellut vuosittain. Esimerkiksi

1990- ja 2000- luvuilla Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden määrä vaihteli noin 1000-4000 turvapaikanhakijan välillä. Vuosi 2015 oli siis Suomessa turvapaikanhakijoiden määrän suhteen ennätysellinen, sillä vuoden 2015 joulukuun loppuun mennessä Suomeen oli saapunut 32 478 turvapaikanhakijaa. (Suomen Pakolaisapu) Turvapaikanhakijoiden määrä siis kasvoi yhdeksän kertaiseksi verrattuna edellisvuoteen, joka tarkoitti sitä, että vuoden 2015 aikana jätettiin enemmän turvapaikkahakemuksia kuin edeltävän kymmenen vuoden aikana yhteensä. Vuoden 2015 aikana Maahanmuuttovirastossa ratkaistiin yhteensä 7466 kappaletta turvapaikkahakemuksia, joista 25% eli 1879 kappaletta tehdyistä päätöksistä oli myönteisiä. (Tiainen 2015, 33) Kansainvälisellä tasolla turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa oli siis yksi Euroopan suurimmista. Eurostatin tilastojen mukaan suurin määrä turvapaikanhakijoista saapui seuraavista maista: Irak (20 484), Afganistan (5 214), Somalia (1 981), Syyria (877) ja Albania (762) (Eurostat/Turvapaikkatilastot). Tässä tutkielmassa haastateltavat olivat pääsääntöisesti muuttaneet Suomeen ennen vuotta 2015, mutta osa heistä oli kuitenkin kotoisin juuri edellä mainituista maista kuten Afganistanista ja Somaliasta. Loput haastateltavista olivat kotoisin Iranista ja Kongosta.

3.2 Integraatio

Sana integraatio on lähtöisin latinan kielisestä sanasta *integer*, joka tarkoittaa kirjaimellisesti eheää. Integraatiolla voidaankin tarkoittaa yhdentymistä, eheytymistä ja kokonaistumista. Rainer Bauböckin (1994, 6-7) mukaan integraatio voidaan tulkita kahdella eri tavalla: joko ulkopuolisten osien järjestelmään liittymisenä tai erilaisista osista koostuvana järjestelmän sisäisenä yhtenäistymisenä. Niin myös maahanmuuton kontekstissa integraatiota voidaan tarkastella eri tulokulmista. Pasi Saukkosen (2013, 65) mukaan integraatiolla voidaan maahanmuuton näkökulmasta tarkoittaa kahta eri asiaa. Integraatiolla voidaan tarkoittaa sitä prosessia, jonka maahanmuuttaja käy läpi etsiessään paikkaansa yhteiskunnassa. Toisaalta integraation voidaan katsoa olevan kehitystä, jossa maahanmuuttaja säilyttää oman kulttuurisen identiteettinsä, uskontonsa ja äidinkieltänsä, mutta samalla osittain sulautuu ja sopeutuu asuinyhteiskuntaansa. Integraatio voidaan siis nähdä kehityksenä tai prosessina. Elina Ekholmin (1994, 12) mukaan integraation prosessissa on aina osallisina vähintään kaksi tahoja eli

kokonaisuus ja osa. Kokonaisuudella Ekholm viittaa valtayhteisöön ja osalla hän tarkoittaa maahanmuuttajaa ja hänen etnistä yhteisöään. (Ekholm 1994, 12)

Tässä tutkielmassa “kokonaisuus” viittaa suomalaisiin ja “osa” maahanmuuttajiin ja heidän etnisiin yhteisöihinsä. Kärkkäisen (2017, 20) mukaan käsitettä ”integraatio” käytettiin alun perin teoreettisena käsitteenä, kunnes se politisoitui. Nykyään melkein jokaisella maalla on jonkinasteinen integraatiopolitiikka, minkä vuoksi integraatiosta voidaan puhua poliittisena käsitteenä. Suomessa integraatiosta ja integraatiopolitiikasta puhutaan käsitteellä kotouttaminen. Saukkosen (2013, 66) mukaan integraation käsite vaihdettiin kotouttamisen käsitteeseen, koska haluttiin välttää integraatioon liitettyjen vahvojen konnotaatioiden, kuten oman identiteetin menettämisen ja sulautumisen assosiaatioita. Myös tässä tutkielmassa käytän integraation käsitteen tilalla kotouttamisen käsitettä, välttääkseni näitä integraation käsitteeseen liittyviä negatiivisia assosiaatioita.

3.3 Kotoutuminen ja kotouttaminen

Kotoutumisen käsitettä alettiin käyttää 1990-luvun lopulla. Outi Lepolan (2002, 11) mukaan kotoutumisella tarkoitetaan sellaista tilannetta, jossa vähemmistökulttuurin vaikutuksessa kasvaneet henkilöt ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa enemmistökulttuurin kanssa niin, että heidän on kuitenkin mahdollista säilyttää oma kulttuuri-identiteettinsä. Tällaisessa tilanteessa vähemmistökulttuurin edustajat eivät syrjäydy, sulaudu tai eristäydy enemmistökulttuuriin nähden, vaan kotoutuminen tapahtuu omaa kulttuuri-identiteettiä kunnioittaen. Lepolan (2002, 11) mukaan kotoutuminen on prosessi, jossa maahanmuuttaja voi löytää oman paikkansa uudessa kotimaassaan. Onnistunutta kotouttamista voidaan kuvailla tilanteeksi, jossa maahanmuuttaja kykenee itsenäiseen elämään ja aktiiviseen toimintaan yhteiskunnassa, niin että hänen on mahdollista samaan aikaan ylläpitää omaa kulttuuri-identiteettiään. (Lepola 2002, 11).

Kotoutuminen ja kotouttaminen ovat kuitenkin kaksi erillistä asiaa, jonka vuoksi on tärkeää erotella selkeästi, mitä nämä käsitteet pitävät sisällään. Kotoutuminen ja kotouttaminen on määritelty vuoden 1999 voimaantuneessa kotouttamislaisissa. Kotoutumisella tarkoitetaan ”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan

toimintaan samalla omaa kieltä ja kulttuuria säilyttäen”. Kotouttamisella taas tarkoitetaan ”viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voima varoja”. (Finlex.fi, 493/1999)

Kotouttaminen on tärkeä osa nykypäivän suomalaista maahanmuuttopolitiikkaa. Maahanmuuttajien kotouttamisella pyritään edesauttamaan maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomessa valtion harjoittaman kotouttamispolitiikan keskeisimpinä tavoitteina ovat Työ- ja elinkeinoministeriön (2014) mukaan kouluttautumisedellytysten lisääminen, syrjäytymisen ehkäisy, kotoutumiskoulutuksen määrän ja saatavuuden lisääminen sekä työttömyyden alentaminen (kotouttaminen.fi). Annika Forsanderin (2013, 220) mukaan kotouttamiseen liittyvät keskustelut ovat hyvin painottuneita työelämän integraatioon verrattuna muihin kotoutumisen osa-alueisiin, kuten asuinmaan kielen oppimiseen, sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen ja poliittiseen osallistumiseen. Myös julkisessa keskustelussa on havaittavissa asenne, jossa työllistymistä on pidetty kotouttamisen tärkeimpänä päämääränä. Kotouttaminen on kuitenkin kokonaisvaltainen konsepti, johon kuuluu muitakin komponentteja kuin pelkkä työelämään integroitumisen tavoite.

Tämän hetkisen vuonna 2011 voimaan astuneen kotouttamislain keskeisimmät tavoitteet ovat:

”tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken.” (finlex.fi, 30.12.2010/1386, 1 §)

Työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämien nettisivujen mukaan kotoutumisen edellytys on se, että sekä maahanmuuttaja että yhteiskunta sitoutuvat pyrkimään kohti maahan muuttaneen henkilön aktiivista yhteiskunnan jäsenyyttä (kotouttaminen.fi). Kotouttamisen tavoitteena on siis myös maahanmuuttajien aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan kokonaisuudessaan. Kotouttamislaki velvoittaaakin Suomen valtiota järjestämään kotouttamistoimia maahanmuuttajille. Laki turvapaikanhakijoiden vastaanotosta ja maahanmuuttajien kotouttamisesta tuli voimaan vuonna 1999. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen VATT-työryhmän (2014, 42) mukaan lain tavoitteena oli lisätä maahanmuuttajien pääsyä työelämässä

tarvittavien tietojen ja taitojen piiriin luomalla vuorovaikutteinen kehitys yhteiskunnan ja maahanmuuttajan välille. Tämän lisäksi kotouttamislain tavoitteena oli myös pyrkiä tukemaan maahanmuuttajan mahdollisuutta ylläpitää omaa kieltä ja kulttuuria. Saukkosen (2013, 92) mukaan suomalainen kotouttamispolitiikka noudattelee samaa linjaa Alankomaiden vuosien 1980 ja 1990 multikulturalistista toimintaohjetta, jonka tavoitteena on ollut sijoittaa maahanmuuttajat yhteiskuntaan niin, että he voivat vaalia samaan aikaan omaa kulttuuriaan ja äidinkieltään. Kotouttamislain tavoitteeksi onkin asetettu maahanmuuttajien kotoutumisen lisäksi myös heidän valinnan vapauden ja tasa-arvon edistäminen (finlex.fi, 30.12.2010/1386, 1 §)

Juhana Vartiainen (VATT analyysi 2014) on todennut, että Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen saamien tulosten valossa voidaan todeta kotouttamissuunnitelmien parantaneen maahanmuuttajien asemaa suhteellisen pienin kustannuksin. Tämä viittaa siihen, että kotoutumissuunnitelmaa voidaan pitää esimerkillisesti toteutuneena uudistuksena suomalaisen maahanmuuttopolitiikan piirissä (Vartiainen 2014). Vuoden 1999 laki maahanmuuttajien vastaanotosta ja kotouttamisesta oli suunniteltu kuitenkin oman aikansa maahanmuuttoon liittyviin tarpeisiin. Tähän aikaan maahanmuutto oli lähinnä humanitääristä muuttoa, johon vuoden 1999 lailla vastattiin. Kotouttamislakia on kuitenkin jouduttu muuttamaan useasti 2000-luvulla, sillä maahanmuuton syyt ovat monimuotoistuneet ja lakia koskevat tarpeet ovat kasvaneet. Maahanmuuton uusiksi syiksi ovat lisääntyvässä määrin nousseet ainakin seuraavat tekijät: työ, opiskelu, kansainvälinen suojelu ja perhesyyt. Uusin voimassa oleva kotouttamislaki eli laki kotouttamisen edistämisestä astui voimaan vuonna 2011. Uuden kotouttamislain vahvana painopisteenä on ollut kotouttamisen kaksisuuntaisuuden eli maahanmuuttajan ja yhteiskunnan keskinäisen vuorovaikutuksen korostaminen. (kotouttaminen.fi)

Wreden, Nordbergin ja Forsanderin (2010, 276) mukaan kotouttamistoimien tulisi pyrkiä maahanmuuttajien haavoittuvuuden vähentämiseen sellaisilla yksilöllisillä toimilla, jotka lisäävät maahanmuuttajien henkilökohtaisia sekä yhteisöllisiä voimavaroja. Kotoutumista tulisikin tarkastella osana elämäntulkua eikä pelkästään työelämän näkökulmasta. Tämä tarkoittaa sitä, että maahanmuutto, yhteisöön kiinnittyminen ja uuteen asuinpaikkaan

asettuminen ovat yksilöllisiä prosesseja, joissa maahanmuuton vuoksi haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt pyrkivät arjessa selviytymiseen. Tämän vuoksi kotoutumista osana elämäntulkua ei voida säilyttää pelkästään yksilön tai yhteisön vastuulle. (Wrede, Nordberg & Forsander 2010, 276)

Kotouttamista ja kotouttamistoimia voidaan siis tarkastella työelämän integraatioon tähtäävinä toimina, mutta myös maahanmuuttajien kokonaisvaltaisena osallistamisena suomalaiseen yhteiskuntaan, ottaen huomioon kaikki yhteiskunnan osa-alueet ja maahanmuuttajien oikeudet säilyttää oma kieli ja kulttuuri. Tässä tutkielmassa käytän kotouttamisen käsitettä kuvaamaan niitä toimia, jotka ovat valtion tuen kautta vaikuttaneet tutkimushaastateltavien työelämään hakeutumisen prosessiin. Kotoutumisen käsitettä käytän tässä tutkielmassa edellä esittelemälläni tavalla, eli tilanteena, missä maahanmuuttajat osallistuvat aktiivisesti ja itsenäisesti suomalaisen yhteiskunnan eri osa-alueilla ja voivat samalla säilyttää oman kulttuuri-identiteettinsä.

3.4 Eriarvoisuus

Tämän tutkielman keskeisiin käsitteisiin kuuluu oleellisena osana eriarvoisuuden käsite. Käsitettä- eriarvoisuus käytetään usein julkisessa keskustelussa kuvaamaan esimerkiksi tasa-arvon puuttumista, tai siitä voidaan puhua taloudellisen eriarvoisuuden näkökulmasta. Kuitenkin tämän tutkielman kannalta on tärkeää määritellä tarkemmin, mitä eriarvoisuus käsitteenä tarkoittaa ja mitä muita ulottuvuuksia se voi sisältää.

Maahanmuuton vilkastuessa Suomessa 1990-luvulta lähtien, myös etnisten hierarkioiden muodostumisesta on voitu tehdä havaintoja (Forsander 2002, 42-43). Maahanmuuttajat ohjautuvat työmarkkinoilla eri työelämän osa-alueille etnisten hierarkioiden rajojen ja sallivuuden mukaan. Tämä näkyy työmarkkinoilla työelämän eriarvoisuuden etnisen ulottuvuuden erottautumisella. Kuitenkin työelämän eriarvoisuus sisältää muitakin intersektioita kuin maahanmuuttotaustan. Työelämän eriarvoisuutta tuottaa kulttuurinen käsikirjoitus, joka ohjaa ihmisten toimintaa työssä sekä tapoja jäsentää kohtaamisiaan muiden ihmisten kanssa. Työelämän eriarvoisuus on rakentunut paikallisista, monitasoisista ja

tietyntilaisissa tilanteissa syntyvistä toiminta tavoista, joten sitä ei voida pitää yksilöllisenä ilmiönä. (Wrede, Nordberg & Forsander 2010, 279)

Göran Therborn on käsitellyt laajasti eriarvoisuutta ja siihen liittyviä teemoja teoksessaan *Eriarvoisuus tappaa* (2014). Therbornin (2014, 7) mukaan eriarvoisuus on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö, jonka keskeisenä vaikutuksena on ihmisenä toimimisen mahdollisuuksien rajoittuminen. Therborn (2014, 7) kiteyttää, että eriarvoisuus on ihmisarvoa loukkaavaa ja se aiheuttaa itsekunnioituksen, terveyden, voimavarojen ja itsetuntemuksen heikentymistä. Therbornin (2014, 54) mukaan eriarvoisuus loukkaa ihmisarvoa juuri siitä syystä, että se riistää miljardeilta ihmisiltä mahdollisuuden inhimilliseen kehitykseen. Eriarvoisuus on kuitenkin nykyisessä maailman tilassa vallitseva fakta sekä kaiken aikaa laajeneva ilmiö. Kuitenkin nykyaikana maailmassa voidaan havaita ikään kuin yleispätevä usko ihmisten jonkinlaisesta yhdenvertaisuudesta. Myös ymmärrys ihmisten erilaisuudesta on laajempaa kuin aikaisemmin. Ymmärretään, että ihmiset ovat erilaisia ulkomuodoltaan, lahjakkuuden lajeiltaan, kokemuksiltaan ja arvoiltaan. (Therborn 2014, 50) Eriarvoisuuden käsitteeseen liittyy siis polarisoitunutta kulttuuria, jonka sisällä toisaalta uskotaan yhdenvertaisuuden olevan tavoiteltavaa, mutta silti eriarvoisuuden kasvua ei voida pysäyttää. Therborn (2014, 53) kiteyttääkin tämän dikotomian sisällön huomauttamalla, miten ironista on, että egalitarismi on parantanut laatuaan tullessa 90-luvun loppupuolelle, mutta silti taloudellinen eriarvoisuus on samaan aikaan kasvanut entisestään.

Eriarvoisuutta ei voida kuitenkaan mitata ainoastaan talouden näkökulmasta. Therborn jaottelee eriarvoisuuden kolmeen eri ulottuvuuteen, jotka hän perustaa sille lähtökohdalle, että ihmiset ovat organismeja, henkilöitä sekä toimijoita. Therbornin (2014, 62-63) mukaan eriarvoisuuden ulottuvuuksia ovat: elämänehtojen eriarvoisuus, eksistentiaalinen eriarvoisuus ja resurssien eriarvoisuus. Therbornin jaottelussa elämänehtojen eriarvoisuudella tarkoitetaan ihmisten elinmahdollisuuksiin vaikuttavaa eriarvoisuutta, joka on sosiaalisesti rakentunutta. Elämän ehtojen eriarvoisuutta voidaan tutkia esimerkiksi havainnoimalla elinajanodotuksia, kuolleisuutta, toimintakykyisiä elinvuosia ja esimerkiksi lasten syntymäpainoa, -pituutta ja painon kehitystä. Elämänehtojen eriarvoisuuden alkuperään ja dynamiikkaan vaikuttavat mm. lääketieteellinen tietämys, hierarkiat sekä populaatioteknologia. Eksistentiaalisella eriarvoisuudella taas tarkoitetaan sellaista eriarvoisuutta, joka liittyy ihmisarvoon.

Eksistentiaalinen eriarvoisuus liittyy esimerkiksi arvokkuuteen, riippumattomuuteen, oikeuteen tulla kunnioitetuksi, vapauden asteeseen sekä oikeuteen kehittää itseään. Therbornin jaottelussa eksistentiaalinen eriarvoisuus perustuu yksilöiden toimintaedellytysten epäämiseen sekä yhdenvertaisuuden kieltämiseen. Therborn (2014, 64), painottaakin että eksistentiaalista eriarvoisuutta voidaan tutkia rakenteiden tasolla, esimerkiksi tarkastelemalla puhetapoja, sosiaalisen kanssakäymisen malleja ja institutionaalisia normeja, mutta sitä voidaan tutkia myös kokemuksen näkökulmasta esimerkiksi kyselytutkimuksilla tai laadullisilla haastatteluilla. Eksistentiaalisen eriarvoisuuden dynamiikkaan ja alkuperään vaikuttavat mm. sukupuoli- ja perhejärjestelmä sosiaalisten statusten järjestelmä sekä etniset ja rodulliset suhteet. Therbornin jaottelussa viimeisenä eriarvoisuuden muotona on resurssien eriarvoisuus. Therborn viittaa resurssien eriarvoisuudella sellaiseen eriarvoisuuteen, jota tuottaa toimijoiden käytössä olevat eriarvoiset resurssit. Yksilöiden resurssien määräytymiseen vaikuttaa yhä enenevässä määrin koulutus, mutta siihen vaikuttavat myös sosiaaliset suhteet kuten perhe ja ystäväpiirit. Resurssien eriarvoisuuden alkuperään ja dynamiikkaan vaikuttavat poliittiset, taloudelliset ja kognitiiviset järjestelmät sekä ekologia ja tehokkuus. (Therborn 2014, 62-67)

Tässä tutkielmassa käytän eriarvoisuuden käsitettä mukaillen Therbornin eriarvoisuuden jaottelua. Erityisesti eksistentiaalisen eriarvoisuuden käsite on tämän tutkielman kannalta yksi tärkeimmistä elementeistä. Käytän tutkielmani jokaisessa vaiheessa eriarvoisuuden käsitettä kuitenkin ottaen huomioon eriarvoisuuden erilaiset ulottuvuudet.

3.5 Rasismi ja syrjintä

Rasismi ja syrjintä ovat olleet toistuvia teemoja maahanmuuttoon ja pakolaisuuteen liittyvissä keskusteluissa. Nämä aihepiirit ovat nousseet usein esille juuri puhuttaessa maahanmuuttajien kotoutumisesta ja työelämään kiinnittymisestä. Myös tässä tutkielmassa rasismin ja syrjinnän käsitteet ovat osa tutkielmalle olennaista käsitteistöä, jotka ovat nousseet esille aineistossa. Tämän vuoksi on tärkeää määritellä, mitä syrjintä ja rasismi käsitteinä ylipäättään pitävät sisällään.

Anna Rastas (2009, 49) painottaa, että rasismi -sanan merkitysten näkemuserot hankaloittavat keskustelua maahanmuutosta ja vaikeuttavat rasismiin vastaista työtä. Julkisessa keskustelussa tuotetaan monia erilaisia määritelmiä rasismille, jotka saattavat sisältää paljon ristiriitaisuuksia. Rastaa (2009,49) mukaan rasismiin tutkijat pitävät rasismiin yksinkertaista määrittelemistä haastavana, sillä tutkimuksissa rasismia tarkastellaan niin moniulotteisena ilmiönä. Tutkijoiden määritelmät rasismille ovat usein toisistaan poikkeavia myös tieteenalakohtaisesti. Psykologit ja sosiaalipsykologit tarkastelevat rasismia asenteiden, yksilöiden kokemusten ja vuorovaikutussuhteiden näkökulmasta. Filosofit ja aatehistorioitsijat taas tarkastelevat rasismia ideologioina ja oppeina. Kulttuurin tutkijat voivat lähestyä rasismiin tutkimista tapojen ja kulttuurin näkökulmasta. Sosiologit puolestaan voivat tarkastella rasismiin vaikutuksia yhteiskunnan rakenteissa tai sen institutionaalisia muotoja. Kuitenkaan näitä tieteenalakohtaisia rasismiin tutkimuksen tapoja ei voida asettaa arvojärjestykseen, vaan niitä voidaan pitää toisiaan täydentävinä tutkimuskohteina jäsentämään rasismiin laajaa määritelmää. (Rastas 2009, 49-50)

Syrjintä ja rasismi eivät tarkoita samaa asiaa, vaikka julkisessa keskustelussa niitä onkin käytetty usein toistensa synonyymeinä. Vuoden 2004 yhdenvertaisuuslain (20.1.2004/21,6§) mukaan syrjinnällä voidaan tarkoittaa seuraavaa:

- 1) sitä, että jotakuta kohdellaan epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta kohdellaan, on kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa (*välitön syrjintä*);
- 2) sitä, että näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa jonkun erityisen epäedulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden, paitsi jos säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia (*välillinen syrjintä*);
- 3) henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri (*häirintä*);

Vesa Puurosen (2011, 51) mukaan rasismi on syrjintää, mutta se ei ole mitä tahansa syrjintää, vaan käsitteenä rasismi voidaan luokitella syrjinnän spesifiksi alakäsitteeksi, joka sisältää omat erityiset merkityksensä. Syrjintä voidaan jakaa kahteen osa-alueeseen: välilliseen eli epäsuoraan syrjintään ja välittömään eli suoraan syrjintään. Tämän jaon mukaan välillinen syrjintä on epätietoista syrjintää, kun taas välitön syrjintä on tietoisesti harjoitettua toimintaa. (Puuronen

2011, 52) Vuoden 2014 yhdenvertaisuuslaissa (30.12.2014/1325,10§,13§) kuvaillaankin juuri näitä syrjinnän muotoja seuraavasti:

10 § Välitön syrjintä: Syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa.

13 § Välillinen syrjintä: Syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia.

Syrjinnästä voidaan Puurosen (2011, 52) mukaan puhua rasismina, jos syrjintä perustuu henkilön etniseen alkuperään, rotuun, rodullistettuun uskontoon tai rodullistettuun kulttuuriin. Itse rasismin käsitteen määrittely onkin monimutkaisempi projekti kuin syrjinnän määrittelemine. Puurosen (2011, 53) mukaan rasismin määrittelyä hankaloittaa se, että rasismi on käsitteenä hyvin poliittisesti latautunut. Ongelmaksi muodostuu myös se, kuka rasismin määrittelee ja onko sille edes mahdollista löytää universaalia määritelmää kaikkiin historian tiloihin muuttuvassa maailmassa. Puurosen (2011, 53) mukaan rasismia määriteltäessä voidaan kiinnittää huomiota siihen, mistä näkökulmasta rasismia tarkastellaan. Voidaanko rasismi nähdä yhteiskunnan rakenteiden tuottamana ilmiönä, vai onko se enemmänkin yksilöiden asenteisiin, toimintaan ja arvoihin liittyvä ilmiö. Yksilöiden rasismista keskusteltaessa esille nousee kaksi tapaa ymmärtää yksilöiden rasismin lähtökohdat: 1) Ajatellaan, että rasismi on luonnollinen, ihmisyyteen kuuluva ja sisäsyntyinen ilmiö 2) Ajatellaan, että rasismi on historiallisesti ja yhteiskunnallisesti kehittyvä opittu ilmiö. Kuitenkin rasismia esiintyy yli yksilöiden erilaisissa yhteisöissä, ryhmissä, puolueissa ja alakulttuureissa niin, että niihin kuuluvat henkilöt oppivat omaksumaan rasistisen käytöksen, kielen ja kulttuurin. Rasismia voidaan tarkastella myös rakenteellisena ilmiönä, jolloin rasismi voi liittyä lainsäädäntöön, instituutioihin, käytäntöihin ja arjen normeihin. (Puuronen 2011, 53-54)

Puurosen mukaan rasismi voidaan jakaa karkeasti neljään osa-alueeseen: vanhaan rasismiin, uuteen rasismiin, rakenteelliseen rasismiin ja arkielämän rasismiin. Vanhalla rasismilla tarkoitetaan sellaista ideologiaa, joka perustuu ajatukseen ihmiskunnan jakamisesta hierarkkisiin rotuihin heidän biologiansa mukaan. Vanhan rasismin piirteisiin kuuluu myös

politiikka, joka perustuu “tieteelliseen” näyttöön. Vanhaa rasismia ilmentävät konkreettisesti esimerkiksi natsismi ja uusnatsismi. Uusrasismilla tarkoitetaan taas sellaista ideologiaa, joka pohjaa ihmisten hierarkkiseen jaotteluun kulttuurisin perustein. Uusrasismiin pohjaavia konkreettisia ideologioita ovat mm. äärinationalismi, islaminvastaisuus ja skinheadien ideologia. Rakenteellisella rasismilla voidaan viitata sellaiseen rasismiin, jota esiintyy normeissa sekä institutionaalisissa käytännöissä, joissa asetetaan jotkin etniset tai kulttuuriset ryhmät muita heikompaan asemaan. Rakenteellista rasismia voi olla esimerkiksi syrjivät institutionaaliset käytännöt työmarkkinoilla, oppilaitoksissa, sosiaali- ja terveydenhuollossa, tiedotusvälineissä, liike-elämässä tai oikeuslaitoksessa. Myös syrjivät lainsäädännöt ilmentävät rakenteellista rasismia. Arkielämän rasismista taas voidaan puhua silloin, kun rasismia esiintyy arkisissa kohtaamisissa, joissa voidaan havaita eri ryhmään kuuluvien henkilöiden epätasa-arvoista kohtelua. Arkielämän rasismia voi esiintyä esimerkiksi nimittelynä, pahan puhumisena, syrjintänä työssä tai oppilaitoksessa, eristämisen tai välttelynä, loukkaavina vitseinä tai jopa väkivaltana. (Puuronen 2011, 62)

Tässä tutkielmassa käytän syrjinnän ja rasismin käsitteitä mukaillen näitä edellä mainittuja määritelmiä. Määrittelen tässä tutkielmassani syrjinnäksi tilanteet, joissa kokemus määrittyy syrjinnän kautta, ja silloin kun haastateltavan kerronnasta voidaan selkeästi erottaa jokin syrjivä tapahtuma tai käytäntö. Puurosen (2011, 53) mukaan rasismi-käsite saa eri sisältöjä riippuen käsitteen määrittelijän yhteiskunnallisesta asemasta tai kulttuurisesta positioista. Puuronen esittääkin kysymyksen: onko valtaväestöön kuuluvan henkilön mahdollista määritellä rasismi niin kattavasti, että määritelmä kuvailisi tarpeeksi tarkasti myös vähemmistöjen kokemukset ja käsitykset ilmiöstä. Tämän huomioon ottaen olen tässä tutkielmassani määritellyt rasismin haastateltavan oman kokemuksen mukaan. Määrittelen rasismin pakolaistaustaisen maahanmuuttajan kokemuksen mukaan niin, että käytän tutkielmassa käsitettä- rasismi silloin, kun haastateltava itse on viitannut kokemuksensa sisällön liittyneen rasismiin tai puhunut suoraan käyttämällä käsitettä- rasismi. Käytän rasismin käsitettä myös silloin, kun haastateltava viittaa johonkin sellaiseen käytäntöön tai tapahtumaan, jonka sisältö noudattelee selkeästi jotain edellä mainittua rasismin muotoa.

3.6 Toimijuus

Käytän tässä tutkielmassa toimijuuden käsitettä välineenä kuvaamaan pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksia heidän toiminnastaan suhteessa omaan työllistymisen prosessiin. Tämän vuoksi on tarpeellista määritellä, mitä toimijuuden käsitteellä tarkoitetaan. Barry Barnesin (1999, 3) mukaan arkipäivän diskursseissa vallitsee ajatus siitä, että vain ihmisillä on kyky toimijuuteen ja vapaaseen valintaan. Tällaisessa voluntaristisessa diskursseissa oletetaan, että vapaa valinta voi tapahtua vain silloin, kun kausaatio ei tapahdu. (Barnes 1999, 3) Kuitenkin tämä on niin kutsuttua arkipäivän keskustelua, jossa ei ole otettu huomioon ihmisten toiminnan kontekstia, ehtoja tai rakenteita sen taustalla. Jyrki Jyrkämän (2008, 191) mukaan toimijuuteen liittyy olennaisesti yhteiskunnalliset lainalaisuudet ja rakenteet suhteessa yksilöiden toimintaan ja käyttäytymiseen. Sosiologiassa toimijuuden tutkimuksen yksi tärkeimmistä kysymyksistä onkin ollut: missä määrin yksilö ohjaa valinnoillaan omaa toimintaansa vai ohjaako yksilön valintoja rakenteet ja lainalaisuudet. (Jyrkämä 2008, 191)

Hanna Ojala (2010, 36) määrittelee toimijuuden olevan sidoksissa sosiaalisiin positioihin, kuten sukupuoleen yhteiskuntaluokkaa ja ikään, sekä niiden kautta kokemuksiin, tuntemuksiin ja käsityksiin omista rajoituksista ja mahdollisuuksista toimia. Ojalan (2010, 36) ymmärtää toimijuuden myös muovautuvan kulttuurissa käytännöissä. Ojala kiteyttää, että toimijuus on jotain sellaista, joka paikantuu tilanteisiin, muotoutuu suhteissa, kiinnittyy yksilöön ja on tekeytymisessään prosessuaalinen ja jännitteinen. (Ojala 2010, 36)

Liisa Hokkasen (2013, 59) mukaan toimijuus ja toiminta ovat molemmat yhteiskuntatieteissä käytettyjä käsitteitä, joita voidaan määritellä riippuen päämääristä ja viitekehyksistä. Toimijuutta tarkasteltaessa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, onko toimijan mahdollista saada itse aikaan haluamansa lopputulos tai tapahtuma. Toimijuuden mahdollisuuteen vaikuttavat yhdessä konteksti, muut toimijat ja toimija itse. (Hokkanen 2013, 60) Oma toimijuus voidaan siis tunnistaa niissä tapahtumissa, joihin on itse kyetty vaikuttamaan. Suvi Ronkaisen (2006) mukaan toimijuuden olemassaolon kannalta on tärkeää, että toimijalla on mahdollisuus omaan valintaan ja mahdollisuus tehdä toisin. Toimijuuden rakentumiseen vaikuttavat yhtäältä kulttuuriset ja sosiaaliset ymmärrykset ja normit sekä

yhteisön sisäiset vuorovaikutussuhteet. Toimijuuden voidaankin nähdä muodostuvan toiminnan ehtojen, mahdollisuuksien ja resurssien vuorovaikutuksessa, jotka yhtäältä tuottavat yksilölle vastuuta ja valtaa (Ronkainen 2008, 388).

Anthony Giddensin mukaan (1984) toimijuuden voi tunnistaa teoista silloin, kun ihminen olisi voinut toimia toisella tavalla, ja jo tapahtunut olisi jäänyt tapahtumatta ilman ihmisen toimintaa. Toimijuus on siis kykyä saada aikaan vaikutus. (Giddens 1984, 5-9) Käytän tässä tutkielmassa toimijuuden käsitettä yhdistelmänä näistä edellä esitellyistä toimijuuden määritelmistä niin, että oman toimijuuden määritelmä täyttyy, kun haastateltava itse kokee oman toimijuutensa vaikuttaneen valintoihin opintoihin hakeutumisessa, opintojen etenemisessä ja lopulta työhön päätymisessä. Määrittelen tässä tutkielmassa toiminnan ehdoiksi, resursseiksi ja mahdollisuuksiksi suomalaisen yhteiskunnan tukirakenteet sekä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien oman kyvykkyyden valita ja toimia. Tutkimuksen kohteena onkin pakolaistaustaisten maahanmuuttajien oma kokemus omasta valinnasta näiden resurssien, ehtojen ja mahdollisuuksien sisällä.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa kuvailen tutkielmani toteuttamista. Aluksi esittelen tutkielmaa määrittävän tutkimustehtävän. Tämän jälkeen esittelen tutkielmalle olennaisia tutkimusetiikkaan liittyviä tekijöitä. Seuraavaksi esittelen aineistonkeruun prosessia sekä kuvailen tutkielmassa käytettyä aineistoa, jonka jälkeen kuvailen tutkimushaastattelujen toteuttamista. Tämän jälkeen esittelen tutkielmani toteuttamiseen liittyvät menetelmälliset valinnat sekä metodologiset ja tieteenfilosofiset sitoumukset. Luvun lopussa kuvailen tutkielmani analyysin kulkua.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä tässä tutkielmassa on selvittää:

1. Miten pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kertovat työelämään hakeutumisen prosessista ja työelämästä Suomessa?
2. Minkälainen merkitys pakolaistaustaisten maahanmuuttajien omalla toimijuudella on ollut työllistymisessä?

4.2 Tutkimusetiikka

Koska tutkielmani aihepiiri sisältää henkilökohtaisen kokemuksen tutkimista, on aiheellista ottaa huomioon sensitiivinen lähestymistapa. Tämä tulee ottaa huomioon erityisesti tutkimushaastatteluisissa, mutta myös tutkielman esittämiseen liittyvissä tekijöissä. Hyvät tutkimuskäytännöt ja tutkimuseettinen arviointi tulisikin ottaa huomioon kaikissa tutkimuksen vaiheissa ja valinnoissa (Peled & Leichtentritt 2002; Pohjola 2003, 59). Hyvät tutkimuskäytännöt edellyttävät, että tutkittavilta pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta, joka sisältää tarkemman perehtymisen tutkimuksen sisältöön ja olemukseen esimerkiksi: mitä tutkimuksessa tapahtuu, ja mihin tutkimustuloksia käytetään. Tällä käytännöllä pyritään siihen, ettei tutkittavia henkilöitä manipuloida tieteen nimissä. Suostumus tutkimukseen tarkoittaa, että tutkittava osallistuu tutkimukseen vapaasta tahdostaan. (Hirsjärvi ym. 2004, 26-27) Tämän vuoksi olenkin pyytänyt kaikilta tutkielmaani osallistuneilta haastateltavilta henkilöiltä suullisen suostumuksen tutkimukseen osallistumiseksi. Kirjallisen

suostumuksen pyytämistä ei ole aikaisemmin vaadittu tällaisen tutkielman toteuttamisessa. Kuitenkin EU:n tietosuoja asetusten ja yliopiston aineiston keräämiseen liittyvien toimintaohjeiden tarkennuttua tutkielmani toteuttamisen aikana, olen pyytänyt viimeiseltä haastateltavalta kirjallisen suostumuksen haastatteluun osallistumiseksi.

Ennen haastattelujen toteuttamista olen esitellyt suullisesti kaiken oleellisen tiedon tutkimuksen laadusta ja tutkimushaastattelujen kulusta sekä lopullisesta työstä, jotta jokaisella haastateltavalla olisi tarpeellinen määrä informaatiota haastattelusta ja itse tutkielmasta. Tutkijan on annettava tutkittavalle sitä enemmän tietoa tutkimuksesta mitä suurempi riski tutkimukseen tutkittavan kannalta sisältyy. Tutkimukseen sisältyvällä riskillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi tutkijan arvioimaa myöhempää haittaa tutkittavalle, tai tutkimuksen aikana aiheutuvaa haittaa. (Hirsjärvi ym. 2004, 27.) Otin tutkimukseen liittyvät riskit huomioon kertomalla jokaiselle tutkittavalle tutkimuksen aiheen ja siihen liittyvien kysymyksiä teemat. On mahdollista, että tutkimukseeni ei liity paljon riskejä, mutta olen ottanut kuitenkin huomioon aiheen sensitiivisyyden esimerkiksi haastattelutilanteissa. Haastattelujen alussa olen ottanut huomioon aihepiireihin liittyvän sensitiivisyyden antamalla jokaiselle mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan oman mielensä mukaan. Olen myös painottanut jokaiselle haastateltavalle, että jokaiseen kysymykseen vastaaminen on vapaaehtoista. Olen samalla kertonut, että kysymyksiin voi jättää vastaamatta, mikäli kysymykseen vastaamisen kokee epämiellyttävänä tai tarpeettomana. Pelkosen ja Louhialan mukaan (2002, 130) tutkittavan ja tutkijan välillä on tutkimuksen suhteen vallan ja tiedon epätasapaino. Tämän vuoksi tutkija onkin eettisesti vastuussa tutkittavastaan, sillä tutkijalla on valta ja tieto päättää mitä tutkittavalle kertoo. Tämän vuoksi olenkin pyrkinyt mahdollisimman avoimeen kommunikaatioon tutkielmaan osallistuneiden haastateltavien kanssa.

Tutkimuksen eettiset näkökulmat voidaan jakaa karkeasti kolmeen luokkaan: 1) tutkimusaiheen eettinen oikeutus, eli miksi kyseisen aiheen tutkiminen on tärkeää, 2) tutkimusmenetelmät, eli voidaanko tutkimuksessa käytettävillä menetelmillä saavuttaa tavoiteltavaa tietoa, 3) tutkimusaineiston analyysiin ja raportointiin liittyvä eettinen näkökulma, eli sellainen toiminta, joka analyysi- ja raportointi vaiheessa keskittyy suojelemaan haastateltavan anonymiteettiä ja raporttoimaan tutkimustulokset tarkasti ja rehellisesti. (Kylmä, Pietilä & Vehviläinen-Julkunen 2002, 70-73.) Olen ottanut nämä kolme eettistä näkökulmaa huomioon omassa tutkielmassani

seuraavilla tavoilla. Tutkimusaiheeni on eettisesti oikeutettu paitsi vuonna 2008 julkaistun valtioneuvoston selonteon ([eduskunta.fi/valtioneuvoston selonteko](http://eduskunta.fi/valtioneuvoston_selonteko), 48) vuoksi, jossa kerrotaan maahanmuuttajien näkökulman jäävän kotouttamislain suhteen varjoon, mutta myös vuoden 2011 kotouttamislain seurannan vuoksi. Työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämillä nettisivuilla kerrotaan, että vuoden 2011 kotouttamislain vaikuttavuutta ollaan parhaillaan tutkimassa ja siihen liittyviä kattavampia tuloksia ollaan saamassa vasta vuonna 2019 (kotouttaminen.fi/tilastot ja seuranta). Vaikka tutkimukseni on laadullinen, eikä se tarjoa määrällistä ja yleistettävää tietoa itse kotouttamislakiin liittyen, se voi kuitenkin tarjota laadullista tietoa siitä, miten pakolaistaustaisten maahanmuuttajien yksi kotoutumiseen tärkeänä osana liittyvä tekijä eli työelämän kokemus sisältää. Tutkimuseettisten näkökulmien toisen osa, eli tutkimusmenetelmiin liittyvän eettisen puolen, olen ottanut huomioon toteuttamalla tutkielman niin, että tutkimusmenetelmä vastaa tavoiteltavaa tietoa. Tutkin työelämän kokemusta ja kokemuksen sisältöä, joten koulutukseen, työnhakuun ja työelämään liittyvä teemahaastattelu antaa litteroimisen seurauksena tarpeeksi kattavan aineiston, jotta tutkimuksellani voidaan saavuttaa tavoiteltavaa tietoa. Tutkimusaineiston analyysiin ja raportointiin liittyvät eettiset kysymykset aion tutkielmassani huomioida niin, että raportoin tutkimukseni kulun vaihe vaiheelta tarkasti ja rehellisesti, sekä keskityn litterointi- ja raportointivaiheessa suojelemaan haastateltavan anonymiteettiä.

4.3 Aineisto

Aloitin aineistonkeruun tutustumalla ensin aihepiiristä tehtyihin tutkimuksiin ja käsitteisiin. Määrittelin aluksi pakolaisen käsitteen Migrin sanakirjan määritelmän mukaan (migri.fi). Haastattelujen aikana kuitenkin täsmensin pakolaistaustaisen maahanmuuttajan määritelmää, jotta minun ei tarvitsisi selvittää erikseen haastateltavien pakolaisuuden taustoja. Siten määrittelin tutkimuksen kohderyhmäksi henkilöt, jotka itse käyttävät itsestään käsitettä - pakolaistaustainen maahanmuuttaja. Koin tämän määritelmän luontevaksi tutkielmani kannalta, sillä halusin luoda haastattelutilanteisiin luottamuksellisen ilmapiirin, jossa haastateltavat tietävät ennalta kysymysten pääteemat, ja ovat itse voineet osallistua haastatteluun oman maahanmuuttokokemuksensa perusteella. Tämän vuoksi en nähnyt tarpeellisenä selvittää pakolaisuuden taustoja tässä tutkielmassa. Määritin tutkimuskohteekseni pakolaistaustaiset

maahanmuuttajat, joilla olisi Suomessa asuessaan jo vähintään 3 kuukauden työkokemus, jotta aineistoni vastaisi tutkimukseni luonnetta. Koska tutkin työelämän kokemusta Suomessa, oletin että kolmen kuukauden työkokemus olisi tarpeeksi kattava. Tuomen ja Sarajärven mukaan (2009, 85-86) laadullisessa tutkimuksessa luonteenomaista onkin, että haastateltavat on valittu harkinnanvaraisesti niin, että haastateltavilla on kokemusta tutkittavasta aiheesta.

Haastateltaviksi etsin henkilöitä seuraavilla kriteereillä: täysi-ikäisyys, pakolaistaustainen maahanmuutto, vähintään kolmen kuukauden työkokemus suomalaisessa työelämässä, sekä haastattelun aikana suomalaisessa työelämässä toimiminen. Nämä edellä mainitut vaatimukset ovat tutkimuksen kannalta tärkeitä, jotta aineiston sisällöstä voidaan löytää ajankohtaisia vastauksia tutkimuskysymyksiin. Pakolaistaustainen maahanmuutto kuuluu osaksi osallistumisen vaatimuksia, jotta tutkimusaineiston laatu vastaa tutkimuskysymykseen. Vähintään kolmen kuukauden kokemus työelämästä on tärkeä, jotta kokemusta on kertynyt riittävästi. Haastattelun aikana on tärkeää, jotta kokemus ja kerronta olisi mahdollisimman tuoreessa muistissa. Suomalaisessa työelämässä toimiminen on myös omien intressieni vuoksi tärkeää, koska mielestäni on erityisen mielenkiintoista tutkia juuri niitä pakolaistaustaisia maahanmuuttajia, jotka ovat jo saavuttaneet ”kotoutumisen halutuimman lopputuloksen” eli työllistymisen. Myös osa kysymyksistä on aseteltu niin, että niihin todenmukainen vastaaminen vaatii sen hetkistä työelämään aktiivista osallistumista.

Tutkimusaineistokseni keräsin kahdeksan pakolaistaustaisen maahanmuuttajan haastatteluja, jotka litteroin tekstin muotoon. Halusin alun perin kiinnittää huomiota sukupuolijakauman tasa-arvoisuuteen aineistossa etsimällä haastateltaviksi sekä naisia että miehiä, mutta etsiessäni haastateltavia huomasin, että pakolaistaustaisia naisia oli vaikeampi löytää etsimältäni seudulta. Aloitin haastateltavien etsimisen kirjoittamalla haastattelukutsun (liite 2), jonka toimitin esimerkiksi erään monikulttuurikeskuksen ilmoitustaululle. Olin myös sähköpostitse yhteydessä useaan eri maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyviin tahoihin, mutta huomasin haastateltavien etsimisen olevan yllättävän vaikeaa. Maahanmuuttajia oli helppoa löytää, mutta jo työelämän kokemusta kartuttaneiden pakolaistaustaisten maahanmuuttajien löytäminen osoittautui melko haastavaksi. Oletin, että mikäli löytäisin yhden tai useamman yhteyshenkilön tai jonkun muun tahon, joka voisi toimia linkkinä tutkijan ja haastateltavien välillä,

haastateltavia alkaisi löytyä pikkuhiljaa. Hetken etsittyä satuin löytämään erään yhteyshenkilön, joka oli toiminut vapaaehtoistyöntekijänä maahanmuuttajien keskuudessa, ja joka itse oli saapunut Suomeen pakolaistaustaisena maahanmuuttajana. Tämän yhteyshenkilön kautta löysin lähes kaikki haastateltavani. Vain yksi haastateltavista oli nähnyt ilmoitukseni, jonka myötä otti minuun yhteyttä osallistuakseen haastatteluun. Yhden haastateltavista sain haastatteluun tuttavani kautta, mutta kaikki muut haastateltavat löytyivät siis toisen pakolaistaustaisen maahanmuuttajan välityksellä. Tämä oli mielestäni tutkimukseni kannalta äärimmäisen tärkeä huomio, sillä koin, että oma positioni kantaväen edustajana tuntui vaikeuttavan haastateltavien löytämistä. Kuten olin olettanutkin, kyseisen yhteyshenkilön löytyminen johti lopulta myös haastateltavien löytymiseen.

Loppujen lopuksi haastattelin kahdeksaa pakolaistaustaista maahanmuuttajaa, joista kaikki olivat miehiä. Haastateltavat olivat lähtöisin neljästä eri maasta, joten kulttuurisia kokemuksen perspektiivejäkin oli useita. Haastateltavat olivat kotoisin Iranista, Afganistanista, Kongosta ja Somaliasta. Jokainen haastateltava, yhtä lapsena Suomeen saapunutta lukuun ottamatta, ilmoitti puhuvansa äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin suomea. Pyrin löytämään haastateltaviksi pakolaistaustaisia maahanmuuttajia eri ikäryhmistä, joka onnistui erinomaisesti, sillä haastateltavien ikäjakauma vaihteli 25 ja 48 ikävuoden välillä. Haastateltavien Suomessa asumisaika vaihteli seitsemästä vuodesta kolmeenkymmeneen vuoteen, joka oli tutkielman kannalta hyvä, sillä tutkielmassa voitiin saavuttaa kattavampi kuvaus eri aikakausina muuttaneiden pakolaisten kokemuksista.

4.4 Haastattelut

Toteutin tutkimushaastattelut puolistrukturoituina haastatteluina eli teemahaastatteluina. Hirsijärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 208) mukaan teemahaastattelua voidaan käyttää kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmänä yhteiskuntatieteissä, sillä teemahaastattelun olemus on edullinen kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen tekemiseen. Teemahaastattelun avulla pyrin saavuttamaan lisää tietoa maahanmuuttajien työelämän kokemuksista teemoittelemalla haastattelun kysymykset edullisiksi tutkielmani tutkimuskysymyksiin nähden. Koska tutkimuskysymykseni käsittelivät työelämää, teemoittelin haastattelukysymykseni myös

työelämään liittyviin osa-alueisiin, joita ovat: 1.koulutus, 2.työnhaku ja 3. työelämä. Muotoilin jokaisen kysymyspatteriston osa-alueen kysymyksen niin, että se jättäisi tilaa oman kokemuksen kerronnalle. Timo Laineen (2010, 37) mukaan fenomenologisessa haastattelussa luonteenomaista onkin haastattelun luonnollisuus ja keskustelunomainen avoimuus, jotta haastateltava saisi mahdollisimman paljon tilaa kerronnalleen. Tämän vuoksi kysymysten laatiminen tulisikin suorittaa niin, että niihin vastaaminen ei vaatisi tutkijan ohjaamista (Laine, 2010, 38). Muotoilin kuitenkin useiden kysymysten kohdalla tarkentavia kysymyksiä liittyviä lisäkysymyksiä, mikäli haastateltava kokisi kysymyksen liian abstraktina. Pyrin lisäkysymysten muotoilussa myös parhaani mukaan olemaan johdattelematta vastaajaa tiettyyn suuntaan, jotta kokemukselliselle vapaalle kerronnalle jäisi mahdollisimman paljon tilaa. Laine (2015, 35) painottaakin, että pyrittäessä mahdollisimman autenttiseen kokemuksen kerrontaan, on tärkeää käyttää tutkimukseen parhaiten soveltuvia toimintatapoja ja tilannekohtaista harkintaa. Tämän vuoksi tutkijan on hyvä myös keskittyä pohtimaan, miten omaa subjektiivista näkökulmaa voidaan laajentaa, jotta haastateltavan henkilön kerrontaa voitaisiin ymmärtää niin, että tutkijan oma esiymmärrys ei määrää haastattelun sisällön tulkintaa. (Laine 2015, 35)

Suunnittelin kysymyksenasetteluni niin, että ne vastaisivat ehkä myös joihinkin hallinnollisen tason mielenkiinnon kohteisiin, mutta jätin sen osa-alueen kuitenkin vastaajan oman kerronnan varaan. Hallinnon tason mielenkiinnonkohteillani tarkoitan yhteiskunnan tukirakenteita, kuten kotouttamista ja sen toimivuutta käytännön tasolla. En kuitenkaan kysynyt kotouttamiseen liittyviä kysymyksiä suoraan, vaan annoin vastaajalle tilaa kertoa kotouttamistoimista, mikäli niihin liittyviä kokemuksia tulisi luonnostaan esille haastateltavan puheessa. Osassa haastatteluja kotouttamistoimista kysyminen ei edes olisi ollut relevanttia, sillä osa haastateltavista oli saapunut Suomeen jo ennen kotouttamislain toimeenpanoa. Minua kuitenkin kiinnosti kysyä aineistolta, miten pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kuvaavat omaa toimijuuttaan, ja miten he mahdollisesti kuvaavat yhteiskunnan tukea vai kuvaavatko sitä ollenkaan. Tämän vuoksi en halunnut johdatella vastaajaa kertomaan suoraan yhteiskunnan tuesta tai sen roolista työelämään hakeutumisen prosessissa. Toteutin tutkimushaastattelut yksilöhaastatteluina, koska oletin työllistymisen ja työelämään liittyvän kerronnan olevan niin moninaista, että sitä olisi helpompaa selvittää esimerkiksi ryhmähaastattelun sijaan yksilöhaastatteluina. Oletin, että omakohtaisia kertomuksia voitaisiin tuoda esille runsaammin

ja monimuotoisemmin, kun haastateltava saa itse rauhassa kertoa omista kokemuksistaan ilman keskeytyksiä.

Haastatteluvaiheessa esitin haastattelukysymykseni sellaisina kuin ne olivat edeltä käsin kirjoitettu, mutta tarpeen mukaan, mikäli haastateltava itse pyysi, tarkensin kysymystä tai esitin tarkentavia kysymyksiä. Tällä haastattelutavalla pyrin saavuttamaan mahdollisimman omaehtoista ja vapaata kerrontaa haastateltavan omista kokemuksista. Vaikka tutkimuskysymyksissä on selkeä rakenne ja teemoittelu, halusin jättää kysymyksiin vastaamiselle mahdollisimman paljon tilaa, koska halusin analyysivaiheessa mukaila aineistolähtöistä analyysitapaa, ja keskittyä juuri henkilökohtaisen kokemuksen tutkimiseen. Tämän vuoksi mielestäni oli ensiarvoisen tärkeää, että haastateltava saa itse määritellä mistä hän haluaa kertoa ja miten esittää kokemuksensa.

4.5 Metodit

4.5.1. Laadullinen sisällönanalyysi

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tilastollisen yleistettävyyden sijaan kuvaamaan ja ymmärtämään ilmiöitä ja siinä voidaan myös pyrkiä luomaan teoreettisia tulkintoja jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Tämän tutkielman tarkoituksena on tuottaa lisää tietoa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista eikä niinkään luoda tilastollisesti yleistettävää tietoa aiheesta. Täten tässä tutkielmassa on perusteltua käyttää laadullista menetelmäsuuntausta.

Aineiston analyysi on tässä tutkielmassa suoritettu mukaillen laadullista sisällönanalyysiä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 91) mukaan sisällönanalyysi onkin laadullisessa tutkimuksessa perinteinen analyysimenetelmä, jota voidaan hyödyntää moninaisesti. Tässä tutkielmassa tavoitellaan yksityiskohtaista sekä sisällöllistä ymmärrystä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista. Tuomen ja Sarajärven (2009, 106-108) mukaan sisällönanalyysin perusideana on kuvata sanallisesti aineiston sisältöä sekä luoda selkeä sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Myös tässä tutkielmassa tavoitellaan selkeää sanallista

kuvausta pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista, joten sisällönanalyysi on sopiva metodinen valinta tutkielman tarkoituksiin nähden.

Tutkielman alussa asetin aineiston analyysin metodologiseksi sitoumukseksi aineistolähtöisyyden, koska oletin sen olevan luonteva tapana ratkaista tutkimustehtäväni. Tutkielmani tavoitteena olikin lähestyä aineiston analyysiä mahdollisimman tyhjältä pöydältä, tekemättä teoreettisia lähtöoletuksia, joka on aineistolähtöiselle sisällönanalyysille ominainen piirre. Täten tutkielman tarkoituksena oli luoda aineistolähtöinen teoreettinen käsitys pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksista suomalaisessa työelämässä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 95) mukaan tutkimukselle asetetut metodologiset sitoumukset ohjaavat teorioiden sijaan aineistolähtöistä analyysia. Kuitenkaan täysin objektiivista lähestymistapaa ei ole mahdollista saavuttaa edes aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä. Aineistolähtöisen tutkimuksen ongelmallisuus liittyy siihen, että tutkimuksessa käytetyt tutkimusmenetelmät, käsitteet ja tutkimusasetelma ovat tutkijan itsensä asettamia, joten ne usein vaikuttavat myös tutkimuksen tuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96). Tämän vuoksi olen tutkielmani analyysivaiheessa pyrkinyt tiedostamaan omat ennakoasenteeni tutkielmani aihepiiriä koskien. Olen myös tietoisesti pyrkinyt tarkastelemaan aineistoani omien ennakkokäsitysteni ulkopuolelta. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 96) puhuvatkin tällaisesta tutkijan tiedostavasta analyysitavasta fenomenologis-hermeneuttisena tapana ratkaista aineistolähtöisyyden ongelma. Fenomenologis-hermeneuttisessa perinteen mukaan tutkija voi esimerkiksi kirjata ylös omat ennakkokäsityksensä tutkimuksen aihepiiristä ja sen myötä toimia tiedostavasti analyysin aikana.

Ennen analyysin aloittamista olen fenomenologis-hermeneuttisen perinteen mukaan kirjoittanut ylös omat lähtöoletukseni pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista ja heidän toimijuudestaan työelämään päätymisessä. Minulla oli ennen tutkielman aloittamista omia oletuksia siitä, miten pakolaistaustaiset maahanmuuttajat päätyvät työelämään ja myös jonkin verran oletuksia siitä, minkälaisia kokemuksia heillä on suomalaisesta työelämästä. Olen seurannut median antamaa kuvaa maahanmuuttajien kotoutumisesta ja työllistymisestä, joka omalta osaltaan on varmasti myös muokannut käsityksiäni aiheeseen liittyen. Vahvimmin oletin, että suomalainen kotouttamispolitiikka olisi vaikuttanut maahanmuuttajien työllistymiseen ja koulutuspolkuihin paljon. Tämä oletus perustui siihen, että olin ennalta

lukenut laajemmin suomalaisesta kotouttamispolitiikasta ja tutustunut nykyiseen voimassaolevaan kotouttamislakiin ja sen tavoitteisiin. Olin saanut kotouttamiseen liittyvien nettisivujen, ja yleisesti maahanmuuttoon liittyvien selvitysten avulla sellaisen kuvan, että Suomessa kotouttaminen on tehokasta, ja se johtaa usein työllistymiseen. Oletin, että itse maahanmuuttajat voivat kokea kotouttamistoimien olevan toimimattomia. On mahdollista, että pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kokevat asemansa suomalaisessa työelämässä heikkona.

Aineiston analyysissä pyrin mukailemaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin tapaa. Lopullisessa aineistossa esiintyneet teemat kuitenkin sisälsivät yhteneväisyyksiä edellä esittelemäni teoriataustan kanssa. Tämän vuoksi päädyin sisällönanalyysissäni lopulta noudattamaan abduktiivista tieteellisen päättelyn logiikkaa. Abduktiivinen päättely tarkoittaakin sitä, että aineistosta tehtyihin havaintoihin liittyy jokin johtolanka aikaisemmasta tutkimuksesta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Ennen analyysiä olin oletanut, että tutkielman lopulliset tulokset tulisivat olemaan puhtaasti aineistolähtöisiä ja induktiivisesti johdettuja. Kuitenkin aineiston sisältö osoittautui yhteneväiseksi aikaisempien tutkimusten sekä tutkielmassa käyttämieni käsitteiden kanssa. Tästä syystä päädyin tieteellisessä päättelyn logiikassani noudattamaan abduktiivista päättelyä. Siten tutkielman tulokset on johdettu aineistosta hyödyntäen päättelyssä aikaisempaa tutkimusta sekä aiemmin esittelemiäni käsitteitä.

4.5.2 Kokemusten tutkiminen ja fenomenologia

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kokemuksia, joten on perusteltua selvittää, miten kokemuksia ylipäättään voidaan tutkia. Fenomenologiassa tutkitaan kokemusta eli sitä, miten ihminen kokee oman todellisuutensa. Laineen (2010, 29) mukaan kokemuksen voidaan nähdä syntyvän vuorovaikutuksessa todellisuuden ilmiöiden kanssa. Tässä tutkielmassa kokemus siis muodostuu haastateltavien omista todellisuuden kokemuksista peilattuna heidän elämänsä todellisuuden ilmiöihin kuten pakolaisuuteen tai työelämään Suomessa.

Tuija Saresma (2010, 61) painottaa, että kokemusten tutkiminen ei ole täysin ongelmatonta, koska kokemus on käsitteenä epämääräinen. Tämän vuoksi on tärkeää määritellä, mitä

kokemuksella tarkoitetaan. Saresman (2010, 61) mukaan kokemuksella voidaan tarkoittaa esimerkiksi arkisia tapahtumia ja niiden tulkintoja, mutta sillä voidaan tarkoittaa myös elämäntapahtumia tai tunteita. Saresma (2010, 61) painottaa, että kokemus ei ole teoreettisen vastakohta, vaan sitä voidaan pitää lähtökohtana teoreettisille kehittelyille. Tällä Saresma tarkoittaa sitä, että kokemusten tutkimisen teoreettisesta näkökulmasta katsottuna on tärkeää, ettei kokemuksia ainoastaan referoida, vaan niitä myös tulkitaan. Kokemusten tutkimisessa olisikin tärkeää tarkastella kokemusten taustalla vaikuttavia laajempia yhteyksiä ja analysoida niitä kriittisesti, jotta voitaisiin saavuttaa käsitteellinen taso. Kokemusta ei voida myöskään saavuttaa suoraan haastattelemalla ihmisiä tai lukemalla heidän kirjoituksia omista kokemuksistaan, vaan sitä voidaan lähestyä sekä tulkintoina että tulkinnan kohteina. Kokemukset ovat kielen avulla jaettavissa sekä kulttuurisesti välittyneitä, ja ne ovat jo itsessään ihmisten tulkintaa. Tutkimuksessa ei ole mahdollista tavoittaa kokemuksia täysin aitoina, mutta tutkija voi kuitenkin tulkita ja järjestellä kokemuksia. Kokemusten tutkimisessa voidaankin pitää tavoiteltavana havainnoida kontekstia ja niitä tilanteita, joissa kokemuksia tuotetaan tietynlaisiksi. (Saresma 2010, 61-72)

Kokemuksellisuutta voidaan käsittää yhtenä ihmisen maailmasuhteen perustavana muotona. Fenomenologiassa ihmisen suhdetta maailmaan kuvaillaan usein intentionaaliseksi, joka tarkoittaa sitä, että kaikella on jonkinlainen merkitys ihmisille. Todellisuus ei siis jotain neutraalia, vaan kaikki havainnot näyttäytyvät havainnoijalle uskomusten, pyrkimysten ja kiinnostusten värittäminä. Ihmisten toimintaa voidaankin pyrkiä ymmärtämään kysymällä, mitkä merkitykset taustoittavat hänen toimintaansa. Kokemuksen voidaan nähdä muodostuvan merkityksistä, jotka ovatkin fenomenologian erityinen tutkimuksen kohde. Merkitysten tutkimisen logiikka perustuu oletukseen, että ihmisen toiminta on tarkoitusperäistä, intentionaalista sekä tarkoitusten mukaisesti suuntautunutta, ja että ihmisen todellisuuden suhde on täynnä merkityksiä. (Laine 2010, 29-30)

Tässä tutkielmassa keskitytään tunnistamaan kokemuksen merkityksiä, joten tutkielman tieteenfilosofinen sitoumus on täten fenomenologinen. Laineen mukaan (2010, 30) fenomenologiassa ei pyritä induktiiviseen päättelyyn, jonka tunnuspiirteitä ovat yksittäisestä yleiseen –päättelyketjut. Fenomenologiassa keskitytään enemmänkin ymmärtämään ihmisten merkity maailmaa sillä hetkellä omassa kontekstissaan. Myös tässä tutkielmassa halutaan

selvittää pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksiin liittyvää merkitysmailmaa juuri tällä hetkellä jokaisen haastateltavan omassa elämänsä kontekstissa.

4.6 Analyysin kulku

Sisällönanalyysiä voidaan käyttää metodina mille tahansa teksti muotoiselle aineistolle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Täten myös oma aineistoni oli litteroinnin jälkeen sisällönanalyysille edullinen. Aloitin aineiston analyysiprosessin litteroimalla nauhoitetun puheen sanatarkasti. Litteroinnin ohella merkitsi ylös myös mahdolliset naurahdukset sekä muut puheen rinnalla esiintyneet merkitykselliset eleet. Litteroinnista muodostui yhteensä 70 sivun mittainen Word – tiedosto (fonttikoko 12, riviväli 1,5). Litteroinnin ohessa anonymisoin aineiston niin, ettei siitä voida tunnistaa haastateltavien henkilötietoja tai muita tunnisteita kuten ikää, työpaikkaa tai asuinkuntaa.

Tuomen ja Sarajärven mukaan aineiston pelkistäminen voi olla esimerkiksi tutkielman tutkimuskysymysten kannalta oleellisten ilmaisujen alleviivaamista tai koodaamista eri väreillä. Tämän jälkeen näitä ilmauksia voidaan pelkistää sanallisesti sekä listata ylös, jonka jälkeen aineistoa voidaan ryhmitellä. Ryhmittelyssä aineistosta esiin nostettuja ilmauksia käydään läpi, sekä etsitään aineistosta eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia. Tämän jälkeen samankaltaisuuksia voidaan ryhmitellä luokkiin. Ryhmittelyn seurauksena syntyneet luokat voidaan nimetä niitä kuvaavilla käsitteillä. Aineiston pelkistäminen luo pohjan tulevalle tutkimuksen rakenteelle, sillä pelkistetyistä ilmauksista saadaan alaluokkia, jotka sitten ryhmitellään yläluokiksi ja lopulta pääluokiksi. Pelkistämistä seuraava vaihe on abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden muodostamisen vaihe. Vaikka pelkistäminen onkin osa teoreettisten käsitteiden muodostamista, itse abstrahointi vaiheessa tutkimuksesta erotellaan kaikki olennainen informaatio, josta sitten muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnissa päädytäänkin lopulta päättelyn ja tulkinnan seurauksena empiirisestä aineistosta käsitteellisiin näkemyksiin, jotka selittävät tutkittavaa ilmiötä. Tämä tarkoittaa sitä, että prosessin lopputulemana voidaan saavuttaa vastaus tutkimustehtävään. Lopulta tutkimusraportin tulos osiossa kuvataan luokittelujen tuloksena saadut yläluokat, alaluokat ja käsitteet sekä niiden sisällöt. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-112).

Edellä esiteltyä sisällönanalyysin tapaa mukaillen pelkistin, ryhmittelin ja abstrahoin aineistoni niin, että lopulta saavutin tutkielmani tuloksia määrittävät teoreettiset käsitteet. Aloitin aineiston pelkistämisen ensin lukemalla aineistoa läpi useampaan kertaan, tehden samalla muistiinpanoja aineistossa esiintyvistä teemoista sekä yhtäläisyyksistä ja eroista. Tämän jälkeen koodasin aineiston Atlas.ti -ohjelmalla, jonka seurauksena löysin aineistosta yhteensä 419 koodia. Aineistoni sisälsi myös muuta kerrontaa haastateltavien elämästä, joka itsessään olisi mielekäs tutkimuskohde. Kuitenkin tässä tutkielmassa keskitytään ymmärtämään haastateltavien työelämään liittyviä kokemuksia sekä kokemusta omasta toimijuuden merkityksestä, joten koodasin aineistoni tutkimuskysymyksiini nähden relevantisti. Tämä tapahtui ensin koodaamalla koko aineisto rivi riviltä ja lopulta säilyttämällä kaikki tutkimuskysymyksiini nähden olennaiset koodit. Koodaamisen jälkeen listasin löytämäni koodit, jonka jälkeen ryhmittelin ne alaluokkiin. Koodit ryhmittelin alaluokkiin niiden sisältämän informaation perusteella. Analyysin lopussa ryhmittelin alaluokat pääluokkiin yhdistelemällä alaluokkia niiden yhteneväisten sisältöjen perusteella. Täten pääluokiksi muodostui kuusi pääluokkaa, jotka nimesin niiden sisältämän informaation perusteella. Nämä kuusi pääluokkaa olivat aineiston analyysissä muodostuneet teoreettiset käsitteet, jotka esitellään tarkemmin osiossa-Analyysi pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista Suomessa.

Tuomen ja Sarajärven (2018, 135) mukaan sisällönanalyysiä voidaan jatkaa kategorioiden muodostamisen ja luokittelun jälkeen kvantifioimalla aineisto. Tässä tutkielmassa noudateltiin laadullisen tutkimuksen luonnetta, mutta päädyttiin kuitenkin lopulta analyysin esittelyn helpottamiseksi kvantifioimaan saatujen pääluokkien sisältöä. Margrit Schreierin (2012, 231) mukaan kvantifioinnilla tarkoitetaan sellaista aineiston käsittelyä, jossa aineistosta lasketaan tutkittavien ilmiöiden esiintyvyys numeroina, eli lasketaan alaluokkien absoluuttiset frekvenssit. Toteutin oman aineistoni kvantifioinnin laskemalla yhteen jokaisen alaluokan sisältämät koodit sekä laskemalla koodien prosenttiosuuden koko koodatusta aineistosta. Tuomen ja Sarajärven (2018, 138) mukaan tutkijan on syytä tiedostaa tutkielmansa tarkoitus ja tavoite sekä pohtia tutkimuskysymysten laatua, jotta kvantifioinnin yhdistäminen sisällönanalyysiin olisi perusteltua. Tässä tutkielmassa kvantifioinnilla saatiin looginen malli tulosten esittelyyn, sillä tulokset esitellään prosenttiosuuksien mukaan suurimmasta pienempään. Kvantifiointi oli relevanttia tutkielman tavoitteisiin nähden myös siksi, että sillä

voitiin saavuttaa määrällinen ymmärrys tutkielman tuloksista, eli pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista ja kokemusten määrällisestä esiintyvyydestä aineistossa. Kuitenkaan tutkielmaa ei voida pitää määrällisenä tutkimuksena, sillä tutkielmassa ei keskitytä etsimään tilastollista yleistettävyyttä, vaan pyritään syvempään ymmärrykseen tutkittavasta ilmiöstä. Tuomen ja Sarajärven (2018,138) mukaan kvantifioinnin ja sisällönanalyysin käyttöä samassa tutkielmassa voidaankin kuvailla metoditasolla MMR-lähestymistavaksi (Mixed Methods Research).

5 Analyysi pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista Suomessa

Tässä luvussa esittelen tutkielmani analyysin, joka on toteutettu temaattista sisällönanalyysinä metodina hyödyntäen. Aineiston sisällönanalyysin lopputulemaksi muodostui kuusi pääluokkaa. Nämä pääluokat ovat: 1. Epäoikeudenmukaisuus, 2.Toimijuus, 3.Haasteet, 4.Apu, 5.Kieli ja 6.Tyytyväisyys. Pääluokat sisältävät yhteensä 64 alaluokkaa, jotka on luokiteltu pääluokkiin niiden sisältämän informaation perusteella. Jokainen pää- ja alaluokka on nimetty sisältöään kuvaavasti. Alaluokat on muodostettu analyysissä aineistosta poimituista koodeista, jotka on yhdistetty alaluokaksi koodin sisällöllisen informaation mukaan. Aineistosta poimittuja koodeja oli kaiken kaikkiaan yhteensä 419 kappaletta, joista jokainen koodi sisälsi aineistosta suoraa lainattua tekstiä. (Liite 1)

Esittelen aineiston analyysin tuoden ilmi, mitä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemusten kerronta pitää sisällään ja minkälainen merkitys pakolaistaustaisen maahanmuuttajan omalla toimijuudella on ollut työllistymisen prosessissa koulutuksesta työelämään. Tässä luvussa esittelen aineiston analyysin peilaten sitä tutkielmaa määrittäviin tutkimuskysymyksiin. Analyysi esitellään suurimmasta pääluokasta pienempään. Esittelyjärjestys perustuu kvantifointiin, eli tulokset esitellään prosenttiosuuksien mukaan suurimmasta pääluokasta pienimpään. Analyysin toiseksi suurin pääluokka ”toimijuus” esitellään kuitenkin viimeisenä, sillä sen sisältämä informaatio on itsessään tutkimuskysymysten kannalta suuri kokonaisuus. Tämän vuoksi ”toimijuus” pääluokka on hyvä esitellä erillisenä osana muusta analyysistä.

5.1 Epäoikeudenmukaisuus

Ensimmäinen aineistosta johdettu pääluokka on ”epäoikeudenmukaisuus”. Pääluokka ”epäoikeudenmukaisuus” on nimetty pääluokan sisältöä kuvaavasti. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki aineistosta luokitellut alaluokat, jotka viittaavat sisällöltään epäoikeudenmukaisuuteen, on luokiteltu pääluokan ”epäoikeudenmukaisuus” sisälle. Raija Julkunen painottaa julkaisussa *Oikeudenmukaisuuden ongelma* (2018, 104), että yhtä oikeustajua ei ole olemassa, joten näkemykset epäoikeudenmukaisuudesta voivat olla hyvinkin vaihtelevia. Tämän vuoksi

käsitettä- epäoikeudenmukaisuus voikin olla haastavaa määritellä kattavasti. Tässä tutkielmassa epäoikeudenmukaisuutta ei ole pyritty määrittelemään yksioikoisesti, vaan se on määritelty aineistosta nostettujen koodien kautta. Epäoikeudenmukaisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kertomien kokemusten näkökulmasta tapahtumia, toimia tai käytäntöjä, jotka voidaan nähdä epäoikeudenmukaisina.

Kaikista analyysissä johdetuista pääluokista, koodien esiintyvyyksillä mitattuna, kaikista suurin pääluokka oli ”epäoikeudenmukaisuus”. Aineiston analyysissä nousi esille, että epäoikeudenmukaisuuden kokemukset olivat yleisimpiä työelämään liittyviä kokemuksia. Koodien prosenttiosuus koko aineistosta oli ”epäoikeudenmukaisuus” pääluokassa yhteensä 27,68%. Tässä pääluokassa on yhteensä 14 alaluokkaa, jotka koostuvat yhteensä 116 koodista. Pääluokan ”epäoikeudenmukaisuus” suurimmat alaluokat olivat: ”eriarvoisuus”, ”syrjintä” ja ”rasismi”. Koko koodatusta aineistosta alaluokkaan ”eriarvoisuus” liittyviä koodeja yli yhteensä 21, alaluokkaan ”syrjintä” liittyviä koodeja oli yhteensä 18 ja alaluokkaan ”rasismi” liittyviä koodeja oli yhteensä 15.

Eriarvoisuus

Pääluokassa ”epäoikeudenmukaisuus” suurin alaluokka oli ”eriarvoisuus”. Tämä alaluokka on nimetty sisältämiensä koodien teemojen mukaisesti. Olen aikaisemmin tässä tutkielmassa määritellyt eriarvoisuuden käsitteen Keskeiset käsitteet –luvussa, ja käytän eriarvoisuuden käsitettä tässä osiossa mukailen tätä edellä mainittua määritelmää. Eriarvoisuudesta kerrottiin aineistossa usein liittyen kouluttautumiseen ja työn etsimiseen, mutta siitä puhuttiin myös asenteiden tasolla. Kouluttautumiseen liittyvä puhe eriarvoisuuden kokemuksista liittyi usein sosiaalisiin tilanteisiin kuten kohtaamisiin opettajien tai kanssaopiskelijoiden kanssa. Kuitenkin koulutukseen liittyvää eriarvoisuuden kokemusten kerrontaa oli aineistossa huomattavasti vähemmän verrattuna työnhakuun liittyviin kokemuksiin. Useimmin eriarvoisuuteen liittyvää puhetta esiintyi kerrottaessa työhausta. Melkein jokainen haastateltava pohti omaa asemaansa pakolaistaustaisena maahanmuuttajana, ja peilasi omaa positiotaan työnhakuun eriarvoisuuden kokemuksen kautta. Useat haastateltavista kertoivat, että työhaussa he olivat kokeneet eriarvoista kohtelua esimerkiksi lähettäessään työhakemuksia omalla nimellään tai etsiessään koulutukseensa vastaavaa työtä. Osa haastateltavista kertoi kokevansa, että heidän suomenkielisistä nimistä poikkeavat etu- tai sukunimensä ovat vaikuttaneet siihen, etteivät he

usein ole päässeet työhaastatteluun. Useat haastateltavista myös kertoivat työnhaussa kokeneensa, että etsiessään omaa koulutustaan vastaavaa työtä, heidän asemansa on ollut eriarvoinen. Eräs haastateltava kuvailee omaa tilannettaan seuraavasti:

Minkä takia täällä kaikki tota maahanmuuttaja, riippumatta koulutuksesta, suurin osa omistaa ravintola, pizzeria. Näillä todistuksilla, mitä minulla on, jos mä meen johonki maailmaan, ihan minne vaan, mä pääsen vaikka mihin. Suomessa on hyvä, että mulla on tää ravintola. (Haastattelu 4)

Kyseinen haastateltava on pakolaistaustainen maahanmuuttaja, jolla on yhteensä neljä Suomessa suoritettua tutkintoa. Hän oli haastatteluhetkellä asunut Suomessa jo lähes kolmekymmentä vuotta ja puhui suomea äidinkielen tasoa vastaavasti. Myös useat muut haastateltavat kertoivat työllistymisen omaan ammattiinsa olevan työlästä ja pohtivat oman asemansa maahanmuuttajana vaikuttavan omiin mahdollisuuksiinsa työllistyä omaan ammattiinsa. Nämä kokemukset näyttäisivät limittyvän Forsanderin (2002) työelämän etnistyvän eriarvoisuuden piiriin sekä Therbornin (2014) eriarvoisuuden jaottelussa eksistentiaalisen eriarvoisuuden piiriin. Vaikuttaisi siltä, että etsiytyessään työelämään pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ovat kokeneet sosiaalisten kanssakäymisten mallien ja institutionaalisten normien mukaan rakentunutta eksistentiaalista eriarvoisuutta, sekä työelämän eriarvoisuutta oman etnisyytensä perusteella.

Eriarvoisuudesta puhuttiin aineistossa myös asenteiden tasolla. Moni haastateltavista kertoi kokevansa, että eriarvoisuutta esiintyi Suomessa kantaväestön asenteissa varsinkin liittyen maahanmuuttajien työllistymiseen. Eräs haastateltavista kertoo aiheesta seuraavaa:

Se vanha sanoma, joka aikasemmin oli, niin se vielä vaivaa. Että sanotaan, että maahanmuuttajat ei tee töitä, mut sitten ku maahanmuuttajat ovat töissä, sitten sanotaan maahanmuuttajat vie suomalaisten työt. (Haastattelu 5)

Tämä haastateltava oli asunut Suomessa jo yli 25 vuotta ja toimi parhaillaan maahanmuuttajien kotouttamista edistävässä työssä. Suomessa asumisensa aikana hän kertoi kokeneensa eriarvoista kohtelua opintojensa aikana, työnhaussa sekä työelämässä. Kyseinen haastateltava kertoi eriarvoisen kohtelun liittyneen hänen ihonväriinsä, nimeensä sekä kulttuuriinsa. Haastateltavan kertoman mukaan hän on siis kokenut eksistentiaalista eriarvoisuutta (Therborn 2014) työelämässään sekä ennen osallistumista suomalaiseen työelämään.

Syrjintä

Päälukassa ”epäoikeudenmukaisuus” seuraavaksi suurin alaluokka oli ”syrjintä”. Tähän alaluokkaan tiivistyy kaikki aineistosta nostetut koodit, jotka viittaavat syrjintään. Olen aikaisemmin tässä tutkielmassa määritellyt syrjinnän käsitteen osiossa- Keskeiset käsitteet, ja siten tämän alaluokan muodostamisessa on käytetty edellä mainittua määritelmää syrjinnästä. Aineistossa syrjinnästä puhuttiin usein työnhaun yhteydessä, mutta siitä puhuttiin myös koulutukseen liittyen. Aineistossa esiintyvä puhe syrjinnästä työnhaun yhteydessä liittyi usein ulkonäköön, taustaan, kieleen, ja kykyjen aliarvioimiseen. Useat haastateltavista olivat kokeneet, että heidän kykyjään oltiin vähätelty tai epäilty työnhakutilanteissa. Monet haastateltavat myös kertoivat kokevansa, että heidän maahanmuuttajataustansa on vaikuttanut työnhaussa syrjimiseen. Eräs haastateltavista kertoo kokemuksestaan näin:

Tota sen jälkeen mä kävin kysymässä toisesta ihan naapurissa tilitoimistosta joka päivä. Samaan aikaan mun kollega, joka jäi sinne luokkaan, hän oli vielä opiskelemassa, hänellä ei ollut vielä papereita. Sitten me haettiin sama paikka yhdessä. Mun kollega, joka on vielä opiskelija, ja minä olin jo valmistunut. Mulla oli kaikki kiitettävät pisteet. Mulla ei ollu ollenkaan näitä... hyväksytyt. Mutta heti tulini hylätyksi. Valitettavasti ei voi ottaa sua töihin. Mun kollega, joka oli vielä opiskelija, hän pääsi siihen paikkaan. (Haastattelu 2)

Kyseinen haastateltava oli valmistunut omalle alalleen etuajassa ja hyvillä arvosanoilla. Haastateltava myös kertoi saaneensa opintojensa aikana stipendin. Peilaten näitä saavutuksia saamaansa kohteluun työnhaussa, hän pohti omaa positiotaan suhteessa työnhakuun ja omaan maahanmuuttajataustaansa. Hän kertoi kokevansa, ettei työllistynyt hakemaansa tilitoimiston työtehtävään, koska tilitoimistossa ollaan vastuussa raha-asioista. Haastateltava kertoi kokevansa, ettei häneen luoteta maahanmuuttajataustansa vuoksi tarpeeksi. Myös useampi muu haastateltava kertoi kokevansa, että heidän maahanmuuttajataustansa on vaikuttanut negatiivisesti juuri luottamuksen syntymiseen työnhakutilanteissa. Tällaista syrjintää voitaisiinkin kutsua välittömäksi syrjinnäksi (Puuronen 2011).

Koulutuksessa koettu syrjintä oli myös yksi alaluokassa ”syrjintä” toistuneista teemoista. Esimerkiksi opettajien harjoittama syrjintä nousi esille muutamissa haastatteluissa erityisen

räikeästi. Eräs haastateltavista kertoo kokemastaan kouluttautumiseen liittyvästä syrjinnästä näin:

Että silloin esimerkiksi yhdessä ryhmässä mä olin, siinä oli 18 henkinen ryhmä oli, mut meitä oli vaan 15. Eli tää haku, tai tää vaatimukset, kun piti olla, siis niinku ei täyttänyt kun 15. Meillä oli kolme opiskelupaikkaa vapaana, mut silti mua haukuttiin, että mä oon vieny jonkun suomalaisen koulutuspaikan, vaikka heillä ei ollu tarpeeksi, siis ne ei täyttäne vaatimuksia, että ne olis päässy, mutta mä olin muka vieny jonkun suomalaisen koulutuspaikan, ku siinä oli vielä kolme tyhjää paikkaan. Ja sitten opettajien kanssa kyllä oli ongelmia ihan jopa haukkumista asti. Että on haukuttu ihan. Mä oli ihan siis haloo. Mihin mä oon tullut. (Haastattelu 4)

Tätä syrjinnän tilannetta kuvaa myös välittömän syrjinnän (Puuronen 2011) käsite, sillä kyseisen haastateltavan syrjinnän kokemukseen liittyy selkeästi hänen ulkomaalaistaustansa, jonka perusteella häntä on kohdeltu syrjivästi.

Rasismi

Päälukuan ”epäoikeudenmukaisuus” kolmanneksi suurin alaluokka oli ”rasismi”. Tähän alaluokkaan tiivistyy kaikki sellainen puhe aineistossa, josta voidaan tunnistaa kokemuksia rasismista. Olen aikaisemmin tässä tutkielmassa määritellyt rasismin käsitteen osiossa- Keskeiset käsitteet, ja käytän tässä alaluokassa rasismin käsitettä noudatellen edellä mainittua määritelmä.

Kokonaisuudessaan aineistossa esiintyvistä kahdeksasta haastateltavasta seitsemän henkilöä kertoi kokeneensa Suomessa asumisensa aikana jonkinlaista rasismia. Useimmat haastateltavista kertoivat rasismin kokemuksista työn tai koulun kontekstissa, mutta muutama haastateltavista kertoi kokemuksiaan myös arkipäivän rasismista. Arkipäivän rasismista puhuttiin lähinnä kadulla huutelusta tai internetin keskustelupalstoilta luetuista rasistisista kommenteista. Esitin jokaisen haastattelun lopussa jokaiselle haastateltavalle erikseen kysymyksen mahdollisista rasismin kokemuksista, mutta huomasin, että useimpien haastateltavien kohdalla rasismin kokemuksista kerrottiin jo haastattelujen alkuvaiheessa kysyttäessä neutraalimmista asioista, kuten esimerkiksi koulutuksesta. Tämä oli mielenkiintoista, sillä olin olettanut, että rasismista kerrottaisiin vasta kysyttäessä, jos

silloinkaan. Myös spontaanit kertomukset arkipäivän rasismista olivat melko yleisiä aineistossa, vaikka en ollut kysynyt rasismista etukäteen edes kysymyspatteristoon liittyvien teemojen yhteydessä. Nämä olivat tärkeitä huomioita, jotka havaitsin aineistossani liittyen rasismin kokemuksiin. Rasismin kokemuksista kerrottiin hyvin avoimesti ikään kuin ”luonnollisena” osana haastateltavien elämää.

Rasismista kerrottiin haastatteluissa kysyttäessä yleisesti kouluttautumiseen, työnhakuun ja työelämään liittyvistä kokemuksista. Aineistossa rasismista puhuttiin rakenteellisen ongelmana, mutta siitä puhuttiin myös yksilöihin kohdistuvina epäoikeudenmukaisina käytäntöinä tai tapahtumina. Tein huomion, että useimmin pitkään Suomessa asuneet haastateltavat kertoivat tunnistaneensa Suomessa asuessaan useita rakenteellisen rasismin muotoja. Eräs haastateltavista pohtii rakenteellista rasismia näin:

Mutta pahin rasisti on ne, jotka istuvat siellä pykälän takana. Piilossa, heillä on kaikki näyttää, puvun päälle hmm joo hienoo tosi hyvä. Sanon mitä sanon, loppujen lopuksi se on ihan samassa pisteessä. Nää on kaikista, jotka voi sanoa, jotka ovat kaikista pahimpia rasisteja. Mä en tykkää, varsinkin kun puhutaan, mä tiedän, että rasisteja on olemassa, mutta rasismi alkaa ihmisestä itsestään. Jos koko ajan kattoo toisen silmässä, että aha tää kaveri voi olla joku, koska hän on, hän voi näyttää, nää hiukset näyttää ja parta näin, se voi olla joku terroristi. Heti mulla on tietty raami ja asenne. Mä oon paketoanut tämä kulta kaverin *osoittaa työkaveria*. Mulla on jo ennakoasenne, ja mä laitoin jo pakettiin kaikki muut, jotka ovat saman näköisiä, kun hän. Mulla on jo tietty raami ja kysymyspohja. Mutta onko kaikki samassa paketissa? Ei! Ihminen on ihminen ennen kaikkea hänen taustaa. (Haastattelu 2)

Yksilöön kohdistuvaa suoraa rasistista käytöstä havaitsin aineistosta usein niiden haastateltavien kohdalla, jotka tekevät tai olivat tehneet asiakaspalvelutyötä ravintolassa tai baarissa. Heidän kokemuksensa liittyivät usein asiakkaiden taholta tulleeseen rasistiseen käytökseen. Koulun kontekstissa kukaan haastateltavista ei kertonut kokeneensa suoranaista rasismia muiden opiskelijoiden taholta, mutta osa kertoi opettajiensa kohdelleen heitä rasistisesti. Eräs haastateltavista kertoo rasismin kokemuksistaan näin:

Valitettavaa kyllä, mulle selvisi, että yksi mun opettajista on maahanmuuttajavastainen tai suoraan sanottuna rasisti, niin jälkeinpäin

selvisi. Olihan siinä semmosia selviäkin tilanteita, kun kerran työharjoittelusta hän soitti opiskelijan puolesta, ja hyvin iloisena hän tuli kertomaan ”sinua ei ole otettu nyt töihin, kun sä oot tummaihoinen”. Niin niin ihan ilomielin siinä. Jälkeenpäin englanninkielen opettaja tunnusti mulle, että nyt sun opettaja on rasisti. (Haastattelu 5)

Epäoikeudenmukaisuus näyttäytyi suurimpana teemana koko aineistoon suhteutettuna. Epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista kerrottiin eriarvoisuuden, rasismien ja syrjinnän muodossa. Tämän haastatteluaineiston keräämiseen liittyneessä haastattelurungossa (liite 3) kysyttiin viimeisenä kysymyksenä ”Oletko kohdannut syrjintää tai rasismia työelämässäsi”, johon seitsemän kahdeksasta haastateltavasta vastasi myöntävästi. Haastattelurunko oli muutoin muotoiltu hyvin neutraaliin sävyyn niin, että haastattelukysymykset käsittelivät opiskelua, työnhakua ja työelämää. Kysymys rasismista ja syrjinnästä oli esitetty jokaiselle haastateltavalle vasta haastattelun lopussa, jotta aineistosta välittyisi kokemuksia juuri opiskelusta, työhausta ja työelämästä. Kuitenkin jokainen haastattelu, yhtä lukuun ottamatta, sisälsi rasismien ja syrjinnän teemoja jokaisen kysymyspatteriston osion aikana. Tämä tarkoittaa sitä, että melkein jokainen haastateltavista oli kokenut eriarvoisuutta, rasismia ja syrjintää joko koulutuksessa, työhaussa tai työelämässä. Pahimmillaan he olivat kokeneet näitä epäoikeudenmukaisuuden muotoja jopa jokaisessa työelämää hakeutumisen vaiheessa. Aineiston analyysin perusteella voidaan siis todeta, että tässä tutkielmassa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemukset Suomalaisessa yhteiskunnassa sisälsivät eniten kerrontaa epäoikeudenmukaisuudesta.

5.2 Haasteet

Aineiston analyysissä nousseista pääluokista kolmanneksi suurin pääluokka oli koodien esiintyvyydellä mitattuna ”haasteet”. Pääluokka ”haasteet” on nimetty sisältöään vastaavasti niin, että sen sisälle tiivistyvät kaikki sellaiset alaluokat, jotka voidaan nimetä joko työelämään, työn hakuun tai koulutukseen hakeutumiseen liittyviksi haasteeksi. Haasteella tarkoitetaan tässä tutkielmassa sellaisia rakenteita, toimintatapoja tai tapahtumia, jotka ovat vaikeuttaneet työelämää tai jopa estäneet työelämään tai koulutuksen piiriin hakeutumista.

Pääluokassa ”haasteet” koodien prosenttiosuus koko koodatusta aineistosta oli yhteensä 15,04%. Pääluokka ”haasteet” sisältää yhteensä 15 alaluokkaa, jotka koostuvat 63 koodista.

Suurimmat alaluokat ”haasteet” pääluokassa olivat: ”tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukset työssä”, ”työn löytämisen vaikeus”, ”vähän työkokemusta kotimaassa” ja ”halusin opiskella jotain muuta”. Koko koodatusta aineistosta alaluokkaan ”tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukset työssä” liittyviä koodeja oli yhteensä 9, alaluokkaan ”työn löytämisen vaikeus” liittyviä koodeja oli yhteensä 8, alaluokkaan ”vähän työkokemusta kotimaassa” liittyviä koodeja oli yhteensä 7 ja alaluokkaan ”halusin opiskella jotain muuta” liittyviä koodeja oli yhteensä 7.

Tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukset työssä

Pääluokassa ”haasteet” suurin alaluokka oli ”tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukset työssä”, joka on nimetty sisältämiensä koodien mukaan. Alaluokkaan ”tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukset” sisältyy kaikki sellaiset koodit aineistosta, jotka sisältävät kerrontaa työhön liittyvistä tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemuksista. Työelämän tyytymättömyys ja epämukavuus olivat aineistossa usein joko työnkuvaan liittyviä tekijöitä tai asiakaspalveluammattissa toimivilla henkilöillä asiakkaiden aiheuttamaa epämukavuutta työssä. Eräs ravintola-alan yrittäjänä toimiva haastateltava kertoo asiakkaiden tuottamasta työelämän tyytymättömyyden kokemuksesta seuraavasti:

”Öö tota sillon kun et saa millään asiakasta tyytyväiseksi. Että joskus joku tulee siihen eikä ees halua olla tyytyväinen.” (Haastattelu 4)

Toinen aineistossa mainittu työelämän tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukseen liittyvä tekijä oli kokemus työnkuvan sopivuudesta haastateltavalle itselleen. Aineistossa useampi haastateltava pohti omaa luonnettaan sekä omia kykyjään ja vertaili niitä tarjolla oleviin työtehtäviin ja omaan nykyiseen työhönsä. Osa haastateltavista kertoi adaptoituneensa sellaisiin työtehtäviin, jotka eivät tuntuneet lopulta omilta. Eräs haastateltava kertoo tästä kokemuksesta näin:

”Se on just se päivä, jos jollekin sattuu, toivottavasti ei satu, mut jos joku päivä sattuu, että huomaa että se ei oo niinku oma työ. Itselle olennaista on se työ. Joko se työnkuva on ehtiny muuttua matkan varrella taikka sitten se ei alun perinkään ollu sopiva työ.” (Haastattelu 8)

Työn löytämisen vaikeus

Seuraavaksi suurin alaluokka oli ”työn löytämisen vaikeus”. Tässä alaluokassa koodit sisälsivät kerrontaa työn löytämiseen liittyvistä haasteista. Aineistossa työn löytämisen vaikeus liitettiin usein maahanmuuttajataustaan eikä niinkään ammatilliseen osaamiseen tai muuhun kyvykkyyteen. Aineiston sisältämä kerronta työn löytämisen vaikeudesta oli siis linjassa Ahmadin (2005) tutkimuksen kanssa. Niin kuin Ahmadin (2005) tutkimuksessa, myös tässä aineistossa voitiin havaita, että maahanmuuttajien työllistymisen vaikeus ei liittynyt puutteelliseen inhimilliseen pääomaan. Työllistymisen vaikeuteen vaikuttivat myös institutionaalisen ja sosiaaliset tekijät. Eräs haastateltavista kertoo työn löytämisen vaikeudesta seuraavaa:

”Maahanmuuttajan on vaikea työllistyä sinne alalle mitä on itse valmistunut. Varsinkin meillä on tosi paljon sairaanhoitajia, jotka valmistuvat täällä, maahanmuuttajataustaisia, mutta ne ovat jossakin siivoustyötä tekemässä. Tai yliopisto täällä. Meillä on vaihto-opiskelijoita, jotka tulee tänne tekemään väitöskirja, ne jotka oikeesti tekee yliopistotutkintoja, mutta ne tekee. Vois sanoa, että yhteiskunta ei osaa vielä sijoittaa tai ottaa hyödyksi, tätä osaamista mitä tulee muualta. Opetetaan tai annetaan tietoa, mutta sitten se jää käyttämättä. Paljon potentiaalia menee hukkaan. Mennään näitä, annetaan ruostua siellä, mennään siivoamaan, vaikka on tohtori. Mikä se yhteiskunnan menetys on?” (Haastattelu 2)

Tässä aineiston otteessa näkyy kokemus siitä, että työn löytäminen ei ole vaikeaa vain siksi, että inhimillinen pääoma ei olisi riittävää, vaan siksi, että siihen vaikuttaa myös institutionaaliset ja sosiaaliset tekijät. Työn löytämisen vaikeudesta puhuttaessa kerrottiin usein kovasta halusta työllistyä. Monet haastateltavista olivat tehneet paljon työtä päästäkseen töihin. Eräs haastateltava kertoo kokemuksistaan työn löytämisen vaikeudesta näin:

”Öö no tota siinä on, ensimmäiseksi kun valmistuin niin monen monen työpaikkaan ja olen hakenut ja ja en oo päässyt, en oo saanu kutsuakaan” (Haastattelu 5)

Tämä haastateltava oli asunut Suomessa yli 25 vuotta, ja hän puhui suomen kieltä oman äidinkielen tasoisesti. Samainen haastateltava oli myös suorittanut Suomessa ammatillisen tutkinnon sekä useita työharjoitteluja. Tästä kaikesta voitaisiin päätellä, että kyseisen haastateltavan inhimillinen pääoma olisi riittävä Suomessa työllistymiseen. Kuitenkin hän kertoi, ettei ei ollut useista hakemuksistaan huolimatta päässyt edes työhaastatteluun.

Vähän työkokemusta kotimaassa

Seuraavaksi esittelen ”haasteet” pääluokan toisen kolmanneksi suurimmista alaluokista. Haasteiden pääluokassa kolmannella sijalla oli kaksi yhtä suurta alaluokkaa, joista toinen oli ”vähän työkokemusta kotimaassa”. Tässä alaluokassa koodit sisälsivät kerrontaa työkokemuksesta omassa kotimaassa. Aineistossa osa haastateltavista kertoi, että heillä oli vain vähän tai ei ollenkaan työkokemusta omassa kotimaassaan. Ne haastateltavat, joilla ei ollut työkokemusta omassa kotimaassaan, olivat muuttaneet Suomen hyvin nuorina. Osa haastateltavista taas kertoi kotimaan työkokemuksen olevan vähäistä, koska heidän yhteiskunnallisessa asemassaan työllistyminen on ollut haastavaa. Osa haastateltavista on siis ollut kotimaassaan työmarkkinoilla syrjityssä asemassa esimerkiksi valtaväestöstä poikkeavan uskonnollisen tai kulttuurisen taustan vuoksi. Eräs haastateltavista kertoo tällaisesta kokemuksesta seuraavasti:

*”No siellä aika rankka, kun se kuuluu mejän kulttuuriin ja uskontoon ja kaikki siellä on hankalaa, vaikka joku käy koulussa ja saa todistuksen niin se on hankala päästä, vaikka pääsee haastatteluun mutta ei saa kuitenkin työtä. Niinku sanoin, että se kuuluu mejän kulttuuriin ja näin. Mutta ehkä jotkut muut, jos menee niinku hakeman työtä ja haastatteluun niin ehkä se pääsee. Niin mutta meille oli hankala”
(Haastattelu 1)*

Tässä aineiston otteessa haastateltu henkilö on omassa kotimaassaan kuulunut yleisesti kulttuurinsa, kielensä ja uskontonsa vuoksi syrjittyyn kansanryhmään. Kyseinen haastateltava on kuitenkin Suomeen tulonsa jälkeen opiskellut ammattiin ja päässyt työelämään huomattavan nopeasti. Hän on työllistynyt omaan ammattiinsa nopealla aikataululla siitäkkin huolimatta, että hänellä ei ole työkokemusta tai ammatillista osaamista kotimaassaan asumisen ajalta.

Halusin opiskella jotain muuta

Pääluokan ”haasteet” toinen kolmanneksi suurimmista alaluokista oli ”halusin opiskella jotain muuta”. Tämä alaluokka sisältää kaikki sellaiset koodit aineistosta, joissa kerrotaan työhön hakeutumisen vaiheissa halusta opiskella jotain muuta. Moni haastateltavista kertoi halunneensa alun perin opiskella jotain muuta alaa Suomessa, mitä lopulta päätyi opiskelemaan. Osa haastateltavista kertoi saaneensa suoraan ohjausta opiskella jotain muuta, mitä haastateltavat olisivat itse halunneet opiskella. Eräs haastateltavista kertoo kokemuksistaan väärään ammatilliseen suuntaan ohjaamisesta näin:

”Meidät ohjattiin paljon alussa niinku väärille poluillekin. Että tota niin, kun mä puhuin, että mulla on tota niin mm ylioppilastutkinto, mä haluan mennä yliopistoon, mua ohjattiinkin ihan niinku tota ammattikouluun.” (Haastattelu 4)

Kyseinen haastateltava oli kotimassaan suorittanut ylioppilastutkinnon ja kertoi olleensa kiinnostunut yliopisto-opintoihin hakeutumisesta. Haastateltava oli kokenut työelämään hakeutumisen haasteena yhteiskunnan tasolta saadun ohjauksen, jossa häntä oltiin ohjattu ”väärille poluille”. Eräs haastateltavista kertoi halustaan opiskella jotain muuta seuraavasti:

”Tota öö yksinkertainen sanottuna se oppimista ei oo niin iso, tai vaikea. Paitsi jos on kieli, kielieste tai kielivaikeuksia, ei pystynyt opiskella sellainen ala mitä itse. Tai sillan kun mä muutin suoraan tänne, halusin ensimmäisenä tai toisena viikkona, mä kävin heti yliopistossa kysymässä, saanko jatkaa minun opintoja täällä. Silloin tuli seinä vastaan. Sun pitää osata ruotsia tai englantia. Mun pääkieli tai vahvakieli, koulukieli on tää ranska. Se oli oppia ruotsia tai suomea, että näitä, tai englantia.” (Haastattelu 2)

Kyseinen haastateltava kertoi opiskelleensa kotimaassaan yliopistossa ja valmistuneensa yhteiskuntatieteiden kandidaatiksi. Hänen kielelliset kykynsä olivat haastaneet Suomessa omien intressien mukaisiin opintoihin hakeutumisessa, sillä hänen opiskelukielensä ei ollut vastannut Suomen opiskelukieliä. Niin kuin aineiston otteessa kerrotaankin, kyseinen haastateltava oli kuitenkin kielellisesti kyvykäs opiskelemaan oman kotimaansa yliopistossa, joten

institutionaaliset rakenteet kielen suhteen tekivät hänen työllistymisen polkunsa haastavammaksi.

Pääluokassa ”haasteet” eniten esillä olleet teemat olivat työhön liittyvä tyytymättömyys ja epämukavuus, työllistymisen haasteet, työkokemuksen vähyys omassa maassa ja halu opiskella jotain muuta. Tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukset työssä liittyivät yleensä työn mielekkyyden puuttumiseen sekä asiakkaiden haastavaan käytökseen. Haasteina osa haastateltavista kertoi myös työkokemuksen niukkuudesta omassa maassaan. Työkokemuksen niukkuus näkyi Suomeen saapuessa täysin uuden ammatin opiskeluna ja uusiin ammatillisiin ambitioihin sopeutumisenä. Kuitenkin myös ne haastateltavat, joilla oli työkokemusta tai paljon koulutushistoriaa kotimaassaan, kertoivat joutuneensa Suomessa joko vaihtamaan täysin uuteen ammattiin tai soveltamaan kotimaassaan oppimiaan ammatillisia taitoja muunlaisiin työtehtäviin. Eräillä haastateltavista oli kotimaassa huomattavan pitkälle kertyneitä työkokemuksia tai opintoja ammatista, joita lopulta ei voitu suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden vuoksi harjoittaa. Tällaisista kokemuksista puhuneet henkilöt kertoivat työelämään hakeutumisen olleen aluksi haastavaa juuri siitä syystä, että ammatillista osaamista oli kertynyt kotimaassa paljon. Kuitenkaan tätä ammatillista osaamista ei voitu hyödyntää Suomessa, koska se olisi vaatinut pitkiä lisäkoulutuksia sekä vienyt paljon aikaa. Tämän vuoksi eräät haastateltavista olivat joutuneet jättämään osaamansa ammatin harjoittamisen ja aloittamaan ”tyhjältä pöydältä” täysin erilaisen uran. Aineistossa esiintyi myös paljon kerrontaa siitä, että oltiin ajautettu opiskelemaan jotain sellaista, mitä lähtökohtaisesti ei oltu haluttu opiskella. Usein tällaisista kokemuksista kerrottiin niissä tilanteissa, joissa työllistymistä tukevien yhteiskunnan tukirakenteiden taholta oltiin saatu ohjausta ”väärille poluille”. Halusta opiskella jotain muuta kerrottiin myös niissä tilanteissa, joissa haastateltavat eivät voineet jatkaa kotimaassaan aloittamiaan opintoja Suomessa.

5.3 Kieli

Aineiston analyysissä nousseista pääluokista neljänneksi suurin pääluokka oli koodien esiintyvyydellä mitattuna ”kieli”. Pääluokkaan ”kieli” tiivistyy kaikki sellaiset aineistosta nostetut alaluokat, jotka sisältävät jonkinlaista puhetta kielestä. Pääluokassa ”kieli” koodien prosenttiosuus koko koodatusta aineistosta oli yhteensä 13,60%. Tässä pääluokassa on yhteensä 4 alaluokkaa, jotka koostuvat yhteensä 57 koodista. Suurimmat alaluokat pääluokassa ”kieli”

olivat: ”suomenkielellä pärjääminen”, ”oma äidinkieli” ja ”suomen kieli haastava”. Koko koodatusta aineistosta alaluokkaan ”suomen kielellä pärjääminen” liittyviä koodeja oli yhteensä 23 kappaletta, alaluokkaan ”oma äidinkieli” liittyviä koodeja oli yhteensä 15 kappaletta ja alaluokkaan ”suomen kieli haastava” liittyviä koodeja oli yhteensä 11 kappaletta.

Suomenkielellä pärjääminen

Päälukassa ”kieli” suurin alaluokka oli ”suomenkielellä pärjääminen”. Tähän alaluokkaan luokitellut koodit sisälsivät aineistossa kerrontaa suomenkielellä pärjäämisen kokemuksista. Pärjäämisellä tarkoitan tässä alaluokassa sellaisia kokemuksia, joissa haastateltava on kertonut kokemuksestaan omasta pystyvyydestään suhteessa suomenkieleen. Moni pärjäämisen kokemus suomen kielen suhteen liittyi työssä vaadittavan kielitason täyttämiseen. Tällaisesta kokemuksesta kertoo eräs asiakaspalvelutyötä tekevä haastateltava seuraavasti:

”Tottakai niinku minä teen kassa kassalla töitä, että siellä vaatii kielitaitoa. Osaan sen verran kieltä, että pärjään.” (Haastattelu 6)

Kyseinen haastateltava koki pärjäävänsä asiakaspalvelutyössä oman suomen kielen tasonsa kanssa, vaikka useassa eri haastattelun vaiheessa hän kuitenkin kertoi suomen kielen olevan hänelle jossain määrin haastavaa. Suomenkielellä pärjäämisestä puhuttiin aineistossa usein suhteessa omaan työhön ja työssä pärjäämiseen. Useat haastateltavista kertoivat, että suomenkielellä pärjääminen on tärkeää kaikenlaisessa työssä Suomessa. Erityisesti tulkin työtä tekevät henkilöt kertoivat suomenkielellä pärjäämisen olevan tärkeää. Tällaisesta kokemuksesta kertoo eräs haastateltavista näin:

”Tottakai, jos ajatellaan siis esimerkiksi ensimmäinen työ tulkaushommissa, jos sulla ei oo niinku suomenkieli hallussa et pääse. Tai siis jos ajatellaan, on huonojakin tulkkeja, mut kumminki pitäis olla tietty taso, että pystyt niinku kommunikoida. Ja täälläki tota niin kun asiakas tulee. Tää on siis niinku baarikin, sen lisäksi, että on ravintola. Mut siis baarissa pitäis niinku pystyä asiakkaiden kanssa heittää herjaa ja joskus humalaisten kanssa pitää pysyä niinku kaiken maailman politiikkaa. Ja pitää pystyä, ei voi sanoa vaan ”anteeksi en ymmärrä” *naurahtaa* vaan on pakko.” (Haastattelu 4)

Aineiston otteesta voidaan havaita, että suomen kielellä pärjääminen mahdollistaa esimerkiksi etnospesifissä ammatissa toimimisen, mutta myös asiakaspalvelutilanteissa infomaalien vuorovaikutustilanteiden onnistumisen.

Oma äidinkieli

Seuraavaksi suurin alaluokka ”kieli” pääluokassa oli ”oma äidinkieli”. Tähän alaluokkaan sisältyy aineistosta kaikki sellainen kerronta, jossa puhutaan omasta äidinkielestä. Aineistossa useimmat haastateltavista kertoivat hyötynensä työelämässään omasta äidinkielestä. Toiset taas kertoivat, ettei äidinkielestä ollut heille hyötyä suomalaisessa työelämässä. Eräs sosiaali- ja terveysalalla toimiva haastateltava kertoi omasta äidinkielestään seuraavaa:

*No en en työ työssä oon käyttäytynyt mun äidinkieltä, koska ei tarvinnut niinku käyttää sitä. En oo muuta kieltä käyttäny, ihan suomen kieli.
(Haastattelu 1)*

Haastateltavan omasta äidinkielestä ei siis ole ollut hyötyä hänen työelämässä. Tämä voinee johtua siitä, että kyseinen haastateltava teki työtä suomenkielisessä työyhteisössä, jossa hänen asiakkaansa olivat myös suomenkielisiä. Haastateltava myös puhuu äidinkielenään erästä Lähi-Idän kielivähemmistöistä, jonka vuoksi hänen äidinkielestään ei ole ollut hyötyä suomalaisilla työmarkkinoilla. Kuitenkin kuusi kahdeksasta haastateltavasta kertoi hyötynensä omasta äidinkielestään työelämässään Suomessa. Omasta äidinkielestä oli hyötyä niille, jotka tekivät työtä etnospesifissä ammatissa esimerkiksi oman äidinkielen tulkkina tai äidinkielen opettajana. Eräs haastateltavista kuvailee oman äidinkielen hyötyjä seuraavasti:

”Mä olin oma äidinkielenopettaja. Mä olin muutama kouluryhmiä. Mulla oli kaheksan eri koulussa näitä ryhmiä, jossa mä opetin omaa äidinkieltä.” (Haastattelu 2)

Omasta äidinkielestään hyötyivät myös ne, jotka tekivät etnospesifiä työtä oman kielen tulkkina. Monet haastateltavista toimivat palkallisina sivutoinään tulkkeina, mutta osa haastateltavista teki tulkin töitä myös vapaaehtoisesti. Osa haastateltavista myös hyötyi omasta äidinkielestään monikielisessä työyhteisössään tai asiakaspalvelutehtävissä. Osalle oma äidinkieli mahdollisti eräänlaista inhimillistä pääomaa etnospesifissä ammatissa toimimiseen.

Suomen kieli haastava

Pääluokassa ”kieli” kolmanneksi suurin alaluokka oli ”suomen kieli haastava”. Tämä alaluokka sisälsi aineistosta kaiken sellaisen kerronnan, jossa kerrottiin suomen kielen haastavuudesta. Suomen kielestä puhuttiin aineistossa esimerkiksi opinnoissa etenemisen suhteen haastavana tekijänä, mutta myös osasyynä työelämän syrjäytymiselle. Eräs haastateltavista kertoo suomen kielen vaikutuksesta opinnoissaan etenemisen suhteen näin:

”Minun omasta mielestä suomen kielen taso on, vielä on paljon töitä siinä, että itseasiassa jos minä jatkan opiskelua yliopistossa, sitten minä tiedän, että yliopistossa tarvitaan korkeakoulu öö siis korkea kielitaito. Minä olen sitä mieltä, että vielä pitäisi tietää paljon” (Haastattelu 6)

Kyseinen haastateltava oli työnsä ohella opiskelemassa toisen asteen kaupallista tutkintoa suomen kielellä. Hän kuitenkin kertoi kokevansa, että suomen kieli tekee erityisesti jatko-opintoihin hakeutumisesta haastavaa. Suomen kielen haastavuudesta kerrottiin myös syrjäytymisen näkökulmasta. Eräs haastateltavista kertoo kokemuksistaan suomen kielen haastavuudesta ja sen vaikutuksesta omaan syrjäytymisen kokemukseensa seuraavasti:

”Kieli voi syrjäyttää. Rakenteet voi syrjäyttää. Kieli ja kulttuuri ja ihon perusteella. Kaikkea näitä. On niin monta syytä, miksi ihmiset syrjäytyy. Esimerkiksi minun kielitaito tai minun suomenkielentaito, vaikka mä en ole kielitaidoton. Mä hallitsen kahdeksan eri muuta kieltä ja puhun ihan sujuvasti ja kirjoitan ihan natiivisti, mutta kun mä en osaa suomea, mä oon kielitaidoton. Vaikka minussa on muita kieliä, miksi mua syrjitään. Suomen kieli heitti mut pihalle *nauraa* se on yksi ainoa syy. Mä oon luku- ja kirjoitustaidoton kaveri. Mä oon kielitaidoton kaveri, kun mä en osaa suomee.” (Haastattelu 2)

Kuten aineiston otteesta käy ilmi, kyseinen haastateltava hallitsee kahdeksan eri kieltä, mutta suomen kielen haastavuus on hänen omien sanojensa mukaan tehnyt hänestä ”luku- ja kirjoitustaidottoman”. Kyseinen henkilö oli haastatteluhetkellä asunut Suomessa yli kymmenen vuotta sekä opiskellut Suomessa kaksi ammattitutkintoa. Haastatteluhetkellä hän teki kahta eri työtä, joissa molemmissa vaadittiin hyvin edistynyt suomenkielentaito.

Kaiken kaikkiaan tässä pääluokassa suurimpina teemoina olivat siis kyky pärjätä suomenkielellä, puhe omasta äidinkielestä sekä puhe suomen kielen haastavuudesta. Kieli esiintyi aineistossa joko mahdollistavana inhimillisenä pääomana tai rajoittavana tekijänä yhteiskunnassa toimimisen suhteen. Suomen kielellä pärjäämisestä kerrottiin mahdollistavana tekijänä työelämässä, mutta myös oman äidinkielen kerrottiin mahdollistavan työelämässä esimerkiksi etnospesifien ammattien harjoittamista. Haastatteluissa kuitenkin kävi ilmi, että kieli myös rajoitti työelämään osallistumista. Käytännöllinen kielestä johtuva rajoittaminen liittyi aineiston kerronnassa ainoastaan suomen kieleen. Tämä näkyi aineistossa siten, että haastateltavilla saattoi olla kielellistä osaamista useissa eri kielissä, mutta ainoastaan suomen kielen puutteellisuudesta kerrottiin rajoittavana tekijänä. Kuitenkin jokainen haastateltava puhui haastatteluhetkellä suomea hyvin ymmärrettävästi, vaikka he kertoivat kokevansa aika-ajoin suomen kielen rajoittavan tai jopa syrjivän heitä.

5.4 Apu

Pääluokka ”apu” sisältää aineistosta nostetut alaluokat, jotka sisältävät puhetta avusta. Avulla tarkoitetaan tässä pääluokassa joko itse tuotettua apua, informaalia apua tai formaalia apua. Formaalina apuna voidaan tässä tutkielmassa pitää yhteiskunnallisten tukijärjestelmien tuottamaa apua, kuten kotouttamistoimia tai työvoimapolitiittisia toimenpiteitä. Informaalina apuna tässä tutkielmassa tarkoitetaan ystävien, sukulaisten tai muiden informaaliin tahojen tuottamaa apua. Itse tuotettu apu taas tarkoittaa tässä yhteydessä haastateltavien itsensä kertomia kokemuksia omasta avustaan muille. Pääluokkaan ”apu” sisältyy myös sellaisia alaluokkia, joiden sisällössä on keskeistä sekä ehdotukset että toiveet mahdollisesta avusta.

Aineiston analyysissä nousseista pääluokista toiseksi pienin oli koodien esiintyvyydellä mitattuna pääluokka ”apu”. Tässä pääluokassa koodien prosenttiosuus koko koodatusta aineistosta oli yhteensä 13,13%. Pääluokka ”apu” sisältää yhteensä kahdeksan alaluokkaa, jotka koostuvat 55:stä koodista. Suurimmat alaluokat tässä pääluokassa ovat: ”toisten maahanmuuttajien auttaminen”, ”kehitysehdotuksia maahanmuuttajien työllistämiseen” ja ”opettajalta saatu apu”. Koko koodatusta aineistosta alaluokkaan ”toisten maahanmuuttajien auttaminen” liittyviä koodeja oli yhteensä 15 kappaletta, alaluokkaan ”kehitysehdotuksia maahanmuuttajien työllistämiseen” liittyviä koodeja oli yhteensä 11 kappaletta ja alaluokkaan ”opettajalta saatu apu” liittyviä koodeja oli yhteensä 9 kappaletta.

Toisten maahanmuuttajien auttaminen

Suurin alaluokka pääluokassa ”apu” oli ”toisten maahanmuuttajien auttaminen”. Tässä alaluokassa kaikki koodit sisälsivät kerrontaa haastateltavien kokemuksista heidän itsensä tuottamasta avusta muille maahanmuuttajille. Osa haastateltavista teki vapaaehtoistyötä, jossa he auttoivat muita maahanmuuttajia esimerkiksi kotoutumaan, oppimaan kieltä tai hoitamaan käytännön asioita. Osa haastateltavista taas auttoi muita maahanmuuttajia palkkatyönään. Seuraavassa kaksi haastateltavista kertoo omista kokemuksistaan toisten maahanmuuttajien auttamisesta palkkatyönä:

”Joo no tämänhetkisenä kotoutumisvalmentajana ja tää *työpaikan nimi*, joka integroi maahanmuuttajia öö ja maahanmuuttajien koulutukseen ja työllisyyttä edistävä hanke.” (Haastattelu 5)

”Kaikenlaista öö mä oon toiminu oman äidinkielen neuvojana elikkä mä oon maahanmuuttajaneuvoja ja sitten tehnyt öö nuoriso- ja perhetyöntekijänä ja sitten kaikenlaista” (Haastattelu 2)

Molemmat haastateltavista toimivat työntekijöinä maahanmuuttajia avustavissa kotoutumista edistävässä hankkeissa. Toinen haastateltavista oli itse perustanut hankkeen, jossa hän työskentelee. Toinen haastateltavista taas on edellisen työnsä puolesta ajautunut omaan nykyiseen työtehtäväänsä. Vapaaehtoisesti muita maahanmuuttajia auttoi useampi haastateltava. Eräs heistä toimi erittäin omistautuneesti vapaaehtoisena omien sanojensa mukaan ”maahanmuuttomentorina”. Hän kertoo kokemuksistaan vapaaehtoistyöntekijänä näin:

Mut sitten tässä oon, kun oon vapaaehtosena toiminu niinku öö maahanmuuttomentorina maahanmuuttajien kans, niinku heidän kotoutumiseen liityen, täysin vapaaehtosena niin. Sitten on tullu eteen semmosii haasteita tässä viimesen kolmen neljän vuoden aikana, että että a) onko sellasta titteliä ja työpaikkaa edes olemassa, mikä suoraan vastaa siihen mun tehtävään, mitä mä nyt esimerkiks tällä hetkellä ajan. Ja b) että vaikka sellanen olis olemassa niin ett tota nii ei oo niinku siihen vielä niinku päässy kiinni. Et ne on niinku sellasia niinsanottuja nyt ollu pilotteja tässä ollu niinku. (Haastattelu 8)

Kyseinen haastateltava teki vapaaehtoisesti työtä maahanmuuttajien kotoutumisen eteen, mutta kertoi myös toivovansa tulevaisuudessa työllistyvänsä ”maahanmuuttomentoriksi” päivätyönään.

Kehitysehdotuksia maahanmuuttajien työllistämiseen

Toiseksi suurin alaluokka ”apu” pääluokassa oli ”kehitysehdotuksia maahanmuuttajien työllistämiseen”. Huomattavan moni haastateltavista oli perehtynyt suomalaisen työelämän ongelmakohtiin ja erityisesti maahanmuuttajien työllistymisen ongelmiin. Melkein jokainen haastateltava nimesi maahanmuuttajien työllistymisen yhdeksi suomalaisen työelämän ongelmakohdaksi. Mielenkiintoista aineistossa oli se, että jokainen maahanmuuttajien työllistymisen vaikeutta käsittelevä haastateltava myös kertoi oman kokemuksensa siitä, miten maahanmuuttajien työllistymistä pitäisi kehittää. Useampi haastateltava totesi, että Suomessa tarvittaisiin muutosta työelämän rakenteisiin, mutta tarvittaisiin myös lisää suomalaisten tukea ja apua maahanmuuttajille työnhaussa. Tällaisesta ”suomalaisten suosittelusta” kehitysehdotuksena maahanmuuttajien työllistymiselle kerrottiin esimerkiksi näin:

”Noh työtä on tarjolla, mutta sitten sen työpaikan löytyminen kyllä, maahanmuuttaja tarvii suomalaista kaveria, suomalaisen työnantajan suosima taikka jotain muuta, että. Niinku itsellenikin se on kovan työn kautta niinku itse yrittämään. Se se sekin on pakko tehdä pienellä avustuksella tilanne olis helpompi. Mutta mäkin oon sitä mieltä, jos mä en saa, että silloin on ollu ehkä just tämä jääräpäisyys, mikä myös vaikeutti. Että omaan osaamiseen ja omaan koulutukseen pitäis saada, mut se ei aina riitä, että pitää enemmänä todistaa. (Haastattelu 5)

Toisenlainen näkemys kehitysehdotuksista maahanmuuttajien työllistämiselle oli rakenteiden muuttaminen. Eräs haastateltavista kertoi mielipiteensä rakenteiden muuttamisesta seuraavanlaisesti:

Öö heitä jotenki voi sanoa, että epäillään tai siis että heidän ammattitaitoaan ei, katsotaan, että ne ei osais. Mutta hmm ne vaatii enemmän aikaa, että maahanmuuttaja näyttää itsensä, että hei mä osaan, minäkin pystyn tähän, jos ei parempi mut ainakin yhtä hyvä. Työtä voin tehdä minäkin. Mut kyl se on sitä, kun maahanmuuttajat ei pääse helposti töihin, niin millä tavalla ne voi näyttää, että hei kyllä

minäkin osaan. Se pitäis tehdä jollakin tavoin, pakotetaan, esimerkiksi kun tota niin nais- ja mies niinku tasa-arvo, kun pitäis olla tietty määrä naisia jossain työpailla ja näin edespäin tai vaikka eduskunnassa. Että on kiintiö. (Haastattelu 4)

Yksi kehitysehdotuksista oli kokemusasiantuntijuuden tyyppinen ratkaisu. Kyseisen kehitysehdotuksen esille nostanut henkilö kertoi kokeneensa työvoimatoimiston avun riittämättömäksi ja kertoo avun tehokkuuden lisäämisestä näin:

Pitäis olla niinku semmonen, työkkäristä ei oikein niinku pysty niinku ihan täydellisesti niinku auttamaan. Että tota jos olis joku vähän samantaustanen niinku, mä ainakin luulen, on paljon suomalaisiakin, jotka pystys myös hyvin auttamaan. Mä monesti, mutta totaa. Se ihminen, joka on kokenu tota ongelmaa, se ehkä pystyis tota paremmin niinku auttaa. (Haastattelu 7)

Tämä oli mielenkiintoista aineistossa erityisesti siitä syystä, että eräs haastateltavista teki vapaaehtoistyönä eräänlaista juuri tämän tyyppistä ”kokemusasiantuntijan” työtä, josta hän itse käytti nimitystä ”maahanmuuttomentori”. Samainen vapaaehtoistyötä tekevä haastateltava kertoi haastattelussaan halustaan luoda vapaaehtoistyöstään oikea ammatti, sillä hän koki, että tälliselle ammatille olisi tarvetta.

Opettajalta saatu apu

Kolmanneksi suurin alaluokka ”apu” pääluokassa oli ”opettajalta saatu apu”. Avusta kysyttäessä esille nousi joidenkin haastateltavien kohdalla opettajien apu. Opettajilta saatu apu koettiin tärkeänä varsinkin koulutukseen hakeutumisen yhteydessä sekä koulussa etenemisessä. Konkreettisesti opettajien avusta kerrottiin joko ammatillisessa koulutuksessa koettuna tukena tai suomen kielen opettajien tarjoamana tukena. Koulutukseen hakeutumisen yhteydessä koetusta opettajien avusta kerrottiin seuraavaa:

”Meidän opettaja autto mua. Autoalalle. Peruskoulussa olin ysiluokalla ja päätin, että valitsen ammattikoulun.” (Haastattelu 3)

”No kyllä itse mä päätin, että mitä mä haluan opiskella, mutta kyllä peruskoulussa, kun olin ni yks opettaja se luokanvalvoja opettaja, ni se

vaan vähän neuvoi, että mikä ammatti on hyvä ja näin. Mutta mä ite päätin, että mitä mä tykkään opiskella.” (Haastattelu 1)

Opettajat ovat siis voineet ohjata tulevaan ammattiin peruskoulussa tai neuvoa muuten ammatin valinnassa. Aineistossa kerrottiin myös opettajien avusta koulussa. Eräs haastateltava on kokenut opettajan avun näin:

”Öö no opettajat ne ovat ollut erittäin hyviä. Erityisesti lukiossa siellä, että päivälukiossa ne opettajat olen huomannut sitten, että kuinka ne haluavat auttaa ja tarjoaa tukea. Että siellä lukiossa minä en ollut ainoa maahanmuuttaja, että siellä oli muita maahanmuuttajia ja apua aina oli tarjolla siellä,” (Haastattelu 6)

Pääloukka ”apu” sisälsi eniten kerrontaa informaalista avusta ja vähemmän kerrontaa formaalista avusta. Informaalista avusta kerrottiin aineistossa esimerkiksi toisten maahanmuuttajien auttamisen näkökulmasta. Eräs merkittävä apuun liittyvä huomio aineistossa oli maahanmuuttajien työllistämiseen liittyvät kehitysehdotukset sekä huomiot avun tarpeesta. Yhteiskunnan tarjoamista tukirakenteista puhuttaessa kerrottiin eniten opettajien avusta koulussa tai koulutukseen hakeutumisessa. Kuitenkin esimerkiksi työvoimatoimiston avusta puhuttiin hyvin niukasti joko neutraaliin tai negatiiviseen sävyyn. Kukaan haastateltavista ei erikseen kertonut mistään kotouttamiseen liittyvistä tukitoimista osana heidän työllistymisen polkuaan, vaikka osa haastateltavista on kuulunut Suomessa kotouttamistoimien piiriin ennen työllistymistään. Myöskään muista työllistymistä tukevista yhteiskunnan tukirakenteista ei aineistossa puhuttu. Oletan, että tämä johtuu siitä, että tukirakenteita ei ole joko tunnistettu osana työllistymisen polkua tai niitä ei ole koettu merkityksellisinä. Tässä aineistossa tärkeänä huomiona pidän pakolaistaustaisten maahanmuuttajien halua auttaa muita maahanmuuttajia sekä työkseen että vapaaehtoisesti. Oletan, että maahanmuuttajilla voisi olla halu auttaa vertaisiaan omien kokemustensa myötä. Omien kokemusten jakaminen voisi olla yksi tärkeä tekijä, miksi aineistossa haastatelluista henkilöistä niin moni pyrki auttamaan muita maahanmuuttajia. Tällainen kokemusasiantuntijuuden tyyppinen auttaminen voisikin olla hyvä lisä suomalaisille kotouttamistoimille. Esimerkiksi maahanmuuttomentorin apu voisi olla yksi tulevaisuuden keino tehostaa maahanmuuttajien kotouttamista.

5.5 Tyytyväisyys

Pääloukkaan ”tyytyväisyys” sisältyy kaikki sellaiset alaluokat, jotka sisältävät puhetta työelämään, työnhakuun tai kouluttautumiseen liittyvistä tyytyväisyyttä tuottavista tekijöistä. Tässä tutkielmassa tyytyväisyys määritellään aineistossa esiintyväksi myönteiseksi tai miellyttäväksi koettu ilmiö, tapahtuma tai toimintatapa liittyen työelämään, työnhakuun tai kouluttautumiseen.

Aineiston analyysissä nousseista pääloukista pienin luokka oli koodien esiintyvyydellä mitattuna pääloukka ”tyytyväisyys”. Tässä pääloukassa koodien prosenttiosuus koko koodatusta aineistosta oli yhteensä 7,40%. Pääloukassa ”tyytyväisyys” on yhteensä 5 alaluokkaa, jotka koostuvat 31:stä koodista. Suurimmat alaluokat tässä pääloukassa olivat: ”tyytyväisyys työelämässä”, ”työnantajan myönteinen suhtautuminen” ja ”Positiivinen suhtautuminen maahanmuuttajiin työelämässä”. Koko koodatusta aineistosta alaluokkaan ”tyytyväisyys työelämässä” liittyviä koodeja oli yhteensä 18 kappaletta, alaluokkaan ”työnantajan myönteinen suhtautuminen” liittyviä koodeja oli yhteensä 5 ja alaluokkaan ”positiivinen suhtautuminen maahanmuuttajiin työelämässä” liittyviä koodeja oli yhteensä 4 kappaletta.

Tyytyväisyys työelämässä

Suurin alaluokka ”tyytyväisyys” pääloukassa oli ”tyytyväisyys työelämässä”. Tähän alaluokkaan sisältyy kaikki sellainen puhe aineistossa, jossa kerrotaan työelämään tyytyväisyyttä lisäävistä tai sitä tuottavista tekijöistä. Aineistossa työelämän tyytyväisyyttä tuottavana tekijänä pidettiin tunnetta työn mielekkyydestä. Työn koettiin olevan mielekästä erityisesti silloin kun se oli eteenpäin vievää. Erityisesti asiakaspalvelutyötä tekevät haastateltavat kertoivat työelämän tyytyväisyydestä silloin, kun asiakkaalta sai hyvää palautetta tai työpäivä oli tuottelias tai jopa kiireinen. Eräs haastateltavista kertoo kokemuksestaan hyvästä työpäivästä näin:

”Sellainen työpäivä, että työ etenee ja menee hyvin. Siellä ravintolassa on tärkeä, että miten asiakkaat. (Haastattelu 6)

Tyytyväisyydestä työelämässä kerrottiin myös silloin, kun työpaikalla suhteet muihin työntekijöihin olivat voimauttavia ja positiivisia. Moni haastateltavista myös kertoi kokevansa, että tyytyväisyyttä työelämässä lisää yhteistyökykyiset ja avuliaat työkaverit. Eräs sosiaali- ja terveysalalla työskentelevä haastateltava kertoo omista työelämän tyytyväisyyden kokemuksistaan näin:

No siis nykyään mun työt, se työpaikka on tosi niinku hyvä. Olen tyytyväinen työryhmään ja työntekijöihin. Ne on mukavia ja me autetaan toisiamme työtehossa ja kaikessa. Ja kyllä mä oon niinku tyytyväinen ollu tähän asti ja ei mikää niinku ongelma ollu. (Haastattelu 1)

Työnantajan myönteinen suhtautuminen

Toiseksi suurin alaluokka ”tyytyväisyys” yläluokassa oli ”työnantajan myönteinen suhtautuminen”. Tässä alaluokassa kaikki kerronta liittyy niihin kokemuksiin, joissa haastateltavat ovat tunteneet työnantajansa suhtautuvan heihin myönteisesti. Kaikki haastateltavat, jotka eivät toimineet päätoimisesti yrittäjänä, kertoivat tyytyväisyyttä tuottavana tekijänä työnantajan myönteisestä suhtautumisesta itseään kohtaan. Seuraavassa eräs kaupungin työntekijänä toimiva haastateltava pohtii omaa kokemustaan työnantajan suhtautumisesta itseensä:

Joo no työnantaja on kaupunki tota. No suhtaudutaan oikein oikein hyvin ja ne on sosiaalialan työtä tekeviä, että ihmiset on se. Tota pitää tasa-arvoisena kaikkien taustasta huolimatta et et siinä työssä kyllä edistetään tasa-arvoa. (Haastattelu 5)

Työnantajan suhtautumisesta kerrottiin aineistossa myös heijastamalla omaa käytöstä työntekijänä työnantajan suhtautumiseen itseensä. Tällaisesta näkökulmasta kokemuksiaan kuvailee eräs haastateltavista seuraavassa:

Hän suhtautuu ihan hyvin. Ihan hyvin suhtautuu siellä. Siis minä aina yritän, että tulla toimeen kaikkien ihmisten kanssa, minulle ei haittaa, että mistä maasta hän on, minkä värinen hän on ja minkä ikäinen on. (Haastattelu 6)

Positiivinen suhtautuminen maahanmuuttajiin työelämässä

Kolmanneksi suurin alaluokka ”tyytyväisyys” pääluokassa oli ”positiivinen suhtautuminen maahanmuuttajiin työelämässä”. Tässä alaluokassa kaikki kerronta sisälsi kokemuksia siitä, että maahanmuuttajiin suhtaudutaan positiivisesti työelämässä. Tällaisia kokemuksia kerrottiin aineistossa yleensä silloin, kun haastateltavat toimivat etnospesifissä ammatissa tai kykenivät osoittamaan kykynsä integroitua suomalaiseen työelämään sujuvasti. Tällaisesta työelämään integroitumisen näkökulmasta maahanmuuttajiin suhtautumisesta kertoo eräs haastateltavista näin:

Öö kuinka enemmän ne pystyy niinku tehdä töitä suomalaisten kanssa sitä paremmin suhtautuu. Että tota jos arvostetaan niinku mitä ne tekee, jos on jotain virheitä, niin vois opettaa heille niin niin, ne vois oppia. (Haastattelu 7)

Maahanmuuttajiin positiivista suhtautumista työelämässä peilattiin myös omaan työelämään. Useampi haastateltava, joka teki etnospesifiä työtä tai jolle omasta maahanmuuttajataustasta oli muulla tavoin hyötyä työssään, kertoi kokevansa, että häneen suhtauduttiin myönteisesti työelämässä. Seuraavassa eräs haastateltava kertoo tällaisesta kokemuksestaan näin:

”Ja tämäkin on *hankkeen nimi* on kaupungin työllisyyspalvelun alle samalla tavalla. Suhtaudutaan oikein hyvin maahanmuuttajiin ja minuun. Erilaisuuteni on vain rikkautta tässä työssä ” (Haastattelu 5)

Pääluokka ”tyytyväisyys” oli kaikista analyysissä muodostuneista pääluokista pienin pääluokka. Tyytyväisyyden kokemuksiin liittyvät teemat sisälsivät kokemuksia työelämän tyytyväisyydestä, työnantajan myönteisestä suhtautumisesta sekä yleisesti positiivisesta suhtautumisesta maahanmuuttajiin työelämässä. Työelämän tyytyväisyyteen liitettiin hyvät suhteet muihin työntekijöihin sekä työnkuvan mielekkyys ja jouhevuus. Työnantajan suhtautuminen itseen koettiin aineistossa joko ehdollisena tai ehdottomana. Ehdollisena positiivisena suhtautumisena voidaan tässä tutkielmassa pitää niitä kokemuksia, joissa oma käyttäytyminen on vaikuttanut työnantajan positiiviseen suhtautumiseen työntekijäänsä. Ehdottomana taas voidaan pitää niitä kokemuksia, joissa työnantaja suhtautuu ehdoitta positiivisesti työntekijäänsä. Aineistossa ehdollisena positiivisena suhtautumisena näyttäytyi

yleinen puhe positiivisesta suhtautumisesta maahanmuuttajiin työelämässä. Tein huomion, että haastateltavat kokivat, että maahanmuuttajiin suhtaudutaan positiivisesti työelämässä silloin, kun he tekevät paljon töitä tai ovat työllistäneet itsensä menestyksekkäästi. Toinen ehdollisen positiivisen suhtautumisen tuottaja aineistossa oli työskentely etnospesifissä ammatissa tai sellaisessa asemassa, jossa ulkomaalaistaustasta on muutoin hyötyä työssä toimimisessa.

5.6 Toimijuus

Seuraavaksi esittelen pääluokan ”toimijuus”, joka oli aineiston analyysissä nousseista pääluokista toiseksi suurin pääluokka. Toimijuuden pääluokka on nimetty sisältöään kuvaavalla käsitteellä. Pääluokkaan ”toimijuus” tiivistyy kaikki sellainen puhe aineistosta, joka sisältää haastateltavien kokemuksia omasta toimijuudesta tärkeänä tekijänä työelämään päättymisen prosessissa. Olen määritellyt analyysissäni toimijuudeksi kaiken sellaisen kerronnan, joka sisältää pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kerronnassa käsityksen oman toiminnan ohjaamisesta suhteessa työllistymisen prosessiin. Olen aikaisemmin tässä tutkielmassa määritellyt toimijuuden käsitteen tarkemmin luvussa- Keskeiset käsitteet. Käytän toimijuuden käsitettä mukailen tätä edellä esiteltyä määritelmää.

Koodien esiintyvyyksien prosentiosuuksien mukaan luokiteltuna pääluokka ”toimijuus” oli toiseksi suurin pääluokka. Tässä pääluokassa koodien prosentiosuus koko aineistosta oli yhteensä 23,15%. Tässä pääluokassa on yhteensä 18 alaluokkaa, jotka koostuvat yhteensä 97 koodista. Suurimmat alaluokat pääluokassa ”toimijuus” olivat: ”oma toimijuus työllistymisessä”, ”työllistin itse itseni” ja ”työn löytämisen helppous”. Koko koodatusta aineistosta alaluokkaan ”oma toimijuus työllistymisessä” liittyviä koodeja oli yhteensä 21, alaluokkaan ”työllistin itse itseni” liittyviä koodeja oli yhteensä 9 ja alaluokkaan ”työn löytämisen helppous” liittyviä koodeja oli yhteensä 9.

Oma toimijuus työllistymisessä

Pääluokan ”toimijuus” suurin alaluokka oli ”oma toimijuus työllistymisessä”. Tämä alaluokka sisältää kaiken sellaisen kerronnan aineistosta, jossa haastateltavat kertovat omasta toimijuudestaan suhteessa omaan onnistuneeseen työllistymisen prosessiinsa. Omasta toimijuudesta puhuttiin aineistossa useasti jo kouluttautumisvalintoihin liittyen, mutta siitä

puhuttiin myös oman uran luomiseen liittyvänä tekijänä. Alaluokassa ”oma toimijuus työllistymisessä” esiintyi paljon kerrontaa työllistymisestä sekä ammatinvalintaan liittyvistä kysymyksistä. Seuraavassa aineiston otteessa eräs haastateltavista kertoo omasta kokemuksestaan ammatinvalinnan prosessista:

”No kyllä itse mä päätin että mitä mä haluan opiskella mutta kyllä peruskoulussa kun olin ni yks opettaja se mikä se sanotaan se luokanvalvoja opettaja ni se vaan vähän neuvoi mikä ammatti on hyvä ja näin mutta mä ite päätin että mistä mä tykkään opiskella” (Haastattelu 1)

Kyseinen haastateltava painotti omaa toimijuuttaan omaan ammattiin hakeutumisessa, mutta kertoi kuitenkin opettajan antaneen hänelle neuvoja ammatinvalintaan. Tällainen ”päätin itse” tyyppinen puhetapa oli aineistossa usein esille noussut tyyli kertoa omasta työelämään hakeutumisen prosessista.

Useat haastateltavista kertoivat kokevansa oman toimijuuden olleen suurimmassa osassa opintoihin hakeutumisessa, opintojen etenemisessä, työnhaussa sekä työllistymisessä. Seitsemän kahdeksasta haastateltavasta kertoi työllistymisensä olleen oman sitkeän yrittämisen tulosta. Ainoastaan yksi haastateltavista painotti opettajansa kannustuksen tärkeyttä suhteessa omaan työllistymiseensä, vaikka oli itse perustanut oman yrityksensä, jossa työskenteli edelleen. Muut haastateltavat kuitenkin kertoivat oman toimijuuden olleen tärkein tekijä heidän omassa työllistymisessään. Tällaiseen toimijuuteen liitettiin haastatteluissa usein vahva halu tehdä työtä, alttius hakeutua ennakkoluulottomasti minkälaiseen työhön tahansa sekä riskien ottaminen työllistymisessä. Eräänlaista riskinottoa kuvasi useiden haastateltavien kohdalla oman yrityksen perustaminen. Tällaisesta työllistymisen polusta kertoo eräs haastateltavista näin:

”Mä oon ollu yrittäjänä. Siis tää paikka on ollu mulla kolme vuotta mutta tota. On ollu siis koko ajan siis niinku työn ohella mä oon ollu töissä niinku melkein koko tää 29 vuoden aikana. Ensimmäinen 2 kuukautta kun mä tulin Suomeen, mä opiskelin, en ollut töissä, mut sen jälkeen mä oon ollu koko ajan töissä ja opiskellu ihan rinnakkain. Että tota tota. Se on, ei ollu periaatteessa vaikea, koska mä oon ollu aina valmis tekee ihan mitä vaan. Kuhan tienaa oman leipä. Ihan siis siivojan siivoojasta asti ihan niinku omaan yritykseen asti. Ja yrittäjänä sitä on ollu pitkään. Ennen tätä paikkaa mulla oli kaks muu

ravintolaa. Sitä ennen mulla on ollut toinen paikka. Eli sitä on kauan, kun oon yrittänyt.” (Haastattelu 4)

Kyseinen haastateltava oli toiminut pitkään yrittäjänä ja tehnyt samaan aikaan sivutyönään tulkin työtä. Hän kertoi työhön hakeutumiseen liittyen, että yhteiskunnan tarjoamat tukirakenteet olivat joko olleet hänen työllistymiselleen merkityksettömiä tai jopa haitallisia. Samanlaisia kokemuksia oli myös muilla yrittäjinä toimivilla haastateltavilla. Monet juuri yrittäjyyden valinneista haastateltavista oli kokenut pettymyksiä suhteessa yhteiskunnan työllisyyttä tukevia rakenteita kohtaan. Tällaisia pettymyksiä oli aineistossa esimerkiksi väärään ammatilliseen suuntaan ohjaaminen sekä tehoton ammatillinen ohjaaminen. Tämän vuoksi yrittäjinä toimivat haastateltavat kertoivat yrittäjyyden olleen helpoin vaihtoehto heille työllistyä suhteellisen nopealla aikataululla. Nämä edellä mainitut kokemukset ovat yhteneväisiä Östen Wahlbeckin (2007) tutkimuksen kanssa. Niin kuin Wahlbeckin tutkimuksessa, myös tässä aineistossa voidaan huomata, että yrittäjyys on usein helpoin keino maahanmuuttajille integroitua suomalaiseen työelämään.

Työllistin itse itseni

Toiseksi suurin alaluokka pääluokassa ”toimijuus” oli ”työllistin itse itseni”. Tämä alaluokka sisältää kaiken sellaisen kerronnan aineistosta, missä puhutaan itsensä työllistamisestä. Alaluokassa ”työllistin itse itseni” kerrottiin oman joko yrityksen tai oman järjestön perustamisesta. Eräs haastateltavista kertoi oman järjestön perustamisesta seuraavasti:

*”Ja sitten mm mä olin työttömänä puoli vuotta, mutta silloin mä kehitin oma järjestö, missä tässä mä oon työssä itse työllistänyt itseä.”
(Haastattelu 2)*

Kyseinen haastateltava oli opiskellut Suomessa ammatillisen tutkinnon, mutta työllistymisen vaikeuden vuoksi hän oli päättänyt perustamaan oman järjestön. Kyseinen haastateltava oli myös ennen Suomeen muuttoa toiminut hallinnollisissa tehtävissä sekä opiskellut hallinnon alaa. Suomessa hän oli kuitenkin joutunut kielitaitonsa vuoksi opiskelemaan eri alaa kuin omassa kotimaassaan. Kyseinen haastateltava oli siis oman neuvokkuutensa vuoksi päättänyt perustamaan oman järjestön, jossa sai tehdä oman kotimaansa opintoja vastaavaa työtä, siitäkkin huolimatta, että hänen Suomessa suorittamansa koulutus ei vastannut hänen nykyistä työtehtäväänsä. Tämän haastateltavan tarina oli aineistossa usein esiintynyt esimerkki siitä,

miten haastateltavat kokivat, että heidän toimijuutensa oli pääasiassa ohjannut heidän työllistymistään tehokkaammin kuin yhteiskunnan tarjoamat tukirakenteet.

Oman yrityksen perustamisesta kerrottiin ratkaisuna nopeampaan työllistymiseen. Eräs haastateltavista kertoi kokeneensa työllistymisen prosessin Suomessa liian monimutkaiseksi ja hitaaksi, jonka vuoksi hän oli päättänyt perustamaan oman yrityksen. Kyseinen haastateltava kertoo kokemuksistaan seuraavaa:

”Suomessa vaan suomen kieli ja sitten valmistava koulu, joka oli suunnitelma päästä sitten sen jälkeen hitsaushommaan, mut siinä välissä se jäi, kun mä perustin oman yrityksen. Sen jälkeen mä oon niinku koko ajan ollu yrityksessä” (Haastattelu 7)

Tässä aineiston otteessa voidaan havaita kokemus oman toimijuuden merkityksestä työllistymisen prosessissa. Kyseinen haastateltava oli myös omassa kotimaassaan opiskellut eri alaa sekä kerryttänyt työkokemusta omalta silloiselta alaltaan. Suomeen tullessaan hän oli joutunut vaihtamaan kokonaan uudelle alalla, sillä hänen kotimaassaan suorittamaa tutkintoa ei voitu hyödyntää Suomessa. Haastateltava kertoi, että hän olisi joutunut suorittamaan useamman vuoden mittaisia lisäkoulutuksia jatkaakseen jo osaamaansa ammattia Suomessa. Tämän vuoksi hän oli vaihtanut kokonaan uudelle alalle ja perustanut oman ravintola-alan yrityksen, jotta työllistyminen olisi mahdollisimman nopeaa. Kuten Wahlbeckin (2007) tutkimuksessa, myös tässä tutkielmassa, yrittäjyyden valinneet henkilöt olivat kokeneet yrittäjyyden ainoaksi tavaksi työllistyä mahdollisimman vähällä vaivalla. Myös edellä esitelty aineiston esimerkki on yhteneväinen Wahlbeckin (2007) löydöksen kanssa siinä, että haastateltava on päättänyt ravintola-alan yrittäjäksi kohdattuaan ongelmia suomalaisilla työmarkkinoilla.

Työn löytämisen helppous

Kolmanneksi suurin alaluokka ”toimijuus” pääluokassa oli ”työn löytämisen helppous”. Tämä alaluokka sisältää kaiken sellaisen kerroksen aineistosta, missä ilmenee, että työn löytäminen koettu helppona. Melkein kaikki haastateltavat kertoivat kokeneensa, että työn löytäminen on ollut heille helppoa. Monet haastateltavista kertoivat, että heidän omalla kohdallaan työn löytäminen on ollut helppoa, mutta samaan aikaan moni kertoi kokevansa, että maahanmuuttajien on vaikea löytää töitä Suomesta. Aineistossa esiintynyt kokemus työn löytämisen helppoudesta voinee johtua siitä, että useampi haastateltava toimi yrittäjänä, mutta

myös siitä, että moni haastateltavista kertoi itse nähneensä paljon vaivaa työllistyäkseen. Osasy työn löytämisen helppouteen on voinut olla myös se, että osa haastateltavista teki etnospesifiä työtä tai oli työllistynyt sellaiselle alalle, jossa on paljon kysyntää työntekijöistä. Eräs haastateltava kertoo työllistymisen olleen helppoa, silloin jos on päässyt työnhaussa työhaastatteluun. Kyseinen haastateltava kertoo kokemuksestaan seuraavaa:

”Joo öö no mä oon käyny tähän päivään mennessä kolmessatoista työhaastattelussa ja yhestä oon saanu kielteisen, missä mä oon käyny haastattelussa. Ohan sit on ollu näitä, jossa on niinku täytetty hakemus etukäteen ja sit sielt tulee se maili, et “valitettavasti ette sovi joukkoomme” ja *naurahtaa* tän tämmösiä” (haastattelu 8)

Kyseinen haastateltava on asunut suurimman osan elämästään Suomessa, jonka vuoksi hänen suomen kielen taitonsa on äidinkielen tasoinen. Kertoessaan työhaastatteluista kyseinen haastateltava painotti oman toimijuuden tärkeyttä työn löytämisessä, ja hän kertoi kokevansa, ettei esimerkiksi TE-toimistolta voi odottaa apua työllistymiseen. Kyseinen haastateltava kertoi, että työhaastatteluun pääseminen vaikuttaa työn löytämiseen sekä helpottaa sitä. Hän kuitenkin painotti, että työhaastatteluun pääseminen voi olla haasteellista maahanmuuttajille. Samainen haastateltava kertoi, että joidenkin maahanmuuttajien kohdalla työhaastatteluun pääseminen voi tarkoittaa työhakemuksien lähettämistä oman nimen sijaan omasta nimestä muunnetulla suomenkielisellä nimellä.

Omalle alalle työllistymisen helppoudesta kerrottiin aineistossa jonkin verran. Eräs sosiaali- ja terveysalan ammatillisen koulutuksen suorittanut haastateltava kertoo työn löytämisestä näin:

”No kokemusta siis oli vähän niinku helppo tässä, koska koulun kautta meillä oli työharjoitteluja aika paljon ja sieltä kautta mä siis hain niinku sain työtä, missä mä oon ollu niinku työharjoittelussa. Mutta ei ollu mitää ongelmaa, vaikka tää lähihoitajan koulu on niinku työtä paljon, ni ei se oo niinku varmaan vaikeaa niinku löytää työtä ja näin” (haastattelu 1)

Kyseinen haastateltava työskenteli sosiaali- ja terveysalalla ja kertoi kokevansa, että hänen omalla alallaan työllistyminen on helppoa. Hän kertoi myös, että opintojen aikana suoritettu työharjoittelu oli tärkeä tekijä työn löytämisen suhteen. Myös muut haastateltavat kertoivat

työharjoittelujen jossain määrin auttaneen heitä omassa työllistymisen prosessissaan. Ne henkilöt, joita työharjoittelut eivät olleet hyödyttäneet, kertoivat kuitenkin työharjoittelujen olleen hyödyksi muille maahanmuuttajille.

Toimijuuden pääluokassa esiintyneet suurimmat teemat olivat oma toimijuus työllistymisessä, itsensä työllistäminen sekä työn löytämisen helppous. Oma toimijuus näkyi aineistossa jokaisen työllistymisen vaiheen, eli opintoihin hakeutumisen, työnhaun sekä itse työllistymisen kohdalla. Monet haastateltavista kertoi opintoihin liittyvien valintojen, työnhaun sekä työllistymisen johtuneen omista valinnoista, omista kyvyistä sekä omasta aktiivisuudesta. Kukaan haastateltavista ei maininnut suomalaisten tukirakenteiden, kuten esimerkiksi TE-toimiston, olleen heille hyödyksi työllistymisessä. Kuitenkin kouluttautumiseen liittyvään omaan toimijuuteen kerrottiin vaikuttaneen opettajien antama kannustus ja neuvonta.

Itsensä työllistäminen oli toinen toimijuuteen liitetty teema, joka esiintyi aineistossa usein. Tämä johtui tässä aineistossa siitä, että puolet haastateltavista oli itse työllistänyt itsensä perustamalla oman yrityksen tai järjestön. Eräänlaisena itsensä työllistämisenä voitaisiin myös pitää aineistossa muutaman haastateltavan kohdalla vapaaehtoistyötä, joita osa haastateltavista teki auttaakseen muita maahanmuuttajia. Eräs haastateltavista teki vapaaehtoistyötä myös tavoitteenaan työllistää itsensä tulevaisuudessa. Kaiken kaikkiaan itsensä työllistäminen aineistossa näytteli suurta roolia niiden haastateltavien keskuudessa, jotka olivat tulleet Suomeen ennen kotouttamistoimien kehitystä, jonka vuoksi yrittäjäyys on voinut olla heille ainoa tapa työllistyä nopeasti. Toisaalta nämä pitkään Suomessa asuneet pakolaistaustaiset maahanmuuttajat olivat myös opiskelleet Suomessa asumisensa aikana jopa useamman tutkinnon, kuitenkin päätyen työelämässään yrittäjäyden pariin. Ne haastateltavat, jotka olivat asuneet Suomessa vähemmän aikaa ja siten kuuluneet kotouttamistoimien piiriin, olivat työllistyneet muille aloille, kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveystalalle.

Työn löytämisen helppoudesta kerrottiin aineistossa usein niiden keskuudessa, jotka toimivat yrittäjinä, etnospesifissä ammatissa tai sellaisessa ammatissa, johon työmarkkinoilla on paljon kysyntää työntekijöistä. Työn löytymisen helppouden kokemukseen vaikutti aineistossa haastateltavien oma motivaatio työllistyä sekä työhaastatteluihin pääseminen. Niille haastateltaville, jotka olivat työllistyneet oman alan töihin, työllistymisen mahdollisuuteen oli vaikuttanut opiskeluaikana suoritettu työharjoittelu. Pääluokka ”toimijuus” on aineistosta

johdetussa analyysissä tärkeä osa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksia. Tässä aineistossa aineiston analyysin pohjalta voidaan todeta, että omalla toimijuudella näyttäisi olleen suuri merkitys pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työllistymisen kokemuksessa.

6 Johtopäätökset

Tässä luvussa esittelen tutkielmani keskeiset tulokset, ja peilaan tuloksia aikaisempiin edellä esittelemiini tutkimuksiin. Lopuksi teen pohdiskelevan yhteenvedon tutkielmassa esille nousseista teemoista sekä niiden yhtäläisyyksistä ja eroista suhteessa aikaisempiin tutkimuksiin. Aineiston analyysissä on jäsennetty kuusi pääluokkaa, jotka ovat 1.Epäoikeudenmukaisuus, 2.Toimijuus, 3.Haasteet, 4.Kieli, 5.Apu ja 6.Tyytyväisyys. Näitä pääluokkia analysoimalla saatiin vastaukset tutkimuskysymyksiin:

- 1.Miten pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kertovat työelämää hakeutumisen prosessista sekä työelämästä Suomessa?
- 2.Minkälainen merkitys pakolaistaustaisten maahanmuuttajien omalla toimijuudella on ollut työllistymisessä?

6.1 Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemukset

Koko aineiston analyysin suurin pääluokka oli epäoikeudenmukaisuus, eli koodien prosenttiosuuksilla mitattuna aineisto sisälsi eniten kerrontaa epäoikeudenmukaisuudesta. Kerronta epäoikeudenmukaisuudesta liittyi pääasiassa eriarvoisuuden, syrjinnän ja rasmin kokemuksiin. Pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kertoivat kokeneensa eriarvoisuutta, syrjintää ja rasismia jokaisessa työelämää hakeutumisen vaiheessaan, opiskelusta työnhakuun. Eriarvoisuudesta, syrjinnästä ja rasismista kerrottiin vähemmän oman työpaikan kontekstissa, vaikka esimerkiksi asiakaspalveluammattissa toimineet haastateltavat kertoivat myös joskus kokeneensa rasismia työpaikallaan. Näissä edellä mainituissa tapauksissa rasmin kokemukset liittyivät lähinnä asiakkaiden rasistiseen käytökseen.

Haastateltavat kertoivat myös kokemuksistaan työelämän etnisestä eriarvoisuudesta (Forsander 2002) sekä elämänehtojen ja resurssien eriarvoisuudesta (Therborn 2014). Kuten Forsanderin (2002) tutkimuksessa, myös tässä tutkielmassa voitiin havaita, että pakolaistaustaiset maahanmuuttajat olivat ohjautuneet työelämässä etnisten hierarkioiden rajojen ja sallivuuden mukaan. Esimerkiksi useimmat haastateltavat tekivät etnospesifiä työtä joko päivätyönään,

vapaaehtoistyönään tai sivutyönään. Jotkut haastateltavista taas toimivat niin kutsutuissa ”sisääntuloammateissa” eli sellaisissa ammateissa, joissa työllistyminen on suhteellisen vaivatonta myös marginaalisessa asemassa olevalle ihmiselle. Osa haastateltavista toimi myös yrittäjänä, joka mm Wahlbeckin (2007) mukaan on maahanmuuttajille usein ainoa vaihtoehto työllistyä muiden työmahdollisuuksien ollessa vähäisiä. Eriarvoisuuden kokemusten kerronnassa esiintyi myös kerrontaa eksistentiaalisesta eriarvoisuudesta (Therborn 2014). Aineistossa tuli esille myös kerrontaa sellaisista eriarvoisuuden kokemuksista, joiden koettiin liittyvän esimerkiksi sosiaalisten statusten järjestelmään sekä etnisiin suhteisiin.

Syrjinnän kokemuksista taas kerrottiin laajasti kaikissa työelämään osallistumisen vaiheissa kouluttautumisesta työelämään. Pakolaistaustaiset maahanmuuttajat olivat kokeneet välitöntä syrjintää (Puuronen 2011) erityisesti työnhakutilanteissa. Välitön syrjintä oli näkynyt työhaussa esimerkiksi epäluottamuksena tai taitojen ja osaamisen epäilemisenä maahanmuuttajataustan vuoksi. Rasismista puhuessaan haastateltavat kertoivat kokeneensa sekä rakenteellista rasismia että arkielämän rasismia. Rärkeimmät tapaukset arkielämän rasismista olivat tapahtuneet ennen työelämää koulumaailmassa tai vaihtoehtoisesti työelämässä asiakkaiden suunnalta. Koulussa esimerkiksi opettajat ovat saattaneet kohdella oppilasta avoimen rasistisesti. Mielenkiintoista koulumaailmassa koetuissa rasismien kokemuksissa oli juuri se, että aineistossa kanssaopiskelijoiden rasismista ei puhuttu juurikaan, mutta esimerkiksi eräs haastateltava kertoi oman opettajansa kohdelleen häntä rasistisesti. Mielenkiintoinen huomio aineistossa oli myös se, että osa haastateltavista kertoi myös muita arkielämän rasismien kokemuksia, jotka eivät liittyneet työelämään hakeutumisen prosessiin tai itse työelämään. Tämä voi tarkoittaa sitä, että Suomessa maahanmuuttajat kohtaavat arkielämässään edelleen paljon rasismia. Mielenkiintoista arkirasismien kokemusten kerronnassa oli se, että rasismien kokemuksista kerrottiin ikään kuin luontevana osana arkielämää. Tästä voidaan päätellä, että Suomessa rasismi on vieläkin asenteellinen ongelma.

Tässä tutkielmassa toisena tutkimuskysymyksenä oli: Minkälainen merkitys pakolaistaustaisten maahanmuuttajien omalla toimijuudella on ollut työllistymisessä? Tähän tutkimuskysymykseen vastauksena voidaan tarkastella pääluokkia ”toimijuus” ja ”apu”. Toiseksi suurin pääluokka ”toimijuus” ja sen sisältämä kerronta viittasi siihen, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämään hakeutumisessa sekä työelämässä toimijuuden kokemukset ovat olleet toiseksi

suurimmassa roolissa. Eniten toimijuudesta kerrottiin oman toimijuuden näkökulmasta, mutta siitä kerrottiin myös sekä työllistämisen ja työn löytämisen helppouden näkökulmasta. Kerronnassa omasta toimijuudesta, itsensä työllistamisestä sekä työn löytämisen helppoudesta viitattiin aineistossa usein omaan kyvykkyyteen, omaan suoriutumiseen sekä omaan haluun vaikuttaa. Kukaan haastateltavista ei kertonut selkeästi ulkopuolisen avun olleen tärkeää oman työllistymisensä suhteen. Tämä on osaltaan vastaus tutkimuskysymykseen 2. Toisaalta myös toiseksi pienimmän pääluokan ”apu” sisältämä informaatio myös vahvistaa ”toimijuus” pääluokan sisällöstä johdettua päätelmää, koska ”apu” pääluokan sisältämä kerronta avusta ei liittynyt yhteiskunnan tarjoamaan formaaliin työllistymistä tukevaan apuun. Formaalista avusta puhuttiin aineistossa ainoastaan viitaten opettajien tukeen ja kannustukseen. Koulussa saatua formaalia apua ei kuitenkaan aineistossa yhdistetty omaan työllistymiseen, vaan lähinnä kannustukseen opiskella tai hakeutua opintoihin. Pääluokan ”apu” kerronnassa avulla viitattiin lähinnä itse tuotettuun informaaliin apuun tai koettuun avun tarpeeseen. Mielenkiintoinen huomio tässä pääluokassa oli se, että aineistossa ”apu” pääluokan kerronnassa esiintyi paljon kehitysehdotuksia maahanmuuttajien tarvitseman yhteiskunnallisen avun kehittämiseen

Tämän tutkielman perusteella voidaan siis olettaa, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksissa työllistymiseen on vaikuttanut enemmän oma toimijuus kuin yhteiskunnan tarjoamat tukirakenteet. Jyrkämän mukaan (2008, 191) toimijuuden tutkimuksen yksi tärkeimmistä kysymyksistä on: ohjaako yksilö valinnoillaan omaa toimintaansa vai ohjaavatko yksilön valintoja rakenteet ja lainalaisuudet. Tässä tutkielmassa näyttäisi siltä, että yksilöt ovat kokeneet, että heidän valintaansa on rakenteiden ja lainalaisuuksien sijaan ohjannut heidän oma toimintansa. Ronkaisen (2008, 388) mukaan toimijuuteen vaikuttaa kuitenkin yhteisön vuorovaikutussuhteet, kulttuuriset ja sosiaaliset normit sekä ymmärrykset, joka tarkoittaa sitä, että toimijuuden voidaan nähdä muotoutuvan toiminnan ehtojen, mahdollisuuksien ja resurssien vuorovaikutuksessa. Myös tässä tutkielmassa voidaan olettaa, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien toimijuuden taustalla vaikuttaa suomalaisen yhteiskunnan tukirakenteet, vaikka niistä ei aineistossa suoranaisesti puhuttukaan.

Kolmanneksi suurin pääluokka ”haasteet” viittaa siihen, että aineistossa kokemusten kerronnassa kolmanneksi suurimmassa roolissa oli työelämään hakeutumisen ja työelämän haasteet. Aineistossa haasteina kerrottiin tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemuksista

työelämässä sekä työn löytämisen vaikeudesta. Toisaalta haasteina koettiin myös työkokemuksen niukkuus omassa kotimaassa sekä Suomessa halu opiskella jotain muuta. Haasteiden sisältö vaihteli siis työelämään hakeutumisesta itse työelämään. Mielenkiintoista haasteiden pääluokassa oli se, että tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukset työelämässä olivat suurin haaste. Työelämässä koettua tyytymättömyyttä ja epämukavuutta ei kuitenkaan tuottanut kaikkien kohdalla työn sisältö itsessään, vaan esimerkiksi asiakkaiden huono käytös liitettiin usein näihin kokemuksiin. Tyytymättömyyttä ja epämukavuutta työelämässä koettiin myös silloin, kun oma työ ei tuntunut omalta. Tämä oli mielenkiintoista siksi, että moni haastateltavista kertoi tekevänsä sellaista työtä, mitä alun perin ei olisi aikonut tehdä.

Osa haastateltavista oli kouluttautunut pitkälle omassa kotimaassaan ja saavuttanut paljon työkokemusta, mutta he olivat joutuneet Suomeen tullessaan vaihtamaan kokonaan uuteen ammattiin. Tämä liittyi vahvasti myös kerrontaan halusta opiskella jotain muuta, joka oli haasteiden pääluokassa yksi esille noussut tema. Monet haastateltavista kertoivat, että he olisivat alun perin halunneet opiskella jotain muuta, mutta heitä oltiin ohjattu ”väärille teille” kotoutumisen alkuaikoina. Eräs haastateltavista esimerkiksi kertoi, että hänelle oltiin suositeltu uusiksi uravaihtoehtoiksi sellaisia koulutusohjelmia, joiden sisältö ei vastannut hänen taitojaan, tai hänen jo kotimaassaan saavuttamaansa ammatillista osaamista. Kyseinen haastateltava kertoi ”väärille teille” ohjaamisen johtuneen siitä, että hän oli maahanmuuttaja, ja hänelle suositellut uravaihtoehdot olivat maahanmuuttajille usein suositeltuja matalapalkkaisia työtehtäviä. Tämä oli yksi esimerkki useista aineistossa esiintyneistä tapauksista, joissa yhteiskunnan tarjoamat tukirakenteet eivät ole olleet hyödyllisiä haastateltavien työllistymisen suhteen.

Vaikka osa haastateltavista oli kerryttänyt paljon työkokemusta omassa kotimaassaan, kuitenkin osa haastateltavista kertoi kokevansa, että heidän vähäinen työkokemuksensa omassa kotimaassaan on ollut jossain määrin haaste heidän työelämässä Suomessa. Molempia osapuolia kuitenkin yhdisti aineistossa se, että molemmat olivat jossain määrin kokeneet, että työllistyminen on maahanmuuttajille vaikeaa. Tämä oli mielenkiintoinen huomio, koska samaan aikaan haastateltavat kertoivat, että he itse olivat kokeneet työllistymisen omassa elämässään helppona. Moni haastateltavista kertoi omasta kyvykkyydestään ja tahdonvoimastaan, joiden vuoksi heille työllistyminen oli ollut suhteellisen helppoa, vaikka samalla he kertoivat

kokevansa, että ylipäättään työllistyminen on maahanmuuttajille vaikeaa. Tämä voi johtua tässä tutkielmassa esimerkiksi siitä, että haastatteluihin valikoituneet henkilöt olivat hyvin itseohjautuvia ja sinnikkäitä oman työllistymisensä suhteen. Forsanderin (2013) tutkimuksessa työllistymiseen vaikuttavat tekijät on jaoteltu endogeenisiin ja eksogeenisiin tekijöihin. Tässä tutkielmassa voidaan todeta, että todennäköisesti tutkielmaan osallistuneiden henkilöiden työllistymiseen ovat vaikuttaneet endogeeniset tekijät, eli tutkielmaan osallistuneiden henkilöiden resurssit ja ominaisuudet.

Muut aineistosta nousevat kokemukset työelämään hakeutumisen prosessista ja työelämästä sisälsivät kerrontaa kielestä. Kokemukset kielestä liittyivät aineistossa usein joko kielen mahdollistavaan tai hidastavaan puoleen. Eniten aineistossa puhuttiin kielestä suhteessa suomenkielellä pärjäämiseen, omaan äidinkieleen sekä suomen kielen haastavuuteen. Suomenkielellä pärjäämisestä puhuttiin työelämän näkökulmasta paljon. Eniten työelämän näkökulmasta kerrottiin esimerkiksi työyhteisössä, asiakaspalvelutilanteissa ja työnantajan kanssa pärjäämisestä. Osa haastateltavista oli asunut Suomessa jo huomattavan pitkän ajan, joten heidän kertomuksena suomenkielellä pärjäämisestä liittyi lähinnä työssä tarvittavaan spesifiin sanastoon tai esimerkiksi asiakkaiden kanssa vitsailuun. Niille haastateltaville, jotka olivat asuneet Suomessa alle kymmenen vuotta, suomenkielellä pärjäämiseen liittyvä kerronta painottui omaan kyykyyn suoriutua omassa työssä suomenkielellä, huolimatta suomen kielen haastavasta luonteesta. Kielestä puhuttiin aineistossa myös mahdollistavana tai syrjivänä tekijänä työelämässä. Osalle oma äidinkieli ja toisaalta hyvä suomenkielentaito mahdollistivat etnospesifissä ammatissa toimimisen. Tällainen mahdollistava puhe liittyi esimerkiksi työhön oman äidinkielen tulkkina tai opettajana. Osalle taas suomen kieli näyttäytyi työelämän kannalta syrjivänä tekijänä. Tämä tarkoitti osalle haastateltavista sitä, että vaikka heidän kielitaitonsa sisälsi useiden kielten hyvää hallitsemista, kuitenkin niin kutsuttu ”rikkinäinen suomen kieli” vaikeutti heidän mahdollisuuksiaan työmarkkinoilla. Omasta äidinkielestä kerrottiin aineistossa joko etnospesifien töiden mahdollistajana tai kielenä, josta ei ollut hyötyä suomalaisilla työmarkkinoilla. Suomenkielestä kerrottiin joko hidastavana, syrjivänä tai mahdollistavana tekijänä työelämässä.

Aineistossa pienin pääluokka oli ”tyytyväisyys”. Koko aineistoon verrattuna tyytyväisyyden kokemuksia oli siis kaikista vähiten. Aineistossa tyytyväisyyden kokemukset liittyivät

työelämään, työnantajan myönteiseen suhtautumiseen sekä yleisesti kokemukseen siitä, että maahanmuuttajiin suhtaudutaan positiivisesti työelämässä. Työelämän tyytyväisyydestä kerrottiin liittyen työn sujuvuuteen, asiakkaiden tyytyväisyyteen sekä myönteisiin suhteisiin muiden työntekijöiden kanssa. Työnantajan myönteisen suhtautumisen kerrottiin erityisesti vaikuttavan tyytyväisyyden tunteeseen. Aineistosta oli havaittavissa, että niissä tapauksissa, joissa haastateltava kertoi työnantajan suhtautuvan itseensä myönteisesti, haastateltavat reflektoivat työnantajan myönteistä suhtautumista omaan käytökseensä. Haastatteluista nousi esille myönteisen suhtautumisen tietynlainen ehdollisuus. Esimerkiksi ne haastateltavat, jotka tekivät etnospesifiä työtä, kokivat työnantajansa suhtautuvan heihin myönteisesti siksi, koska heidän etninen taustansa tuki työnkuvaa. Myös ne, jotka kokivat työnantajansa suhtautuvan heihin myönteisesti, kertoivat työnantajan suhtautumisen johtuvan heidän omasta yrittämisestään. Kaiken kaikkiaan ”tyytyväisyyden” pääluokassa mielenkiintoinen huomio oli se, että tyytyväisyyden kokemuksista kerrottiin koko aineiston mittakaavassa kaikista vähiten. Suhteutettuna muihin aineistosta nostettuihin pääluokkiin, voidaankin todeta, että tässä tutkielmassa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksissa suurin tema oli epäoikeudenmukaisuus ja pienin tema tyytyväisyys. Tämä voi johtua siitä, että epäoikeudenmukaisuudet, kuten eriarvoisuus, syrjintä ja rasismi, vähentävät pakolaistaustaisten maahanmuuttajien tyytyväisyyden kokemuksia työelämään liittyen.

6.2 Yhteenveto ja pohdinta

Aineiston analyysi tuotti kuusi pääluokkaa, joiden sisältö viittasi siihen, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemukset sisälsivät kerrontaa epäoikeudenmukaisuudesta, toimijuudesta, haasteista, kielestä, avusta ja tyytyväisyydestä. Analyysin perusteella voidaan todeta, että tässä aineistossa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemukset työelämästä Suomalaisessa yhteiskunnassa sisälsivät eniten kerrontaa epäoikeudenmukaisuudesta ja vähiten kerrontaa tyytyväisyydestä. Lisäksi analyysin tulokset osoittivat, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien omalla toimijuudella näyttäisi aineiston perusteella olleen suuri merkitys työllistymisessä.

Tutkielmassa kaikki aineistossa haastatellut henkilöt toimivat joko ”sisääntuloammateissa”, yrittäjinä tai etnospesifissä ammatissa. Osa haastateltavista teki etnospesifiä työtä myös sivutyönään tai vapaaehtoistyönään. Useimmin haastatteluissa mainittu etnospesifi työ oli omanäidinkielen tulkkina toiminen tai muiden maahanmuuttajien auttaminen ja mentorointi. Tämä taustahuomio oli yhteneväinen Forsanderin (2013) tutkimuksen kanssa, jossa todettiin, että maahanmuuttajien on helpompaa työllistyä Suomessa esimerkiksi etnospesifiin työhön. Yrittäjinä toimivat haastateltavat kertoivat oma yrittäjyytensä taustalla olevan työmarkkinoille pääsyn vaikeus, jonka vuoksi yrittäjyys oli ollut heille helpoin tapa päästä työelämään mahdollisimman nopeasti. Tutkielman aineistossa haastateltujen yrittäjien kokemukset yrittäjyydestä olivat vastaavia Östen Wahlbeckin (2007) tekemän tutkimuksen kanssa, jossa tehtiin huomio siitä, että yrittäjyys on usein maahanmuuttajille ainoa tie selvitä vaikeuksista suomalaisilla työmarkkinoilla. Tutkielmassa kaikki yrittäjinä toimivat haastateltavat olivat selkeästi ylpeitä omista yrityksistään, ja he kertoivat usein kokemuksiaan korostaen kovaa työntekoa ja sinnikkyyttä. Wahlbeckin (2007) tutkimuksessa kävi ilmi, että yrittäjyys tuottaa maahanmuuttajille positiivista minäkuvaa ja parempaa sosiaalista statusta. Myös tässä tutkielmassa voitiin havaita pakolaistaustaisten maahanmuuttajien yrittäjien kerronnassa positiiviseen minäkuvaan liittyvää kerrontaa, kuten ylpeyttä omista saavutuksista sekä kerrontaa omasta päättäväisyydestä ja kovasta työnteosta.

Työvoimapolitiittisista toimenpiteistä kerrottiin aineistossa hyvin niukasti, eikä kukaan haastateltava pitänyt niitä erityisen merkityksellisinä, tai kertonut niistä oleellisena osana omaa työllistymisen polkuaan. Tämä huomio erosi kokemusten tasolla Ahon ja Mäkiähon (2017) tutkimuksesta, jossa työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kerrottiin vaikuttavan positiivisesti maahanmuuttajien työllistymiseen. Kuitenkin tässä tutkielmassa käsiteltiin nimenomaan kokemuksia, joten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden tosiasialliseen hyötyyn haastateltavien työllistymisen kohdalla ei tällä tutkielmalla voida ottaa kantaa. Kuitenkin tämän tutkielman pohjalta voidaan todeta, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksissa työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä ei näyttänyt olevan suurta merkitystä.

Kehitysehdotukset maahanmuuttajien työllistämiseksi oli aineistossa mielenkiintoinen ja yllättävä tema. Eräs haastateltavista kertoi eräänä kehitysehdotuksena maahanmuuttoon liittyvästä mentoroinnista. Hän kertoi kokevansa itse pakoistaustaisena maahanmuuttajana, että

tällainen kokemusasiantuntija -tyyppinen mentorointi voisi olla tulevaisuudessa mahdollinen tapa kehittää maahanmuuttajien kotoutumista tehokkaammaksi. Myös muita kehitysehdotuksia tuotiin esille aineistossa. Ne haastateltavat, joka olivat asuneet Suomessa yli kymmenen vuotta, tekivät haastattelun aikana oivaltavia huomioita suomalaisista työvoimapolitiittisista toimenpiteistä ja niiden tosiasiallisista hyödyistä. Näissä huomioissa haastateltavat, joko viittasivat omiin kokemuksiinsa tai muiden maahanmuuttajien kertomiin kokemuksiin. Useat haastateltavat esimerkiksi kertoivat, etteivät he olleet hyötäneet työvoimapolitiittisista toimenpiteistä juuri lainkaan. Osa haastateltavista koki työvoimapolitiittisten toimenpiteiden myös jossain määrin vieneen heitä väärään suuntaan. Ne haastateltavat, jotka olivat asuneet Suomessa yli kymmenen vuotta, olivat innokkaimpia innovoimaan uusia tapoja tehostaa suomalaista kotouttamispolitiikkaa ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä. Useampi haastateltava kertoi, että esimerkiksi lisäämällä työharjoittelumahdollisuuksia maahanmuuttajille, voitaisiin helpottaa heidän pääsyään työmarkkinoille. Useat haastateltavista myös kertoivat, että maahanmuuttajat tarvitsisivat työllistyäkseen enemmän kantaväestön tukea kuten esimerkiksi kantaväestön edustajien suosittelua. Tällainen kehitysehdotus esiintyi usean eri haastateltavan kerronnassa. Tästä voi päätellä, että haastateltavat mahdollisesti kokevat, että maahanmuuttajien täytyy voittaa työnantajien luottamus puolelleen suomalaisen suosittelijan voimin. Tämä huomio viittaa siihen, että maahanmuuttajat voivat kokea työnantajien suhtautuvan heihin epäilevästi työnhakutilanteissa. Tällainen ”todistelun tarve” voi johtua haastateltavien kokemasta suomalaisten työnantajien asenteellisesta ilmapiiristä. Tämä huomio on linjassa Akhlaqin (2010) tutkimuksen kanssa. Tutkimuksessa todettiin, että maahanmuuttajien työhaussa rationaaliset kriteerit ja inhimillinen pääoma eivät ainoastaan vaikuta rekrytointiprosessiin, vaan siihen vaikuttavat myös työnantajien henkilökohtaiset motiivit ja sosiokulttuuriset imperatiivit.

Busk ym. (2016) tutkimuksessa kerrottiin, että yhteiskunnan tila vaikuttaa osaltaan myös maahanmuuttajien työuriin. Tämä näkyi myös tämän tutkielman aineistossa. Ne maahanmuuttajat, jotka olivat viimeisimpänä saapuneet Suomeen, kertoivat saaneensa jonkinlaista tukea esimerkiksi koulussa opettajilta. Ne haastateltavat, jotka olivat saapuneet Suomeen 90-luvun alussa, kertoivat saaneensa vähemmän tukea. Tämä voi johtua siitä, että suomalainen kotouttamispolitiikka on kehitetty vasta 90-luvun jälkeen. Tein myös huomion, että ne haastateltavat, jotka olivat muuttaneet Suomeen 90-luvulla, olivat kohdanneet enemmän

rasismia työllistymisen polullaan kuin ne, jotka olivat muuttaneet Suomeen myöhemmin. Tämä voi johtua siitä, että vielä 90-luvulla maahanmuutto ja monikulttuurisuus on ollut huomattavasti uudempi ja pienempi ilmiö. Muutama pitkään Suomessa asunut haastateltava kertoi kuitenkin kokeneensa huomattavaa ilmapiirin muutosta vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen. Nämä haastateltavat olivat kokeneet, että heihin kohdistuva eriarvoisuus, syrjintä ja rasismi oli lisääntynyt pakolaiskriisin jälkeen.

Jokaisen haastateltavan aikaväli Suomeen muuttopäivästä ensimmäiseen työpäivään oli suhteellisen lyhyt, lukuun ottamatta yhtä lapsena Suomeen muuttanutta haastateltavaa. Tämä huomio oli yhteneväinen Buskin ym. (2016,58) toteamukseen siitä, että väli maahanmuuttopäivästä ensimmäiseen työpäivään voi maahanmuuttajilla olla suhteellisen lyhyt. Busk ym. (2016) tutkimuksissa todettiin, että maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan Suomessa vaikuttaa mm. maahanmuuttajien taustatekijät. Esimerkiksi lähtömaa, maahanmuuton syyt ja sukupuoli vaikuttavat maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan. Busk ym. (2016, 58) mukaan Lähi-idästä sekä Somaliasta saapuneet maahanmuuttajat ovat Suomessa heikoimmassa työmarkkina-asemassa. Samaisessa tutkimuksessa myös todettiin, että maahanmuuttajanaisten asema suomalaisilla työmarkkinoilla on heikompi kuin maahanmuuttajamiesten. Tässä tutkielmassa kaikki haastateltavat olivat miehiä, ja he olivat lähtöisin joko Afrikan tai Lähi-idän maista. Kaikki haastateltavat olivat työllistyneet Suomessa suhteellisen nopeasti. Verrattuna aikaisempaan tutkimukseen tämä huomio oli siis poikkeava esimerkiksi Busk ym. tutkimukseen nähden. Kuitenkin tässä tutkielmassa käytettiin laadulliselle tutkimukselle tyypillistä pienempää otosta, jota analysoitiin laadullisin menetelmin. Tämän tutkielman perusteella ei siis voida tehdä kattavia kausaalisia tulkintoja taustatekijöiden vaikutuksista työmarkkina-asemaan. Myöskään sukupuolen vaikutuksiin ei tässä tutkielmassa voida ottaa kantaa tutkielman luonteen vuoksi. Mielenkiintoista tutkielmassa kuitenkin oli se, että haastateltaviksi päätyi ainoastaan pakolaistaustaisia maahanmuuttajamiehiä, vaikka alkuperäinen tarkoitukseni oli haastatella myös pakolaistaustaisia maahanmuuttajanaisia. Yrityksestä huolimatta en saanut tutkimukseen mukaan naispuolisia haastateltavia, joka voi johtua siitä, että pakolaistaustaiset maahanmuuttajanaiset saattavat olla vähemmän edustettuna suomalaisilla työmarkkinoilla.

Kotoutumisen näkökulmasta kaikki haastateltavat olivat kotoutumisen kriteerien mukaan katsottuna onnistuneesti kotoutuneita. Onnistunut kotoutuminen voidaankin kuvailla tilanteeksi, jossa maahanmuuttaja on kyvykäs itsenäiseen ja aktiiviseen elämään yhteiskunnan jäsenenä kuitenkin säilyttäen oman kulttuuri-identiteettinsä (Lepola 2002). Osa haastateltavista oli osallistunut kotouttamistoimenpiteisiin suomeen saapumisensa jälkeen, mutta osa heistä ei ollut. Kuitenkin kaikki haastateltavat olivat löytäneet oman paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa, he toimivat aktiivisesti osana yhteiskuntaa ja olivat voineet säilyttää samalla oman kulttuuri-identiteettinsä. Osalle haastateltavista omasta kulttuuri-identiteetistä oli jopa ollut suoranaista hyötyä työllistymisessä tai työelämässä. Esimerkiksi eräs haastateltavista kertoi, että hänen kulttuurinen taustansa on rikkaus hänen nykyisessä päivätyössään. Myös tulkkeina ja oman äidinkielen opettajina toimineet haastateltavat olivat työssään hyötynet omasta kielestään ja kulttuuri-identiteetistään.

Tässä tutkielmassa tärkeä huomio oli se, että mikäli työvoimapolitiisista toimenpiteistä puhuttiin aineistossa, niistä puhuttiin joko neutraaliin, vähättelevään tai negatiiviseen sävyyn. Kotouttamistoimista ei puhuttu aineistossa suoraan missään muussa kontekstissa kuin kehityskohteenä suomalaiselle maahanmuuttopolitiikalle. Olisikin mielenkiintoista jatkossa perehtyä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksiin kotouttamistoimista ja työvoimapolitiisista toimenpiteistä. Jatkossa voitaisiin tutkia sitä, miten suomalaisessa kotouttamispolitiikassa voitaisiin huomioida maahanmuuttajien omassa kotimaassaan kerryttämät koulutukseen tai ammatin harjoittamiseen liittyvät taidot. Olisiko omassa kotimaassa saavutetusta työkokemuksesta tai koulutuksesta mahdollista muovata Suomessa joustavampia uudelleen koulutuksia tai tavoitella koulutusten yhteensovittamista hyödyntäviä ratkaisuja, niin ettei maahanmuuttajien tarvitsisi kouluttautua Suomeen tullessaan kokonaan uuteen ammattiin. Tässä tutkielmassa havaittiin useampi esimerkki siitä, että omassa kotimaassa kerrytyistä opinnoista tai ammattitaidosta ei ollut enää hyötyä Suomeen muutettaessa, joka osaltaan johti maahanmuuttajia täysin uuden koulutuksen ja ammatin pariin. Tämän voisi olettaa vaikuttavan myös maahanmuuttajien kotoutumiseen, jonka vuoksi kotouttamispolitiikassa voitaisiinkin tulevaisuudessa kiinnittää huomiota mahdollisiin lisäkoulutuksiin ja koulutusten yhteensovittamiin. Tämä voisi tulevaisuudessa auttaa maahanmuuttajia työllistymään Suomessa helpommin sellaiselle alalle, josta hänellä on jo kokemusta omassa kotimaassaan.

Tämän tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että pakolaistaustaiset maahanmuuttajat voivat kokea paljon epäoikeudenmukaisuutta suomalaisessa työelämässä. Näitä työelämässä koettuja epäoikeudenmukaisuuden muotoja tässä tutkielmassa olivat: eriarvoisuus, rasismi ja syrjintä. Tässä tutkielmassa keskityttiin työelämässä koettuihin epäoikeudenmukaisuuksiin, mutta koko suomalaisen yhteiskunnan tasolla esimerkiksi rasismi on edelleen huomattavan suuri ongelma. Tämä todettiin esimerkiksi Euroopan unionin perusoikeusviraston (2018, 15) tekemässä selvityksessä, jossa tutkittiin Afrikasta Euroopan unionin maihin muuttaneiden henkilöiden kokemaa rasismia. Euroopan unionin perusoikeusviraston tutkimuksessa selvisi, että Suomi oli rasistisen ahdistelun määrän osalta prosenttiosuudeltaan koko tutkimuksen kärjessä. Suomalaisen yhteiskunnan sekä työmarkkinoiden näkökulmasta tällainen huomio voidaan nähdä ongelmallisena epäkohtana, ottaen huomioon, että suomalaisen yhteiskunnan perusperiaatteisiin kuuluu tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Nämä tutkimustulokset viittaavat siihen, että Suomessa olisi tarpeellista tutkia lisää maahanmuuttajien työelämässään kohtaamaa eriarvoisuutta, rasismia ja syrjintää, jotta nämä työelämän eriarvoisuutta tuottavat ongelmakohdat voitaisiin tunnistaa, ja niihin voitaisiin puuttua.

Tämän tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työllistymisen kokemuksissa oma toimijuus on ollut merkityksellisemmässä asemassa kuin yhteiskunnan tukirakenteet. Olisi mielenkiintoista tutkia, miten kotouttamista voitaisiin edesauttaa, ja olisiko esimerkiksi aineistossa esille noussut maahanmuuttomentorin työ tulevaisuudessa yksi tapa edistää maahanmuuttajien kotoutumisen prosessia. Tämän tutkielman tulokset myös osoittavat, että yhteiskunnan tarjoamien tukirakenteiden koettuja hyötyjä ja haittoja maahanmuuttajien työllistymisessä voitaisiin tutkia perustellusti myös kokemusten näkökulmasta. Tällainen tutkimus voisi edesauttaa kehittämään kotouttamista ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä yhä tehokkaammiksi.

Lähteet

Aaltola, Juhani, & Raine, Valli (2001): Ikkunoita tutkimusmetodeihin: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. II. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ahmad, Akhlaq (2005): Getting a Job in Finland: The Social Networks of Immigrants From the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market. Helsinki: University of Helsinki.

Ahmad, Akhlaq: "Voisin tietysti palkata heitä, mutta...": Työmarkkinoiden sosiokulttuurinen sidonnaisuus. Teoksessa: Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla: Vieraita työssä: Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 2010, 72-92

Barnes, S Barry (1999): Understanding Agency: Social Theory and Responsible Action. London: SAGE Publications.

Bauböck, Rainer & Talasniemi, Hanna (1995): Maahanmuuttajien Integrointi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Ekholm, Elina (1994): Syrjäytyä Vai Selviytyä: Pakolaisten Elämää Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, ehkäisevän sosiaali- ja terveystieteiden osasto: Painatuskeskus.

Forsander, Annika (2013): Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002." Väestöliitto. Helsinki.

Giddens, Anthony (1984): The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. Cambridge: Polity Press.

Hirsjärvi, Sirkka, and Eila Sinivuori (2009): Tutki Ja Kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka (2004): Tutki Ja Kirjoita. 10. osin uud. laitos. Helsinki: Tammi.

Hokkanen, Liisa: Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asiainajossa. Teoksessa: Laitinen, Merja, and Asta Niskala: Asiakkaat Toimijoina Sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 2013.

Julkunen, Raija: Epäoikeudenmukaisuuden Tuntemukset Hyvinvointivaltion Muuttuessa. Teoksessa: Häyry, Matti, Tuija Takala, Johanna Ahola-Launonen, Heikki Ervasti, and Raija Julkunen: Oikeudenmukaisuuden Ongelma. Gaudeamus, Helsinki 2018, 102-113.

Jyrkämä, Jyrki (2008): Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä: hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. Gerontologia 22 (2008): 4.

Keskinen, Suvi, Anna Rastas, and Salla Tuori (2009): En Ole Rasisti, Mutta.: Maahanmuutosta, Monikulttuurisuudesta Ja Kritiikistä. Tampere: Helsinki: Vastapaino; Nuorisotutkimusverkosto.

Kylmä, Jari & Pietilä, Anna-Maija & Vehviläinen-Julkunen, Katri: Terveyden edistämisen lähtökohtia Teoksessa. Pietilä, Anna-Maija (Anna-Maija Kerttuli). Terveyden Edistäminen: Uudistuvat Työmenetelmät. Helsinki: WSOY, 2002

Kärkkäinen, Katarzyna (2017): Learning, Teaching and Integration of Adult Migrants in Finland. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Lepola, Outi, Natalia Väänänen, & Gunnel Östman (2002): Koto-maana Suomi: Kertomuksia Maahanmuutosta 1999-2001. Helsinki: Työministeriö: Edita

Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (2013). Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Tuomi, Jouni, & Anneli Sarajärvi (2009): Laadullinen Tutkimus Ja Sisällönanalyysi. 5. uud. p. Helsinki: Tammi.

Ojala, Hanna (2010): *Opiskelemissa tavallaan: Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa*. Tampere: Tampere University Press.

Peled, Einat, and Ronit Leichtentritt (2002): The ethics of qualitative social work research. *Qualitative Social Work* 1.2: 145-169.

Pelkonen, Risto & Louhiala Pekka: Ihminen lääketieteellisen tutkimuksen kohteena Teoksessa Karjalainen, Sakari. *Tutkijan Eettiset Valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 2002: 126-136.

Pohjola, Anneli (2003): Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 53–67.

Puuronen, Vesa (2011): *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Rastas, Anna: Rasismin kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa Keskinen, Suvi, Anna Rastas & Tuori, Salla: *En ole rasisti mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*, Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto 2009.

Ronkainen, Suvi: Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus Teoksessa Lohiniva-Kerkelä, Mirva: *Väkivalta: Seuraamukset Ja Haavoittuvuus = Violence: Sanctions and Vulnerability: Terttu Utraisen Juhlakirja*. Helsinki: Talentum, 2006.

Ronkainen, Suvi (2008): Kenen ongelma väkivalta on? *Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus*. *Yhteiskuntapolitiikka*, 73:4, 388

Saresma, Tuija: Kokemuksen Houkutus. Teoksessa Saresma, Tuija, Leena-Maija Rossi, Tuula Juvonen, Tuula Juvonen, Tuija Saresma, Leena Eräsaari, Hannele Harjunen, and Leena-Maija Rossi: *Käsikirja Sukupuoleen 2010*: 59-74.

Saukkonen, Pasi (2013): *Erilaisuuksien Suomi: Vähemmistö- Ja Kotouttamispolitiikan Vaihtoehdot*. Helsinki: Gaudeamus.

Schreier, Margrit (2012): *Qualitative Content Analysis in Practice*. Thousand Oaks (Calif.): Sage Publications.

Therborn, Göran, & Tatu Henttonen (2014): *Eriarvoisuus Tappaa*. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, Jouni (2018): *Laadullinen Tutkimus Ja Sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Laine, Timo: *Miten Kokemusta Voidaan Tutkia? Fenomenologinen Näkökulma Teoksessa: Valli, Raine, et al.: Ikkunoita Tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia Aloittelevalle Tutkijalle Tutkimuksen Teoreettisiin Lähtökohtiin Ja Analyysimenetelmiin*. 4. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus 2015: 29-51

Wahlbeck, Östen (2007): *Work in the kebab economy: A study of the ethnic economy of Turkish immigrants in Finland*. *Ethnicities*7, no. 4 543-563.

Wahlbeck, Östen: *Teoksessa Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla: Vieraita työssä: Työelämän etnistyvä eriarvoisuus Kebabyrittäjät -välittäjävähemmistö?* Palmenia Helsinki University Press 2010: 32-44.

Wrede, Sirpa & Nordberg, Camilla (2010): *Vieraita Työssä: Työelämän Etnistyvä Eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press

Muut lähteet:

Aho, Simo & Mäkiäho, Ari (2017): *Maahanmuuttajat ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuus*. Saatavilla

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80048/TEMjul_26_2017_verkkojulkaisu.pdf>, luettu 6.2.2018.

Busk, Henna, Jauhiainen, Signe, Kekäläinen, Antti, Nivalainen, Satu, & Tähtinen, Tuuli (2016): Maahanmuuttajat työmarkkinoilla: tutkimus eri vuosina Suomeen muuttaneiden työurista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 06/2016. Saatavilla <http://128.214.223.212/bitstream/handle/10024/131159/Maahanmuuttajat_tyomarkkinoilla.pdf?sequence=1>, luettu 6.2.2018.

Eurostat, Turvapaikkatilastot (The Statistical Office of the European Communities). Saatavilla <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics>, luettu 5.2.2018

Euroopan unionin perusoikeusviraston selvitys, Second European Union Minorities and Discrimination Survey Being Black in the EU (2018). Saatavilla <<http://fra.europa.eu/en/publication/2018/eumidis-ii-being-black>>, luettu 10.12.2018

Laki kotoutumisen edistämisestä, Suomen työ - ja elinkeinoministeriö (2014). Saatavilla <<https://kotouttaminen.fi/laki-kotoutumisen-edistamisesta>>, luettu 11.12.2018

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (1999). Saatavilla <<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>>, luettu 26.9.2018

Laki kotoutumisen edistämisestä, Suomen kotouttamislaki (2011). Saatavilla <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>>, luettu 16.11.2017

Pakolaisuus Suomessa, Suomen pakolaisapu. Saatavilla <<https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus-suomessa/>>, luettu 17.1.2018

Pakolainen. Maahanmuuttoviraston sanasto. Saatavilla <https://migri.fi/sanasto#P_fi>, luettu 11.12.2018

Maahanmuuttopolitiikka perustuu yhteisiin linjauksiin ja sopimuksiin, Suomen sisäministeriö.
Saatavilla

<<http://intermin.fi/maahanmuutto/maahanmuuttopolitiikka>>, luettu 21.9.2017

Kotouttamistyön periaatteet, Suomen työ - ja elinkeinoministeriö (2014). Saatavilla

<<https://kotouttaminen.fi/kotouttamistyon-periaatteet>>, luettu 16.11.2017

Tiainen, Ylitarkastaja Suvi. Vuosittainen maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaa koskeva raportti (2015). Saatavilla

<http://www.emn.fi/files/1378/APR_2015_FI_EN_PAINO.pdf>, luettu 5.2.2018

Tilastot ja seuranta. Suomen työ - ja elinkeinoministeriö (2014). Saatavilla

<<https://kotouttaminen.fi/tilastot-ja-seuranta>>, luettu 11.12.2018

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kotouttamislain toimeenpanosta. Valtioneuvoston raportti (2008). Saatavilla

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/selonteko/Documents/vns_4+2008.pdf>, luettu 16.11.2017

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen VATT-työryhmä, VATT analyysi, Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen (2014). Saatavilla

<<http://vatt.fi/documents/2956369/3012221/j67.pdf/6655011a-d0f4-4e9b-a01e-5dd5274514ad>>, luettu 21.9.2018

Yhdenvertaisuuslaki (2004):

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040021>>, luettu 10.7.2018

Liitteet

Liite 1

Sisällönanalyysin luokat, koodit ja prosenttiosuudet

Pääloukka (alaluokkien määrä pääloukassa)	Alaluokka (koodien määrä alaluokassa)	Pääloukan prosenttiosuus koko koodatusta aineistosta
Epäoikeudenmukaisuus (14)	Eriarvoisuus (21) Kantasuomalainen sai työn, jota hain (1) Maahanmuuttajien on vaikea saada töitä (14) Maahanmuuttajien osaamista ei hyödynnetä (6) Matalapalkkatyö (4) Negatiiviset asenteet maahanmuuttajiin (10) Rasismi (15) Suomalainen yhteiskunta menettää potentiaalia (4) Suomalaisten ennakkoluulot (7) Syrjintä (18) Tarina toisen maahanmuuttajan kokemasta syrjinnästä (3) Todistelu (7) Työnantajien ennakkoluulot (3) Väärälle alalle ohjaaminen (3)	27,68%
Toimijuus (18)	Aion kouluttautua lisää (3) En ole koskaan ollut työtön (5) Jos haluaa, pääsee töihin (2) Kova työnteko (6) Olen opiskellut paljon (1) Oma toimijuus opinnoissa etenemisessä (7) Oma toimijuus työllistymisessä (21) Opiskelin työn ohessa (5) Opiskelu Suomessa helppoa (3) Paljon työkokemusta omassa kotimaassa (2) Pyrkimys työllistää itsensä tulevaisuudessa (3)	23,15%

	<p>Suomalaisten normeista poikkeava työskentely tapa (3) Tarina toisen maahanmuuttajan työllistymisestä (3) Teen useampaa työtä samanaikaisesti (3) Työllistin itse itseni (9) Työllistän muita (7) Työn löytämisen helppous (9) Useampi tutkinto (5)</p>	
Haasteet (15)	<p>Asiakkaiden negatiivinen palaute (2) Byrokratia vaikeuttaa työllistymistä (4) Halusin opiskella jotain muuta (7) Kotimaassa opiskelin eri alaa (3) Kotimaan koulutuksesta ei hyötyä Suomessa (3) Opiskelu Suomessa haastavaa (3) Pakolaiskriisi (4) Pääkaupunkiseudulla olisi helpompi työllistyä (1) Rakenteet tukevat tietynlaista työllistymistä (5) Syrjäytyminen (3) Työ on raskasta (3) Tyytymättömyyden ja epämukavuuden kokemukset työssä (9) Työn löytämisen vaikeus (8) Työttömänä vähän aikaa (1) Vähän työkokemusta kotimaassa (7)</p>	15,04%
Kieli (4)	<p>Muu kieliosaaminen (8) Oma äidinkieli (15) Suomenkielellä pärjääminen (23) Suomenkieli haastava (11)</p>	13,60
Apu (8)	<p>Joku apu (1) Kehitysehdotuksia maahanmuuttajien työllistämiseen (11) Opettajalta saatu apu (9) Suomalaisten suosittelu (4) TE-toimiston apu (3) TE-toimistosta ei apua (7) Toisten maahanmuuttajien auttaminen (15)</p>	13,13%

	Työharjoittelu auttoi (5)	
Tyytyväisyys (5)	Asiakkaiden positiivinen palaute (2) Positiivinen suhtautuminen maahanmuuttajiin työelämässä (4) Suomessa paljon mahdollisuuksia (2) Tyytyväisyys työelämässä (18) Työnantajan myönteinen suhtautuminen (5)	7,40%

Liite 2

Haastattelukutsu

Hei! Haluatko kertoa oman tarinasi työelämästä Suomessa?

Olen viidennen vuoden yhteiskuntatieteiden opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Teen tällä hetkellä pro gradu -tutkielmaani pakolaistaustaisten maahanmuuttajien työelämän kokemuksista suomalaisessa yhteiskunnassa. **Etsin haastateltaviksi tutkielmaani pakolaistaustaisia maahanmuuttajia**, jotka ovat jo olleet mukana suomalaisessa työelämässä vähintään 3. kuukauden ajan. **Jos siis olet pakolaistaustainen maahanmuuttaja, mies tai nainen, ja haluaisit kertoa oman kokemuksesi työelämästä Suomessa**, niin voit ottaa minuun yhteyttä puhelimitse numeroon: **040 **** *** tai sähköpostilla osoitteeseen: romeemih@student.jyu.fi, niin sovitaan aika ja paikka haastattelulle! Kaikki haastattelut ovat ehdottoman luottamuksellisia ja haastatteluaineistoa käsitellään haastateltavien henkilöllisyyttä paljastamatta.

Ystävällisin terveisin,

Ronja Ihalainen

puh: 040 *****

e-mail: romeemih@student.jyu.fi

Liite 3

Teemahaastattelurunko

Kysymysten pääteemat:

- 1.Koulutus
- 2.Työnhaku
- 3.Työelämä

Taustatiedot:

- synnyinmaa
- äidinkieli
- monta vuotta olet asunut Suomessa
- nykyinen työtehtävä

Kysymykset:

- 1.Koulutus

Mitä olet opiskellut kotimaassasi ennen Suomeen muuttoa?

Minkälaista opiskelu kotimaassasi oli?

Mitä olet opiskellut Suomessa?

Minkälaista opiskelu Suomessa on ollut?

Miten päädyit Suomessa opiskelemaan? Auttoiko joku sinua, vai löysitkö itse opiskelupaikan?

Halusitko itse opiskella juuri kyseistä alaa? Ohjasiko joku opiskelemaan kyseistä alaa?

Miten sinuun on suhtauduttu opiskelijana? Miten muut opiskelijat? Miten opettajat?

Monta vuotta olet opiskellut?

Milloin olet valmistunut?

- 2.Työnhaku

Minkälaisia kokemuksia sinulla on ollut työnhausta omassa kotimaassasi?

Minkälaisia kokemuksia sinulla on ollut työnhausta Suomessa?

Löysitkö itse oman työsi vai saitko apua työn etsimiseen?/miten Päädyit nykyiseen työhösi

Tuntuiko työn etsiminen helpolta vai vaikealta?

Jouduitko etsimään työtä pitkään?

Olisitko kaivannut apua tai tukea työnhaussa? Jos olisit niin minkälaista?

Miten mielestäsi maahanmuuttajiin suhtaudutaan työnhaussa?

3.Työelämä

Minkälaisia kokemuksia sinulla on työelämästä kotimaassasi ennen Suomeen muuttoa?

Kerro nykyisestä työstäsi? Minkälainen työpaikka? Minkälaisia työkavereita? Minkälaisia työpäiviä? Mitä tehtäviisi kuuluu?

Minkälainen työnantajasi on? Miten hän suhtautuu sinuun?

Kerro minkälainen on ollut hyvä työpäivä nykyisessä työpaikassasi?

Minkälainen on ollut huono tai epämiellyttävä päivä nykyisessä työpaikassasi?

Onko työpaikallasi jotain tapoja tai käytäntöjä, jotka tuntuvat sinusta oudolta, vieraalta tai ärsyttävältä?

Onko sinulla jotain sellaisia tapoja tai käytäntöjä, jotka suomalaisten työkavereiden mielestä on erilaisia tai outoja?

Minkälainen suomen kielen taso sinulla omasta mielestäsi on?

Onko suomen kielen taitosi vaikuttanut mielestäsi työyhteisössä pärjäämiseen? Onko työkavereiden kanssa helppo jutella? Onko työnantajan kanssa helppo puhua?

Tuntuuko työntekeminen sinusta helpolta tai vaikealta suomeksi?

Onko omasta äidinkielestäsi ollut apua työssäsi? Oletko saanut käyttää osaamiasi muita kieliä työssäsi?

Miten mielestäsi maahanmuuttajiin suhtaudutaan suomalaisessa työelämässä?

Oletko kohdannut syrjintää tai rasismia työelämässäsi?